

MANIFESTA

The Deep of the Modern

Waterschei, Genk, Limburg (Belgium)

June-September 2012

Welkom bij Manifesta 9!

Wat u in de handen houdt, is de gids van de Manifesta 9 tentoonstelling *The Deep of the Modern*. In deze gids vindt u een overzichtsplan van het tentoonstellingsgebouw en de plattegronden. Daarnaast is er ook informatie over elk luik van de tentoonstelling en over de kunstenaars en hun werken. Op de plattegronden is ook aangeduid waar u de kunstenaars vindt en welke werken.

Verder vind u in de gids achtergrondinformatie. Wie zijn de curatoren? Welke overwegingen hebben een rol gespeeld toen de Manifesta voor Genk concipieerden? Wat voor een gebouw is dit eigenlijk waarin de tentoonstelling plaatsvindt? Hoe is het idee ontstaan om hedendaagse kunst met alledaagse voorwerpen te verbinden?

In de gids vindt u echter ook antwoorden op vragen over Manifesta in het algemeen. Wat is Manifesta eigenlijk? Hoe definieert zich deze Europese biënnale voor hedendaagse kunst als de enige biënnale voor hedendaagse kunst die elke twee jaar op een andere locatie plaatsvindt. Wat is er zo bijzonder aan Manifesta? Op welke plaatsen was Manifesta al te zien en hoe gaat het verder in de toekomst?

In het deel met praktische informatie kunt u vinden wat voor rondleidingen er voor de bezoekers georganiseerd worden. Daarnaast is er informatie over het Parallel Events programma: wat hebben instellingen in en rond Genk te bieden in de marge van Manifesta? Ten slotte is er ook toeristische informatie.

Een meer diepgaande benadering van de tentoonstelling biedt de bij Silvana (Milaan) verschenen catalogus *The Deep of the Modern*. Deze encyclopedie bevat essays over kunst, cultuur en maatschappelijk-politieke beschouwingen. (www.silvanaeditoriale.it)

Ook verschijnt er voor het eerst een digitale catalogus van Manifesta 9. De website www.catalog.manifesta9.org streeft ernaar om op een toegankelijke manier teksten, foto's en video's weer te geven en te bundelen. Ook omvat het de *Manifesta Journal #13*, die dieper ingaat op de theoretische achtergronden van *The Deep of the Modern*. (www.manifestajournal.org)

Het Manifesta 9 publicatieteam

Welcome to Manifesta 9!

This is the guide for the Manifesta 9 biennial exhibition *The Deep of the Modern*. It contains floorplans of the impressive exhibition building and overall guidance through the different parts of the exhibition. It gives information about each section of the exhibition and about the individual artists and their works. The positions of the individual artists and their works are indicated in the floorplans.

Furthermore, this guide provides background information. Who are the curators? What did they have in mind when they started planning the Manifesta exhibition in Genk? What was the exhibition building originally used for? How did the idea arise to link contemporary art to historical art and everyday objects?

The guide also gives answers to questions about the Manifesta 9 biennial itself.

What exactly is Manifesta? How can this European biennial of contemporary art, the only itinerant biennial in the world, be defined? What is special about Manifesta? Where else was it previously held and how will its future be?

The practical part of the guide gives information about the guided tours organized for visitors. You will also find information about the Parallel Events program.

More thorough information about the exhibition can be found in the catalogue *The Deep of the Modern*, published by Silvana (Milan). This catalogue, set up as an encyclopaedia, contains essays about Manifesta written from artistic, cultural and socio-political viewpoints. (www.silvanaeditoriale.it)

The catalogue can be found in digital format on www.catalog.manifesta9.org and

it offers a dynamic approach to Manifesta 9, with texts, photographs, videos. *Manifesta Journal #13* is added to the content, and elaborates on the theoretical backgrounds of *The Deep of the Modern*. (www.manifestajournal.org)

The Manifesta 9 Publication Team

Ni Haifeng, *Para-Production*, 2012.
Photo: Kristof Vrancken

INTERNATIONAL

Manifesta 7 Trentino - Alto Adige

Piratybrån, Please join the party, 2008
Credits: Andrea Pozza

M-City, Bolzano, 2008 - Credits: Andrea Pozza

Manifesta 3 Ljubljana

Gruppo A12 - Empty/SUMI, 2000, exterior view
Photo: Igor Lapajne

Gruppo A12 - Empty/SUMI, 2000, interior view
Photo: Igor Lapajne

Hedwig Fijen, Directeur Manifesta

Europees paspoort – Manifesta's oorsprong

De oorsprong van Manifesta als een internationaal kunstevenement ligt besloten in de maatschappelijke en politieke veranderingen die in de jaren negentig van de twintigste eeuw in Europa plaatsvonden. De kiem werd gelegd in de tijd van geopolitieke onbalans in Europa, vlak voordat met de val van de Berlijnse muur in 1989 Oost en West met elkaar werden herenigd. Het initiatief voor Manifesta werd genomen in het begin van de jaren negentig door vijftien Europese landen en hun nationale raden voor de kunst, die niet langer accepteerden dat het werk van kunstenaars in de verschillende delen van Europa los gezien kon worden van elkaar.

Manifesta kwam voort uit de wens het complexe DNA van de hedendaagse cultuur in Europa te ontrafelen. Hiertoe werd het voorstel gedaan een kunstmanifestatie te organiseren die een kritisch licht zou doen schijnen op maatschappelijke en geopolitieke onderwerpen, en begrippen als plaats, geschiedenis, identiteit en stedelijke problemen onder de loep zou nemen. Context en flexibiliteit zijn vanaf het begin de sleutelwoorden geweest. Manifesta wordt elke twee jaar grotendeels heruitgevonden, met een nieuwe regio als voedingsbodem, en binnen een kort tijdsbestek. Het is belangrijk hierbij aan te tekenen dat Manifesta als reizend evenement het onderzoek richt op de periferie van Europa, in nauwe samenspraak met gevestigde kunstkringen. In deze grenszones wordt onderzoek gedaan naar veranderingen in politiek klimaat, culturele identiteit, geopolitiek, technologie en de status van Europa zelf. Manifesta bekijkt hoe kunstenaars creatief reageren op deze veranderingen. Op grond van de uitkomsten van dit onderzoek wordt een gaststad geselecteerd. Opgezet als een dynamisch, transparant en flexibel evenement, houdt Manifesta de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in heel Europa nauwlettend in de gaten. Hierdoor denken sommigen dat Manifesta een politieke partij is, een ngo of onderdeel van het Europese culturele

bestuur - maar dat is niet zo. Het is een internationaal kunstevenement zonder vaste bestuurlijke of economische basis, een "pop-up biënnale". Maar hoe kan een Europese biënnale fungeren als een platform voor maatschappelijke veranderingen? Wat voor betekenis heeft dat heden ten dage en hoe kan de gemeenschap deelnemen in dit proces?

We zitten nu in het postindustriële Europa opgesloten in een periode van globalisering, snelle veranderingen, morele degeneratie en obsessie met geld. De oude definitie van een "Verenigd Europa" wordt herschreven. Manifesta is zich scherp bewust van het verloren potentieel van Europa, waar Cultuur niet langer een hoofdrol speelt, een Europa dat verdeeld is door monetaire kwesties. Door zich voortdurend aan te passen aan geopolitieke parameters, heeft Manifesta bewezen een immense uitdaging te zijn. De focus op het Oost-Westvraagstuk in de jaren negentig is omgezet in de noodzaak betere mogelijkheden te vinden voor een Noord-Zuiddialoog, wat veel zegt over de huidige veranderingen in de Europese/mondiale hiërarchie.

Heeft de machtsverschuiving na de val van de Berlijnse muur werkelijk een open klimaat geschapen voor culturele uitwisseling? Of was dit alleen maar het begin van andere politieke, monetaire en bestuurlijke conflicten, aangestuurd door snelle veranderingen in media, technologie en ecologie, die het evenwicht in de wereld verstoren? De betekenis van Manifesta is gebaseerd op de verbondenheid met de omliggende regio. Waar deze biënnale ook gehouden wordt, de focus is altijd op artistieke bronnen en denkbeelden die tegen de bestaande infrastructuur gericht mogen zijn, maar die een nieuw organisatie-model voor tentoonstellingen opleveren voor Europa en daarbuiten.

Hedwig Fijen, Director Manifesta

European Passport – Manifesta's origins

The origins of Manifesta as an international art event are embedded in the social and political changes that occurred in Europe in the 1990s. The seeds of Manifesta were first sown during the time of geo-political imbalance in Europe, just before the fall of the Berlin Wall in 1989 reunited the previously separated East and West. So Manifesta was initiated in the early 1990s by fifteen European countries and their national arts councils, who no longer accepted that artistic practices in different parts of Europe could be detached from one another.

Manifesta originated from a desire to unravel the complex nature of the DNA of contemporary culture in Europe, by proposing an artistic event which could critically incorporate social and geo-political issues, while analysing notions of place, history, identity and urban concerns. Context and flexibility have been

the keys from the start. Every two years Manifesta is substantially reinvented, embedding itself in a new host region, within a limited time frame. It is important to note that as a nomadic event, Manifesta often focuses its research on the periphery of Europe, in close dialogue with established art circles. In these borderline zones, it investigates changes in political climate, cultural identity, geopolitics, technology and the status of Europe itself. It looks at how artists respond creatively to these changes. Based on this research, a host city is selected. Set up as a dynamic, transparent and elastic initiative, Manifesta closely watches social and political developments throughout Europe. This is why some people think that Manifesta is a political party, NGO or part of the European cultural administration—but it is not. It is an international art event without a fixed administrative or economic base, a "pop-up biennial". So, how is

a European biennial able to function as a platform for social change? What is its relevance today and how can the community participate in this process?

We are now locked into a globalized, fast-moving, morally degenerating and financially obsessed period in post-industrial Europe. The previous definition of a "United Europe" is being rewritten. Manifesta is keenly aware of the lost potential of Europe, where Culture is no longer the master key, a Europe divided by monetary issues. Constantly adapting to changing geo-political parameters, Manifesta's mission has proved to be an immense challenge for a variety of reasons. The East-West focus in the 1990s has transformed into a need to better facilitate North-South dialogue, reflecting the current changes within a European/global hierarchy.

Did the transformation of power after the fall of the Berlin Wall really create an open climate for cultural exchange? Or was this simply the start of other political, monetary and governance conflicts, stered by rapid changes in media, technology and ecology, affecting the global equilibrium? The relevance of the biennial is based on its site-specificity. Wherever Manifesta turns up, it focuses on artistic resources and connotations which might oppose the existing infrastructure, but which constitute new models of exhibition making for Europe and beyond.

INTERNATIONAL

Manifesta 8 Region of Murcia

ARQVA © P. Ferao 2010

Metahaven - Signal (Murcia), 2010
Commissioned and produced by Manifesta 8 with the support of Mondriaan Stichting, Fonds BKVB and Jan van Eyck Academie. Courtesy of Manifesta 8
Photo © Ilya Rabinovich

Viktor Misiano, Voorzitter Internationale Stichting Manifesta

De ban van de moderniteit

Al onze pogingen ten spijt om de moderniteit te overstijgen, te deconstrueren of bekritisseren, lijken we er nog steeds door betoverd. Het lukt ons zelfs niet om er met nostalgie over te spreken omdat de moderniteit nog steeds ons heden is en niet 'ons verre verleden'. Meer dan vijftien jaar Manifesta bevestigt het. Het initiatief voor Manifesta is ontsproten aan het idee dat het heden beter is dan het verleden en aan de hoopvolle gedachte dat de toekomst beter zou kunnen zijn dan het heden. Van het begin af aan heeft Manifesta vastgehouden aan intrinsieke waarden zoals de menselijke dialoog, communicatie en samenwerking, gestoeld op het vermogen van mensen om verder te kijken dan hun eigen subjectiviteit en een gemeenschappelijk project te realiseren. Het geloof in het concept van het project als een model voor culturele en sociale transformatie was, in feite, een van de fundamentele overtuigingen van Manifesta. Dienengevolge was Manifesta er voortdurend op gespist getuige te zijn van de eigen transformatie en werden er verschillende project-, kunst- en curatorische benaderingen uitgeprobeerd. De band met het moderne bevestigend, was Manifesta steeds meer en steeds obsessiever op zoek naar het nieuwe.

De moderniteit heeft een lange geschiedenis, maar Manifesta zelf is ook niet meer de jongste. Het diepgaand doorgronden van de moderniteit, "deep into the modern", is ook een specifiek modernistische perceptie. Terwijl ze haar vertrouwen aan de toekomst geeft, gelooft de moderniteit tegelijkertijd in het verleden. Op zijn beurt is Manifesta altijd gevoelig geweest voor de eigen geschiedenis, bouwend aan een archief, de eigen herinnering levend houdend, reflecterend op het eigen verleden, terwijl het voortging in het tweede decennium van het eigen bestaan. *The Deep of the Modern* is dan ook een verwijzing naar het modernistische vermogen om terug te keren naar het begin en zelfs nog verder, naar de pre-moderniteit, met de bedoeling om zichzelf opnieuw uit te vinden en vervolgens het onbekende te verkennen. Manifesta 9 gaat terug naar de beginfase van de Manifesta-geschiedenis en gaat zelfs voorbij dit punt in de tijd, met de bedoeling om dat wat je de Manifesta-canon zou kunnen noemen, te herzien. De vroegere nadruk op beginnende kunstenaars en het tonen van de actuele kunstproductie wordt in deze editie vervangen door een bredere historische reflectie in de vorm van tentoonstellingsruimtes waar kunstwerken en al dan niet verwante andere objecten uit verschillende periodes worden gepresenteerd.

Manifesta neemt afstand van enkele van zijn uitgangspunten om andere juist te behouden. Zo benadrukt Manifesta 9 de waarde van het project zelf, de opvatting van de tentoonstelling als een vorm van bewustwording. Door dat te doen, ontdekt het iets nieuws - de opvatting van het huidige moment als een tijdelijke complexiteit. In zijn eeuwig modernistische poging om zichzelf opnieuw uit te vinden, heeft Manifesta begrepen dat het verleden 'hedendaagser' kan zijn dan het heden. Een idee dat geen openbaring is en zelfs als evident kan worden beschouwd, maar alleen vanuit volle wasdom in alle diepte tot uitdrukking kan komen. Met zijn negende editie is Manifesta volwassen geworden.

Locaties vorige edities Manifesta Locations previous editions Manifesta

Manifesta 1, 1996 – Rotterdam
Manifesta 2, 1998 – Luxembourg
Manifesta 3, 2000 – Ljubljana
Manifesta 4, 2002 – Frankfurt am Main
Manifesta 5, 2004 – Donostia - San Sebastián
Manifesta 6, 2006 – Nijmegen (cancelled)
Manifesta 7, 2008 – Trentino - Alto Adige
Manifesta 8, 2010 – Region of Murcia

Manifesta 5 Donostia - San Sebastián

John Bock, Installation view at museo San Telmo, 2004.
Photo courtesy: Manifesta 5

Carlos Bunga, Proyecto sala Kubo Kutxa, 2004.
Photo courtesy: Manifesta 5

Viktor Misiano, President International Foundation Manifesta

The Spell of Modernity

In spite of our attempts to bypass modernity, to deconstruct or criticize it, we still seem to be living under its spell. We can't even be truly nostalgic about modernity, since it is not "our antiquity", but still part of our present day. This is confirmed by more than fifteen years of the Manifesta experience. The Manifesta initiative was born from the idea that the present is better than the past, and with the hope that the future would be better than the present. From the very beginning, Manifesta insisted on the intrinsic value of human dialogue, communication and collaboration, based on a subject's capacity to see beyond its own personal subjectivity in order to build up a common project. The concept of the project as a model of cultural and social transformation was, in fact, one of Manifesta's fundamental beliefs. As a consequence Manifesta was always keen to witness its own transformation, testing different forms of processes, artistic practices and curatorial approaches. Confirming its link to modernity, Manifesta progressively and obsessively looked for the new.

Modernity has a long history, but Manifesta is no longer a youngster either. To gaze "deep into the modern" is also a specifically modernistic perception. While trusting in the future, modernity simultaneously believes in the past. Manifesta in turn was always sensitive to its own history, establishing an archive, keeping its memory active, reflecting on its

past, changing its perspective while it continued into its second decade. *The Deep of the Modern* is a reference to modernistic capacity to go back to a time before its starting point, to pre-modernity, with the intention to renovate or re-invigorate itself, and then to breakthrough again into the unknown. Manifesta 9 is returning to the initial phases of Manifesta history, and even preceding this point in time, with an intention to review what could be seen as the Manifesta canons. The previous focus on emerging artists and the representation of current artistic production is substituted in this edition by a broader form of historical reflection, realized as a series of exhibition displays of artworks and other aligned objects from various periods.

Side-stepping some of its former canons, Manifesta however insists on maintaining others. Manifesta 9 emphasizes the value of the project itself, an understanding of the exhibition as a form of cognition. Through this, it discovers something new—the comprehension of the present moment as being a temporal complexity. In its perennially modernistic attempt to renew itself, Manifesta has understood that the past could actually be more up-to-date than the present. This idea is no revelation, it might even be considered obvious, but it needs maturity to express this deeply. With its 9th edition, Manifesta has reached maturity.

WATERSCHEI

Gilbert Van Baelen, Gedeputeerde van Cultuur, Provincie Limburg

Limburg

Limburg, en meer bepaald Genk, heeft de epr om het unieke decor van Manifesta 9 te zijn. Manifesta is de enige reizende Europese biënnale voor hedendaagse kunst en behoort samen met de biënnale van Venetië en DOCUMENTA in Kassel tot de meest vooraanstaande kunstmanifestaties van Europa. Met Manifesta 9 wordt de internationale kunstwereld naar Limburg gehaald en toont Limburg zich aan de wereld als een regio met een groot cultureel potentieel. Het is belangrijk dat jong en beloftevol talent zich in Limburg kan ontwikkelen. Dankzij de internationale belangstelling voor Limburg zullen er veel nieuwe contacten ontstaan tussen kunstenaars, culturele organisaties en ondernemingen. Daarbij komt ook nog dat het evenement ervoor zorgt dat onze jonge kunstenaars zich kunnen meten met de internationale normen. Op die manier tilt Manifesta 9 onze regio op een hoger niveau.

Tot mijn groot genoegen werd het oude mijngebouw in Waterschei gekozen als hoofdlocatie van de kunstmanifestatie. Het is een krachtig industrieel pand met een grote waardigheid en sterke historische betekenis. Genk werd dan ook een belangrijke lokale partner in dit verhaal. Het is een stad in volle ontwikkeling die ook de voorbije jaren fors investeerde in cultuur.

Gilbert Van Baelen, Deputy of Culture, Province of Limburg

Limburg

Limburg, and more specifically Genk, has the honor of being home to Manifesta 9 in 2012. Manifesta is the only travelling European biennial of modern art and is, together with the Venice Biennale and DOCUMENTA in Kassel, one of the leading art manifestations on the Continent. With Manifesta, the international art world is brought to Limburg and in turn this reveals the cultural potential of the region to the wider world. It is important that young and promising talent can be further developed in Limburg. The present focus on Limburg will stimulate many new contacts between artists and creative corporations. Moreover, the event allows our young artists to measure themselves against international standards, helping to lift our region to a higher level.

To my delight, the former mine building at Waterschei was chosen as the main location for Manifesta 9. Visitors will be struck by the force, the architectural dignity and the impressive historic aspects of this old mining complex. A local partner was found, the City of Genk, a cosmopolitan urban centre in full development, having energetically invested much in culture over the past few years.

Campine Region, Photo: Kristof Vrancken

Een kunstproject van dergelijke omvang en allure is voor Limburg niet alleen goed op het gebied van beeldende kunst, maar is ook een katalysator in tal van andere sectoren. Het zorgt ervoor dat de lokale economie, het toerisme en de socio-culturele actoren van de hele streek in een stroomversnelling worden gebracht. Limburg is een sterk merk en dat wordt gevoeld en bevestigd door de aanwezigheid van Manifesta 9. De tentoonstelling wordt in totaal 120 dagen voor het publiek opengesteld.

Het mijnverleden van de regio dient als inspiratiebron voor een project dat focust op geografische en verbeeldende aspecten van het industrieel kapitalisme als globaal fenomeen. Manifesta 9 staat voor een unieke dialoog tussen hedendaagse kunst, mijnvergoed, (kunst)geschiedenis en sociale reflectie.

Ik ben ervan overtuigd dat Manifesta 9 voor ieder wat wils kan zijn. Het omarmt een gevarieerd en aangepast aanbod, waarbij kunst als troef voor de regio en Genk wordt ingezet. Als gedeputeerde van cultuur ben ik dan ook zeer tevreden over dit schitterend initiatief.

An art project of the size and allure of Manifesta is not merely good for Limburg in terms of expanding the field of visual arts, but it also serves as a motor for dynamism and movement. It enables the local economy, tourism and other socio-cultural events throughout the region to grow rapidly. Limburg is a strong brand, which is reinforced by an art project with such a far-reaching, international impact, with the main exhibition running for a period of 120 days.

The mining history of the region serves as a source of inspiration for a project that focuses on the geographical and representative aspects of industrial capitalism seen as a global phenomenon. Manifesta 9 creates a specific new dialogue between modern art, history and social reflection.

I am convinced that Manifesta offers something for everyone. It embraces diversity, playing contemporary art as the trump card for Genk and the region. As Deputy of Culture I am very pleased to take part in this magnificent initiative.

Wim Dries, Mayor of the City of Genk
Anniek Nagels, Alderman for Culture, City of Genk

Genk

Our city is colored by a vibrant, rich diversity resulting from our mining past. Cultural symbols brought here from all corners of Europe still define the typical street scene in Genk: prayer houses, cosy restaurants and colorful retail stores. But most impressing is the monumental architectural heritage of our former mining industry.

We are particularly proud that this summer, the monumental main building of the former mining site at Waterschei is the setting for Manifesta 9. An old and historic place, within the larger Thor Park Technological Complex, opens up for contemporary art. At Manifesta, Genk allows visitors to experience creativity from different perspectives, stimulating them with new and surprising events, and bringing inspiration for fresh insights. Manifesta 9 not only pays attention to emerging contemporary art, but also shines a light on our region's cultural heritage and the transformation from present to future, which is so important for the city of Genk.

Our mining region still has many "witnesses" to its special past: local history clubs, heritage experts and volunteers dedicate much time and passion to the many facets of Genk's legacy. We are delighted that Manifesta 9 makes use of their carefully archived records in an original and surprising way, especially because the stories of objects also tell us the stories of people. Manifesta 9 has succeeded in closely involving the inhabitants of Genk and beyond. Therefore, we will use open communication aimed at a broad audience, and give particular attention to educational programs.

In the lead-up to Manifesta 9, Genk's many cultural associations and individual artists have been encouraged to stride ahead. In response, Genk and Limburg are presenting a vast range of parallel art projects, thematic exhibitions and workshops, supplementing the activities of the biennial itself.

We are convinced that Manifesta 9 will put our city and our Euroregion on the map of contemporary art, and help to highlight and develop the entire Euroregion as an attractive, dynamic hub for visitors, artists and entrepreneurs alike.

Wim Dries, Burgemeester Stad Genk
Anniek Nagels, Schepen van Cultuur Stad Genk /

Genk

De diversiteit die het mijnverleden met zich meebracht kleurt onze stad. De culturele symbolen die vanuit alle hoeken van Europa naar Genk werden gebracht bepalen nog steeds het typische straatbeeld met gebedshuizen, gezellige restaurants en kleurrijke winkeltjes. Maar bovenal is er de monumentale mijnarchitectuur.

We zijn dan ook bijzonder fier dat het monumentale hoofdgebouw van de voormalige mijnzetel van Waterschei deze zomer het decor zal vormen van Manifesta 9. Een oude en historische plek, opgenomen in het huidige Thor Park Technology Complex, biedt nu ruimte aan hedendaagse kunst. Met Manifesta laat Genk de bezoeker 'creativiteit' vanuit verschillende invalshoeken beleven, prikkelt hem met nieuwe verrassende belevenissen en inspireert tot nieuwe inzichten. Uniek is dat Manifesta niet alleen aandacht zal besteden aan de actuele kunst maar ook kijkt naar het erfgoed en oog heeft voor de transformatie van heden naar toekomst, wat van groot belang is voor Genk.

In onze mijnstreek zijn er nog heel wat 'getuigen' van dit bijzondere verleden. Heemkringen, erfgoedactoren en vrijwilligers steken veel tijd en liefde in de erfenis van Genk. We zijn blij dat Manifesta deze zorgvuldig bewaarde archieven op een originele en verrassende wijze wil gebruiken. Want via de verhalen achter de voorwerpen leer je over de verhalen van de mensen. Op die manier slaagt Manifesta er ook in onze Genkenaren te betrekken. We kiezen daarom voor een duidelijke communicatie die zich bewust richt naar een ruim publiek, met een specifieke aandacht voor educatieve programma's.

Onze Genkse verenigingen en amateurkunstenaars werden de voorbije tijd alvast geprikkeld om – in het kielzog van Manifesta 9 – zelf naar buiten te komen. Zo kent Genk en heel Limburg de komende periode een groot aanbod van kunstprojecten, thematische tentoonstellingen en workshops, aanvullend op de activiteiten van de biënnale zelf.

We zijn ervan overtuigd dat Manifesta 9 de stad en de hele Euregio op de kaart van de hedendaagse kunst zal plaatsen en een rol kan spelen in het uitlichten en ontwikkelen van de Euregio als een aantrekkelijke en dynamische ontwikkelingspool ten aanzien van bezoekers, kunstenaars en ondernemers.

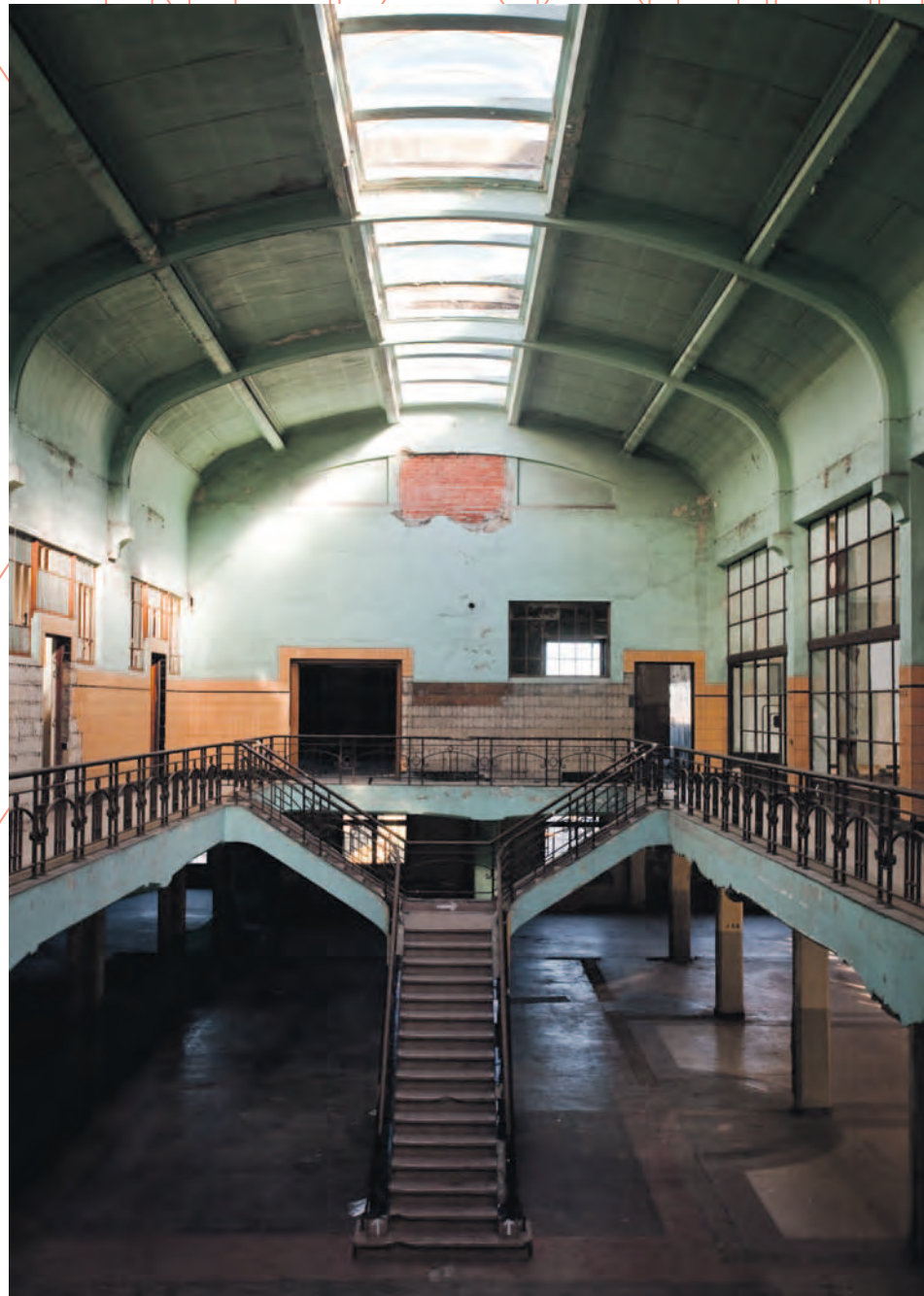
WATERSCHEI

Waterschei – An Outstanding Historic Monument of Industrialization

The main building of the the mine—officially known as the André Dumont mine, named after the discoverer of coal in Limburg, André Dumont-sous-Asch—was completed in 1924. In 1987 the mine was closed down and a careful study was made of the complex. Because of their high architectural value (distinguishing them from those of other mining sites), four buildings were classed as heritage and registered as listed buildings: the main building with the miners' gangway leading to one of the remaining shafts, the mine fan and the pithead frame. All other buildings were knocked down, which created a vast open plain, turning the slagheaps into prominent features in the landscape. Characteristic of all buildings on the mining site—designed by Gaston Vautouenne—was the art deco architectural style, its showpiece being the main building with an impressive tower (a "cathedral of industry"). It was used by miners, administrative staff as well as managers. With a total surface area of 23,000 m², the four-story building accommodated offices, meeting rooms, wash areas, changing rooms, equipment depots, etc. It had a highly functional layout, with a green left wing for the miners and a yellow right wing for the administrative staff.

Nowadays very little of the main building's original layout has survived; only the color scheme remains. Desks, furniture, showers, equipment, etc. have all been removed to facilitate a quick and efficient re-exploitation. Different views on possible future uses have left a stripped interior. Most of the walls have been taken down; what remains is a bare concrete skeleton. There are still some traces of the imposing art deco interior, but it takes a lot of imagination to picture the original building in use.

One of the floors of the main building houses the *Mijndepot*, an exhibition taken care of by a non-profit organization of former miners, giving a picture of Limburg's coalmining history and of the hard work of the miners in the pit. After Manifesta 9, the main building and other remaining structures will be redeveloped as part of a master plan to create Thor Park, a business and science complex focusing on innovation and knowledge.

Former coal mine of Waterschei, Sint-Barbara Hall, Photo: Kristof Vrancken

Former coal mine of Waterschei, Genk, Photo: Kristof Vrancken

Former coal mine of Waterschei, Genk Photo: Kristof Vrancken

Waterschei – een vooraanstaand historisch monument van de industrialisatie

Het hoofdgebouw van de mijn, officieel de André Dumont mijn, genoemd naar de ontdekker van de steenkool in Limburg André Dumont-sous-Asch, werd in 1924 voltooid. In 1987, sloot de mijn haar deuren en werd het complex onder de loop genomen: op basis van haar architecturale waarde (en afgewogen tegenover de andere mijnen) werden er vier gebouwen als erfgoed geklasseerd en beschermd: het hoofdgebouw met mijnwerkerspasseerelle die leidt naar een van de overgebleven schachten en het ventilatie- en machinegebouw. De overige infrastructuur werd radicaal met de grond gelijk gemaakt, wat een gigantische open vlakte creëerde en sindsdien de terrils in het landschap accentueert. Kenmerkend voor de gehele mijnsite – een ontwerp van Gaston Vautouenne – was de consequent volgehouden Art Deco bouwstijl. Het hoofdgebouw was hierbij het paradepaardje van de site, met een torenvolume (als ware het een kathedraal van de industrie) ter bevestiging. Zowel mijnwerkers, administratief personeel als directieleden passeerden hier de revue. Met z'n 23.000 m² oppervlakte, verdeeld over vier verdiepingen, bood het complex ruimte aan bureaus, vergaderruimtes, badzalen, kleedkamers, materiaaldepots, etc. Het gebouw was zeer functioneel opgedeeld, met een groene linkervleugel voor de mijnwerkers en een gele rechtervleugel voor de administratie.

Van de precieze indeling van het hoofdgebouw is er vandaag niet veel meer overgebleven, alleen de kleurindeling bleef intact. Bureaus, meubilair, douches, materiaal, etc., alles werd uit het gebouw weggehaald, met het oog op een snelle en efficiënte heroriëntering. Verschillende visies op toekomstige functies van het overgebleven (en beschermd) gebouwencomplex en het hoofdgebouw hebben vandaag een kaal interieur achtergelaten. Zo goed als alle wanden werden weggehaald waardoor slechts het betonnen skelet is overgebleven. Hier en daar zijn er nog restanten van het imposante Art Deco interieur overgebleven. Maar het vergt vooral veel verbeeldingskracht om de het oorspronkelijke gebouw in functie voor de geest te halen.

Een van de verdiepingen van het hoofdgebouw wordt door Museum Mijndepot ingenomen, een collectief van ex-mijnwerkers dat de geschiedenis van het Limburgse mijnverleden en de noeste arbeid in de put vanuit hun persoonlijke ervaring en beleving doorgeven. Na Manifesta 9 wordt het hoofdgebouw samen met de andere overgebleven gebouwen opgenomen in de ontwikkeling van een toekomstig Masterplan, Thorpark gericht op innovatie en kennis.

THE DEEP OF THE MODERN

Cuauhtémoc Medina

Manifesta 9: The Deep of the Modern

In the summer of 2010 I was one of three shortlisted candidates competing for the position of Curator of Manifesta 9. Exploring Genk and Limburg in search of a possible agenda for the organization of my project, I fell under the spell of the extraordinary texture of the industrial history of the coalfield region. Not only was I amazed at the visible traces of coalmining, the industry which had laid the foundation of the society and the territory, but in the slagheaps, city gardens, and also the people and their memories, I had a chance to witness a specific instance of a peculiar cultural anxiety about the way mining's past could be both preserved and overcome, retained and carried forward into the future. Visiting former mine sites in Limburg and meeting the local organizations and individuals trying to preserve the memory and heritage of the Campine coal region made me feel the urgency of questioning the relationship between contemporary artistic practice and the consciousness of the historicity of capitalist modernization. The rift between the extraordinary energy of memory among the former miners and advocates of a culture of heritage, and the local establishment's pursuit of a new economic and social destiny for Limburg made me acutely aware of the fragility of the relationship between the past and the present in the outlook and institutions of post-industrial societies.

In an especially compelling way—though not unlike other locations of this paradoxical condition we call modernity—Genk seemed to me to be symptomatic of a cultural neurosis that I would describe as a fear of nostalgia. Certainly, the violence of capitalist modernization and the unsettling process of sudden, uneven and discontinuous social changes it brings about in different parts of the world have produced troubling forms of political and social nostalgia. The worst and most hysterical of these is the violent wish to restore an idealized and nonexistent past that has been irrevocably lost to the extension of global capitalism: phenomena such as so-called religious fundamentalism and Right Wing identity politics depend to a certain extent on the utopian fantasy of returning to an imaginary time of simplicity, homogeneity and order. Without forgetting that, under certain conditions, such sentiments can and do give rise to suicide bombers, diverse forms of racism and identity politics, my impression was that the

Cuauhtémoc Medina

Manifesta 9: The Deep of the Modern

Tijdens de zomer van 2010 was ik een van de drie kandidaten die waren geselecteerd voor de functie van curator van Manifesta 9. Terwijl ik Genk en Limburg verkende, op zoek naar een mogelijke insteek voor het uitwerken van mijn project, was ik verbaasd over de uitzonderlijke samenhang van de industriële geschiedenis van het steenkoolgebied. Ik stond niet alleen versteld van de zichtbare sporen van de mijnindustrie die aan de basis lag van de gehele samenleving in de regio. Ook in de terrils, de tuinvijken en bij de mensen en hun herinneringen, kon ik een glimp opvangen van een eigenaardige angst over hoe het mijnverleden niet alleen bewaard maar ook overwonnen kon worden; hoe het niet alleen behouden kon blijven maar ook voortgezet kon worden in de toekomst. Terwijl ik oude mijnsites in Limburg bezocht en de lokale organisaties en personen ontmoette die de herinnering en het erfgoed van de Kempense mijnstreek willen bewaren, voelde ik de behoefte om de relatie tussen de hedendaagse kunstproductie en het bewustzijn van de historiciteit van de kapitalistische modernisatie in vraag te stellen. De kloof tussen de buitengewone kracht van herinneringen bij ex-mijnwerkers en voorstanders

van een erfgoedcultuur en het streven van de lokale autoriteiten naar een nieuwe economische en sociale bestemming voor Limburg, toonde me duidelijk hoe fragiel de relatie is tussen heden en verleden, gezien vanuit het perspectief van de postindustriële maatschappij en haar instituties. Op een uiterst dwingende manier – hoewel niet anders dan andere locaties in deze paradoxale toestand die we moderniteit noemen – leek Genk te lijden onder een culturele neurose die ik zou omschrijven als een vrees voor nostalgia. Uiteraard hebben het geweld van de kapitalistische modernisatie en het grillige proces van plotse, ongelijke en fragmentarische sociale veranderingen die in verschillende delen van de wereld werden veroorzaakt, problematische vormen van politieke en sociale nostalgia voortgebracht. De ergste en meest hysterische vorm van nostalgia is de vurige wens om een geïdealiseerd en niet-bestaand verleden terug te brengen dat onherroepelijk verloren is gegaan door de uitbreiding van het globale kapitalisme: fenomenen zoals religieus fundamentalisme en rechtse politiek zijn deels afhankelijk van de utopische illusie terug te keren naar een denkbeeldige tijd van eenvoud, homogeniteit en orde. Zonder

past frequently shows up as an undefined apparition preventing what different elites and social discourses tend to describe as the pursuit or design of a different future. It seems to me that many contemporary agents tend to believe – often for no reason – that cavorting with the past entails a risk of falling into some sort of demonic possession, or that an excessive interaction with memory would somehow hinder the ability of citizen, consumer and producer to engage in the next phase of development. It is as if resistance to the violent policies of modernization were the result of an enthrallment with the past rather than of a distrust stemming from a more or less rational experience of the unfulfilled promises of the neoliberal ideologies of the last decades.

How could a biennial exhibition serving practices apparently committed to the self-reflexivity of the present contribute to an expanded exploration of the cultural tensions involved in the process of industrial modernization? And how would it be able to answer the call of the specificity of a social milieu such as Genk, where the tension between different phases of industrial civilization are so acutely apparent to foreigner and local observers alike? Such an appeal defined the need to question the role of biennials as tools for a certain social mapping, to question how to intervene in the gap between the pursuit of social memory and the desire for modernization. *Manifesta 9: The Deep of the Modern* aims to demonstrate that cultural and artistic engagement with the historical conditions of production has nothing to do with nostalgia: that in fact, it has more to do with a creative field of aesthetic, sensory and intellectual responses to the constant revolutionizing of life that accompanies industrial modernity, always too rich and complex to be reduced to a simple opposition between nostalgia and the flight toward a new social formation.

te vergeten dat zulke gevoelens onder bepaalde omstandigheden kunnen, en zullen leiden tot zelfmoordbomaanslagen, diverse vormen van racisme en identiteitspolitiek, heb ik de indruk dat het verleden vaak opduikt als een vage verschijning die verhindert wat verschillende elites en sociale discourses graag omschrijven als het nastreven of ontwerpen van een andere toekomst. Mij lijkt het alsof veel hedendaagse vertegenwoordigers graag geloven – vaak zonder reden – dat je door te jongleren met het verleden riskeert in een soort demonische bezetenheid te komen, of dat een buitensporige interactie met het geheugen het vermogen van burger, consument en producent zou aantasten om in de volgende fase van ontwikkeling te treden. Het lijkt alsof de weerstand tegen de gewelddadige politiek van de modernisatie eerder het resultaat is van een fascinatie voor het verleden dan van een wantrouwen afkomstig van een min of meer rationele beleving van de on vervulde beloften van de neoliberale ideologieën van de laatste decennia. Hoe kan een biënnale met een aanpak die schijnbaar de zelf-reflexiviteit van het heden in de hand werkt, bijdragen aan een ruimere verkenning van de culturele spanningen eigen aan

het proces van de industriële modernisatie? Hoe kan een biënnale voldoen aan de eis van een specifiek sociaal milieu zoals Genk, waar de spanning tussen verschillende fasen van industriële beschaving zich zo scherp aftekent voor zowel buitenlanders als lokale bezoekers? Een dergelijke eis creëerde de behoefte om de rol van biënnales als *tool* om een soort sociale kaart uit te tekenen, te betwijfelen, en ons af te vragen hoe om te gaan met de kloof tussen het nastreven van het sociaal geheugen en het verlangen naar modernisatie. Manifesta 9: *The Deep of the Modern* wil aantonen dat culturele en artistieke betrokkenheid bij de historische omstandigheden van productie niets te maken heeft met nostalgie: dat het in feite meer te maken heeft met een creatief veld van esthetische, zintuiglijke en intellectuele reacties op het constant veranderen van het leven dat gepaard gaat met de industriële moderniteit, doorgaans te breed en complex om te worden teruggebracht tot een eenvoudige tegenstelling tussen nostalgie en de vlucht naar een nieuwe sociale formatie.

THE DEEP OF THE MODERN

Het concept

Met *The Deep of the Modern* willen we een complexe dialoog creëren tussen verschillende lagen van kunst, erfgoed en geschiedenis. Het vertrekpunt is de geografische locatie zelf, de voormalige mijnstreek van de Kempen in het noordoosten van België – een plaats voor verschillende imaginaire en ecologische kwesties die te maken hebben met het industriële kapitalisme als wereldomvattend fenomeen. Manifesta 9 zoekt zijn inspiratie in het voormalige mijncomplex van Waterschei in Genk, waarvan de gebouwen onlangs gerestaureerd zijn. Die site is meteen ook de belangrijkste locatie van Manifesta 9. De plek is een onderdeel van een allesomvattende geografische/ecologische “mijnmachine,” (Peter Bongaerts) een landschap dat bestaat uit veellagige combinaties van tuinsteden, stedelijke planning, fabrieken, kanalen, wegen en spoorwegen, in de loop van de twintigste eeuw gebouwd voor de steenkoolindustrie.

The Deep of the Modern bestaat uit drie delen: hedendaagse werken, iconen van de kunstgeschiedenis die specifiek geïnspireerd zijn door het thema

steenkool of door de invloed van steenkool in brede zin, en ten slotte een reeks tentoonstellingen die het erfgoed van de steenkoolontginning verkennen. Op het kritische vlak poneert *The Deep of the Modern* dat kunstproductie en historische kennis inherente verantwoordelijkheden impliceren wat betreft esthetiek, het nadenken over de maatschappij en de verhoudingen tussen de verschillende generaties. In die zin moedigt de tentoonstelling het publiek aan om zorgvuldig na te denken over de kunstwerken, beelden, historische informatie en culturele instellingen, en over hoe deze de moderne en postindustriële manieren van denken kunnen beïnvloeden. Manifesta 9 verkent hoe kunst en cultuur essentieel zijn voor de manier waarop maatschappelijke processen het uiterlijke voorkomen van specifieke maatschappelijke groepen kunnen registreren en transformeren. Via verschillende poëtische benaderingen en manieren van uitbeelden, creëert Manifesta 9 de middelen voor een beter begrip van maatschappij en geschiedenis.

The Concept

The Deep of the Modern intends to create a complex dialogue between different layers of art, heritage and history. Its point of departure is the geographical location itself, the former coalmining region of the Campine in northeastern Belgium. A locus for different imaginary and ecological issues aligned to industrial capitalism as a global phenomenon. Manifesta 9 takes its cue from the previously abandoned, recently restored Waterschei mine complex in Genk, Limburg, which is the main venue of Manifesta 9. It is part of an all-encompassing geographic/ecological “mining machine,” (Peter Bongaerts) a landscape made up from the multi-layered combinations of garden cities, urban planning, factories, canals, roads and railroads built to serve the coal-mining industry throughout the twentieth century.

The Deep of the Modern has been developed in three sections: contemporary works, icons of art

history specifically inspired by the coal or its broader influence, and a series of exhibitions tracing the coal-mining heritage of the region. At a critical level, *The Deep of the Modern* maintains that art production and historical knowledge have inborn responsibilities in terms of aesthetics, social reflection and relationships between different generations. In this sense, the exhibition encourages the viewer to become involved in the careful consideration of artworks, images, historical information and cultural institutions, and how these might affect modern and post-industrial ways of thinking. This event investigates how art and culture are essential to the way social processes can both record and transform the outlook of specific groups in society. Using different poetic approaches and methods of representation, Manifesta 9 provides the means for greater social and historical understanding.

The Deep of the Modern ontwikkelt zich als een dialoog tussen drie verschillende onderdelen.

1. De poëzie van de herstructurering: hedendaagse kunst.

Een selectie van artistieke antwoorden (39 in totaal) op de wereldwijde veranderingen in het productie-systeem.

2. Het tijdperk van de steenkool: het kunsthistorische luik

Een selectie van kunstwerken daterend van de negentiende tot de vroege eenentwintigste eeuw die zich bezinnen op de diepgaande invloed van steenkool – als de belangrijkste bron van energie tijdens de industriële revolutie – op de geschiedenis van de moderne kunst.

3. 17 Ton: Het erfgoedluik

17 Ton verkent de culturele productie die ontstond in Europa na de mijnsluitingen in de tweede helft van de twintigste eeuw.

The Deep of the Modern has been developed as a dialogue between three different sections.

1. Poetics of Restructuring: Contemporary Art

A selection of artistic responses (39 artists in total) to the changes incurred to the production system around the world.

2. The Age of Coal: The Art Historical Section

A selection of artworks from the nineteenth to the early twenty-first century reflecting on the profound influence of coal, as the main source of energy during the Industrial Revolution, on the history of modern art.

3. 17 Tons: The Heritage Section

17 Tons investigates the cultural production that sprang up in Europe after the closure of the mines in the second half of the twentieth century.

Manifesta 9 Chief Curator Cuauhtémoc Medina

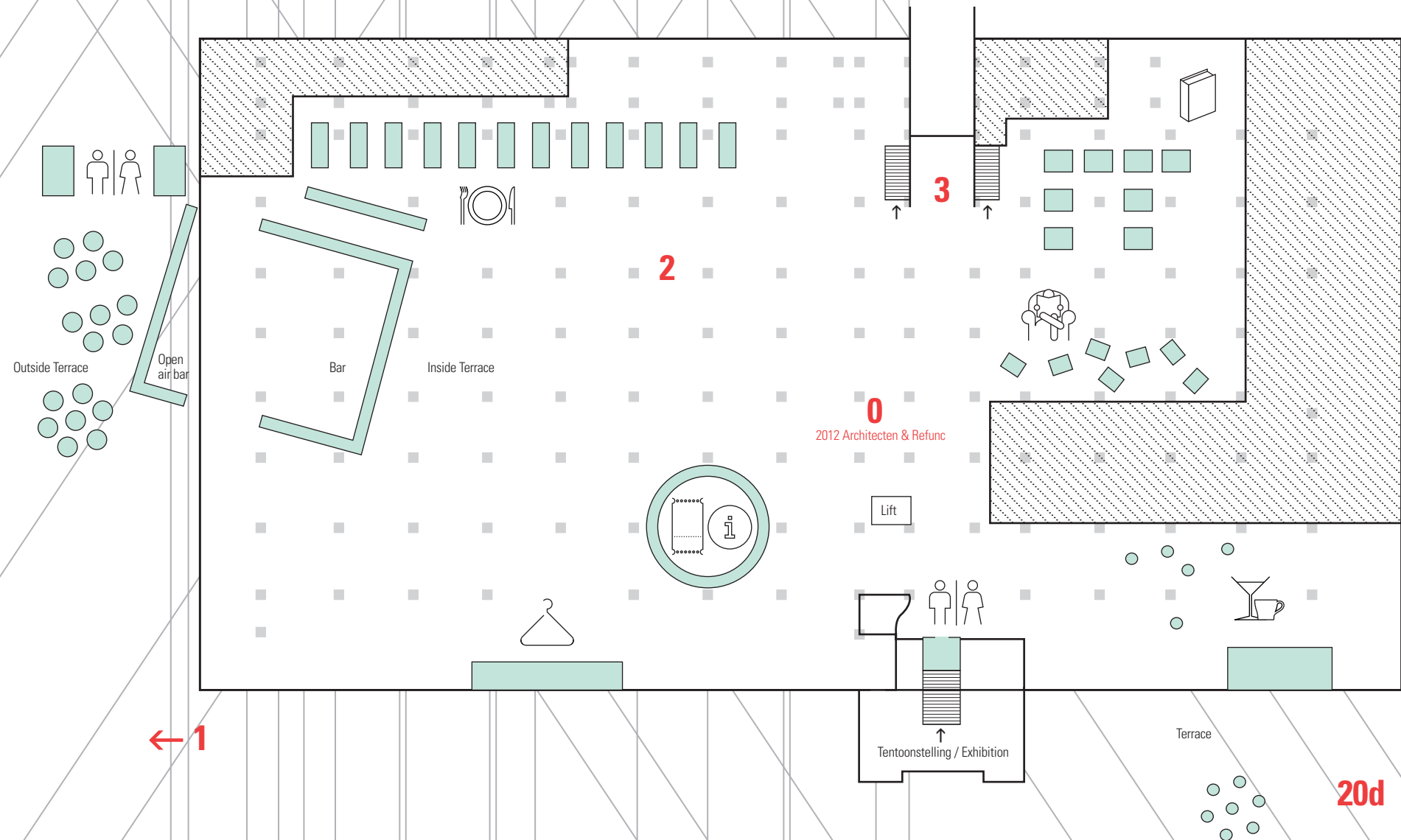
Photo: Kristof Vrancken

Cuauhtémoc Medina (Mexico), critic, curator and kunsthistoricus met een Ph D in geschiedenis en kunsttheorie (University of Essex, VK) en een diploma geschiedenis (Universidad Autónoma de México). Hij is onderzoeker aan het Instituto de Investigaciones Estéticas verbonden aan de Universidad Nacional Autónoma de México. Van 2002 tot 2008 was hij hoofdcurator van de Latijns-Amerikaanse kunstcollecties in het Tate Modern. Medina was onder andere curator voor evenementen en tentoonstellingen als *Cuando la fe mueve montañas* van Francis Alÿs (Lima, Peru, 2001), *20 Million Mexicans Can't Be Wrong* (South London Gallery, 2002), *La era de la discrepancia. Arte y Cultura Visual en México* (1968-1997) (medecurator, andere curatoren waren Olivier Debrouse, Pilar García en Alvaro Vazquez, 2007-2008). In 2009 was hij curator van *¿De qué otra cosa podríamos hablar?*, het project dat Teresa Margolles voorstelde in het Mexicaanse paviljoen op de Biënnale van Venetië. Hij organiseerde ook *Dominó Canibal*, een tentoonstelling in het kader van het Spaanse kunstproject PAC Murcia die liep van januari tot december 2010.

Cuauhtémoc Medina (Mexico), critic, curator and art historian. Doctor in History and Theory of Art (PhD) from the University of Essex, UK, and a degree in History from Universidad Nacional Autónoma. He is a research fellow at Instituto de Investigaciones Estéticas at Universidad Nacional Autónoma de México. Between 2002 and 2008 he was the first Associate Curator of Latin American Art in the collections of Tate Modern. Medina has curated, among others, events and exhibitions like *Cuando la fe mueve montañas* dedicated to Francis Alÿs (Lima, Peru, 2001), *20 Million Mexicans Can't Be Wrong* (South London Gallery, 2002), *La era de la discrepancia. Arte y Cultura Visual en México* (1968-1997) (co-curated with Olivier Debrouse, Pilar García & Alvaro Vázquez, 2007-2008). In 2009 he curated *¿De qué otra cosa podríamos hablar?*, the project Teresa Margolles presented at the Mexican Pavilion of the Venice Biennale. In 2010 he organized *Dominó Canibal*, a year-long exhibition for PAC Murcia, Spain.

CONTEMPORARY

Poetics of Restructuring: Contemporary Art

Poetics of Restructuring brings together a tight selection of artistic responses (39 artists in total) to the changes incurred to the production system around the world. It outlines the conversion of centers and geographies of production, the economic restructuring of decommissioned industrial zones, and the changing conditions of labor and material production in general. The exhibition investigates the repercussions of industrialism and its material residues, the “imprint” these have left on the environment, and transformations occurring today in terms of work and production in a world of industrial and post-industrial capitalism, while also looking into the new economic and labor conditions that have come with it. At the same time it probes the financial system and the changes that have occurred in the capitalist model, examining issues related to new forms of capital accumulation.

The exhibition has been conceived not as a *parcours* with a linear curatorial narrative but rather as an “archipelago” of individual artistic positions reflecting on a complex web of issues that spring from the practices and effects of post-industrial production and the economic and social relations these engender.

Contrary to the inflationary tendencies of recent biennials—too many artists, too many locations, too few resources spread too thinly—the curatorial team decided to opt for a smaller number of artists and a closer working relationship during the development of their individual projects. Most of the contemporary section is installed in the last two levels of the site, interacting as directly as possible with the current conditions of the industrial ruin of the building and its immediate surroundings. The curatorial team has worked to create a balance between time-based works, installations, and other artistic media and expressions; it has also provided a geographically and gender diverse representation of contemporary artistic practice today.

De poëzie van de herstructurering: Hedendaagse kunst

De poëzie van de herstructurering is een hechte keuze van artistieke antwoorden van in totaal 39 kunstenaars op de veranderingen in het productiesysteem in de hele wereld. De tentoonstelling schetst de conversie van productiecentra en -locaties, de economische herstructurering van de ontmantelde industriële sites en de veranderende arbeidsomstandigheden, evenals de veranderende omstandigheden voor de materiële productie in het algemeen. Daarnaast onderzoeken we de repercussies voor de industrie en wat daarvan materieel overblijft – wat voor “afdruk” we daarvan vinden – in onze dagelijkse omgeving, welke transformaties er zich voltrekken op het gebied van werk en productie in de wereld van het industriële en postindustriële kapitalisme, en wat dan weer de gevolgen daarvan zijn voor de economische en arbeidsomstandigheden. Tegelijk graven we in de essentie van het financiële systeem, we onderzoeken de veranderingen in dat systeem die te maken hebben met het kapitalistische model, én kwesties die verband houden met nieuwe vormen van de accumulatie van kapitaal.

De tentoonstelling is niet opgevat als een parcours met een lineair narratief van de curator, maar eerder als een “archipel” van individuele artistieke posities die verwijzen naar een complex web van kwesties die ontspruiten aan de praktijk en de effecten van de postindustriële productie en de economische en maatschappelijke verhoudingen die deze met zich brengen.

In tegenstelling tot de inflatoire tendensen die we zien op recente biënnales – te veel kunstenaars, te veel locaties, te weinig middelen die te dun uitgespreid worden – heeft het team van curatoren beslist om te opteren voor een beperkt aantal kunstenaars en een nauwere samenwerking bij de invulling van de individuele projecten. Het grootste gedeelte van de hedendaagse sectie is ondergebracht op de laatste twee niveaus van de site, waarbij een zo ruim mogelijke interactie wordt nagestreefd met de huidige situatie van de industriële ruïne en de onmiddellijke omgeving. Het team van curatoren heeft zich ingespannen om een balans te creëren tussen werken die gebaseerd zijn op het verloop van de tijd, installaties, en andere artistieke media en expressievormen. Daarnaast is er wat betreft het beeld van de hedendaagse kunstpraktijk gezorgd voor een geografische diversiteit én voor een diversiteit van mannelijke en vrouwelijke kunstenaars.

Kelder Basement

CONTEMPORARY

2012 Architects & Refunc, intervention in the basement of Waterschei, Photo: Kristof Vrancken

0. 2012 Architects & REFUNC

Primary team: Césaire Peeren, Denis Oudendijk, Jan Körbes, Rob Tak, Jos de Krieger. On site team: Damian van der Velden, Toon Kennedy, Bart Groenewegen, Kay Klop, Boris Duijneveld, Jannick Besamusca, Benjamin Stainer, Constanze Buckenlei, Loes Glandorff, Peter van Loon, Gijs Hietkamp, Mathieu Schuster, Daniël Valk

Architectural implementations in the Manifesta 9 exhibition venue, 2012.

The working processes of 2012 Architects and REFUNC have a common denominator in the practice of transforming objects and contexts that are already at hand. For the design and implementation of the facilities for Manifesta 9, they have worked with the characteristics of the existing building, the history of the mining industry and the production waste of new industries.

De werkwijzen van 2012 Architecten en REFUNC hebben met elkaar gemeen dat ze de op locatie beschikbare objecten en contexten transformeren. Voor het ontwerp en de installatie van de faciliteiten voor Manifesta 9, namen ze de kenmerken van het bestaande gebouw, de geschiedenis van de mijnindustrie en het productieafval van nieuwe industrieën als uitgangspunt.

© 2012 Architects & REFUNC.

Katleen Vermeir & Ronny Heiremans, *The Residence (A Wager for the Afterlife)*, 2012

3. Katleen Vermeir & Ronny Heiremans

Vermeir b. 1973, Bornem, Belgium; lives and works in Brussels, Belgium. Heiremans b. 1962, Heist-op-den-Berg, Belgium; lives and works in Brussels / Vermeir geb. 1973, Bornem, België; woont en werkt in Brussel, België. Heiremans geb. 1962, Heist-op-den-Berg, België; woont en werkt in Brussel

The Residence (A Wager for the Afterlife)

2012. Single-screen video installation, 35 min. / video-installatie, 35 min.

In Vermeir and Heiremans's video, artist Ma Wen has been commissioned by a wealthy investor to design a “house” for his afterlife, in a biting commentary on gentrification and the contagious nature of capitalism.

In deze video van Vermeir en Heiremans krijgt de kunstenaar Ma Wen van een rijke investeerder de opdracht voor hem een ‘huis’ te ontwerpen voor het leven na de dood. Een bijtend commentaar op gentrificatie en de besmettelijkheid van het kapitalisme.

A production of Limited Editions vzw supported by the Flemish authorities, Flanders Audiovisual Fund and the Flemish Community. Co-production: Argos, centre for art and media (Brussels), C-Mine (Genk), Cultuurcentrum (Bruges), deBuren (Brussels), Extra City Kunsthal (Antwerp), FLACC (Genk), Manifesta 9 Limburg (Genk) and Triodos Fonds. Research support: artist residencies in China CEAC (Xi'an), TIM (Beijing). © the artists.

Kendell Geers, *Monument (Fired Up)*, 2012

1. Kendell Geers

b. 1968, Johannesburg, South Africa; lives and works in Brussels, Belgium geb. 1968, Johannesburg, Zuid-Afrika; woont en werkt in Brussel, België

Monument (Fired Up), 2012. Bronze and gas fire / brons, gasvlam, 300 x 50 cm.

The bronze cast tyres and gas flame of Geers's *Monument* pay homage to local auto workers and coal miners, while reminding us of our continuing reliance on oil and of the accumulation of toxic emissions in the atmosphere.

De in brons gegoten autobanden en gasvlam van Geers' *Monument* vormen een eerbewijs aan de lokale mijnwerkers en de arbeiders in de auto-industrie, en herinneren ons aan onze voortdurende afhankelijkheid van olie en aan de opeenhoping van giftige stoffen in de atmosfeer.

Supported by: VICTORIA – the Art of being Contemporary, Moscow. Courtesy Galleria Continua, San Gimignano; Yvon Lambert, Paris; Goodman Gallery, Johannesburg; Stephen Friedman Gallery, London; Galerie Rodolphe Janssen, Brussels. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Visible Solutions LLC, *Trading Post, (In)Dependence*, video still, 2012

2. Visible Solutions LLC

Established in 2010 by Sigrid Viir (b. 1979), Taaniel Raudsepp (b. 1978) and Karel Koplimets (1986); based in Tallinn, Estonia

Opgericht in 2010 door Sigrid Viir (geb. 1979), Taaniel Raudsepp (geb. 1978) en Karel Koplimets (geb. 1986); gevestigd in Tallinn, Estland

Trading Post, 2012. Mixed media installation, variable dimensions / mixed media installatie, variabele afmetingen.

Crossing national boundaries to hoist its banner of Adam Smith's “invisible hand,” *Visible Solutions LLC* brings with it a whole office inventory of neoliberal products and attitudes.

Visible Solutions LLC steekt landsgrenzen over om een vlag met de ‘onzichtbare hand’ van Adam Smith te hissen en brengt een hele kantoorinventaris van neoliberale producten en standpunten mee.

Supported by: the Estonian Ministry of Culture, Estonian Cultural Endowment, the Estonian Ministry of Foreign Affairs. Acknowledgment: Anneli Porri, Armin Kõmõmägi, Chair of Photography of Estonian Academy of Arts, Contemporary Art Museum of Estonia, Hilja Koplimets, KUMU Art Museum, Maria-Kristina Soomre, Reimo-Võsa Tangsoo, Tõotusplast Ltd, Vello Viir, Laura Marmor, Center of Contemporary Arts, Estonia, Universities of Technology Department of Mechatronics, Tallinn. © Visible Solutions LLC.

CONTEMPORARY 1e Verdieping Floor 1

Rossella Biscotti, *Title One: The Tasks of the Community*, 2012

4. Rossella Biscotti
b. 1978, Molfetta, Italy; lives and works in Amsterdam, The Netherlands
geb. 1978, Molfetta, Italië; woont en werkt in Amsterdam, Nederland

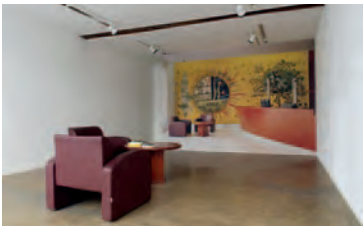
Title One: The Tasks of the Community, 2012. Installation, lead from Igalina nuclear power plant, variable dimensions / installatie, lood van de Igalina kerncentrale, variabele afmetingen.

A Conductor, 2012. Main electrical wire, recycled copper from Igalina nuclear power plant, 500 kg / hoofdkabel elektriciteit, gerecycleerd koper van de Igalina kerncentrale, 500 kg.

Biscotti has used materials acquired from the Igalina nuclear power plant in Lithuania to produce a lead, floor-based sculpture, as well as the recycled copper wiring that supplies electricity to the Manifesta 9 venue.

Biscotti heeft materialen opgekocht die afkomstig zijn van de kerncentrale bij Igalina in Litouwen. Het lood gebruikte ze om een sculptuur te maken; het koper werd gerecycled tot bedrading voor de elektriciteitsvoorziening van Manifesta 9.

Supported by: Mondriaan Fund, Amsterdam, CAC Vilnius. Courtesy: Wilfried Lenz, Rotterdam. Technical sponsors: Aurubis, Doka, Prysmian Group, Uzimet. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Goldin+Senneby, *The Decapitation of Money*, 2010

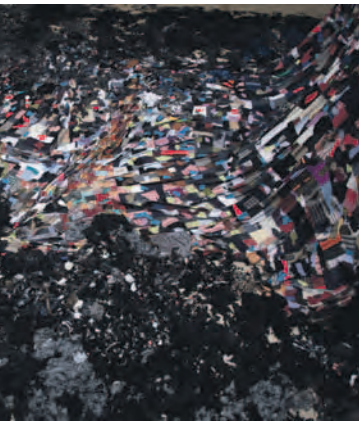
5. Goldin+Senneby
Since 2004, Stockholm, Sweden / Sinds 2004, Stockholm, Zweden

The Decapitation of Money 2010. With Angus Cameron (economic geographer), K. D. (fictional author), Anna Heymowska (set designer), Johan Hjerpe (graphic designer), Kervin Rolland (sound designer). Set design, audio recording, publication / decorontwerp, geluidsopname, publicatie.

Goldin+Senneby and team test the hypothesis that Headless Ltd. (a mysterious offshore company registered in the Bahamas) is a reincarnation of the secret society "Acéphale," founded by Georges Bataille and friends in 1936.

Goldin+Senneby and hun team testen de hypothese dat Headless Ltd. (een mysterieus offshorebedrijf geregistreerd op de Bahama's) een reïncarnatie zou zijn van het geheime genootschap Acéphale, in 1936 opgericht door Georges Bataille en zijn vrienden.

Collection: Kadist Art Foundation. Supported by: IASPS, the Swedish Arts Grants Committee's International Program for Visual Artists. © the artists.

Ni Haifeng, *Para-Production*, 2012. Photo: Kristof Vrancken

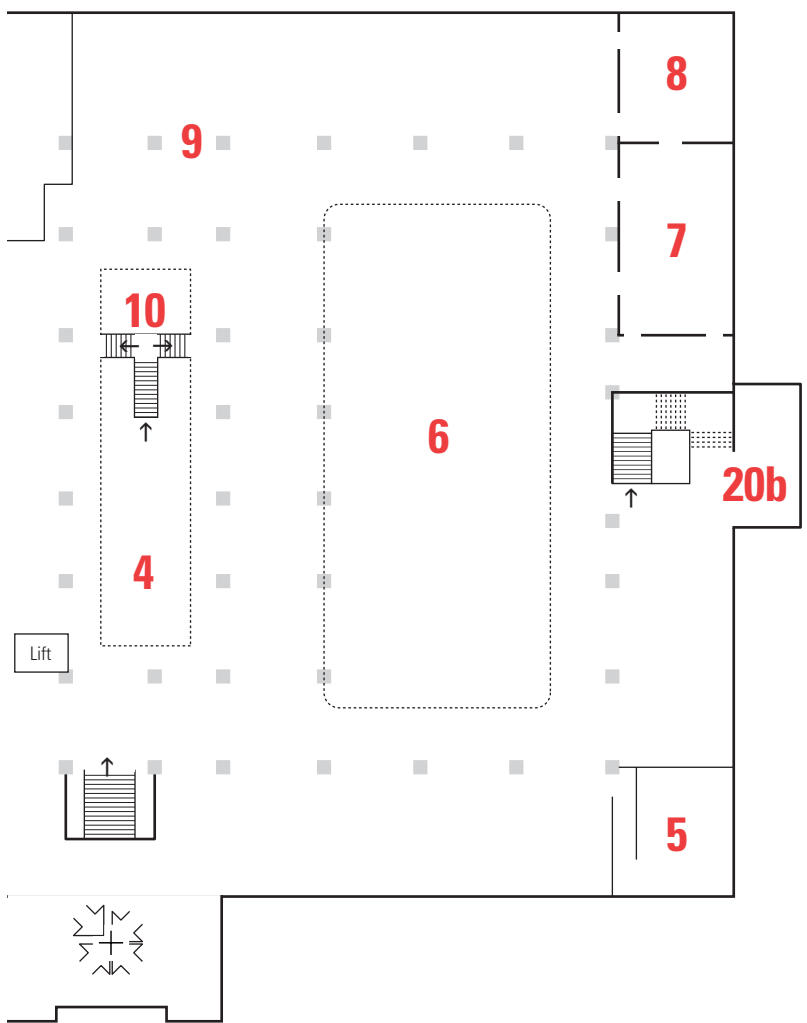
6. Ni Haifeng
b. 1964, Zhoushan, China; lives and works in Amsterdam, The Netherlands
geb. 1964, Zhoushan, China; woont en werkt in Amsterdam, Nederland

Para-Production, 2008–2012. Textile shreds, sewing machines, work in progress, variable dimensions / Textiel, naaimachines, variabele afmetingen.

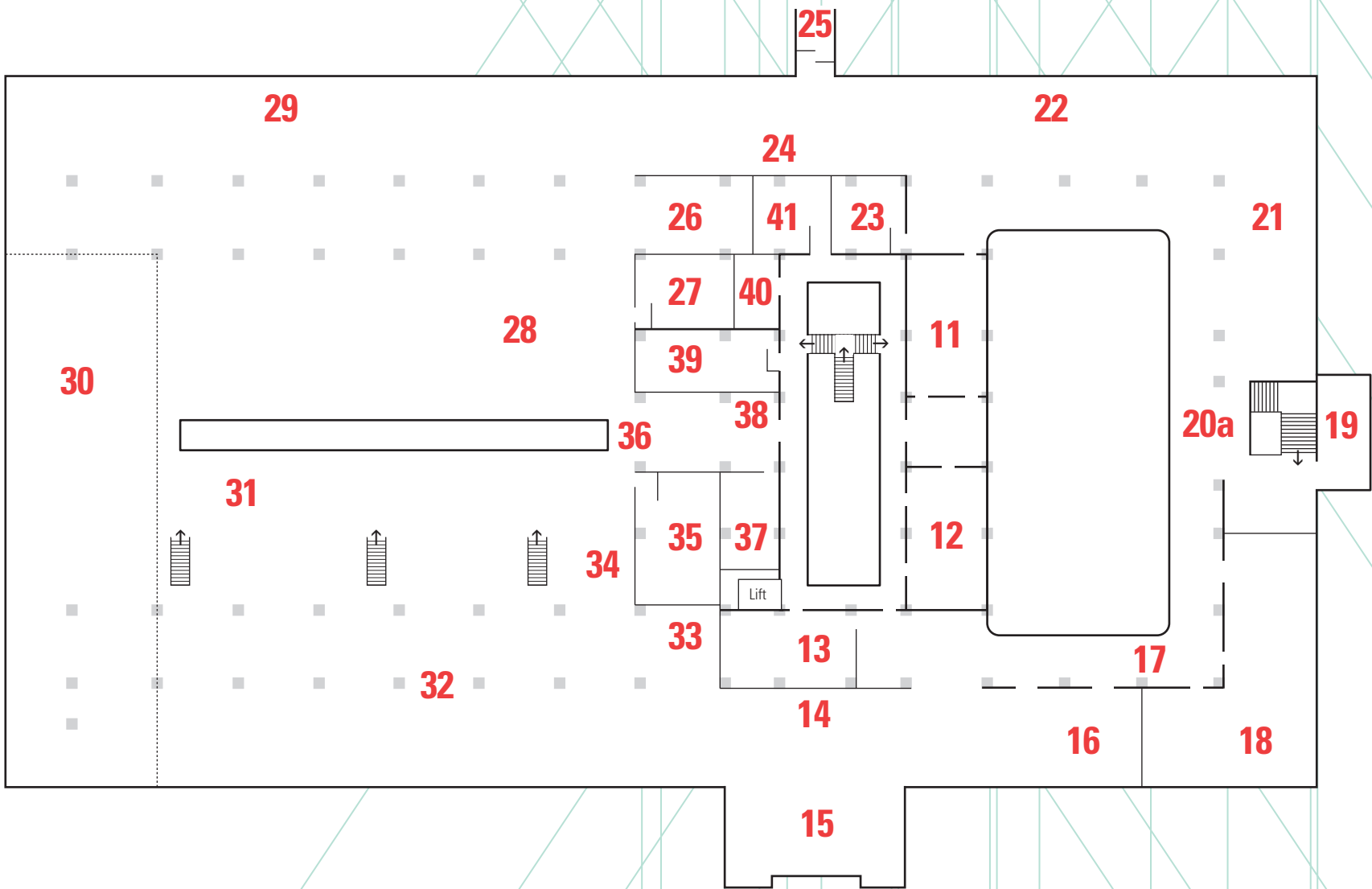
For *Para-Production*, Ni has arranged for several tons of discarded fabric trimmings to be sewn together into one massive, useless piece, thus foregrounding the process of production rather than the end product.

Voor *Para-Production* liet Ni enkele tonnen textielresten aan elkaar naaien, zodat er een groot, massief, nutteloos object ontstond, waarmee hij het productieproces belangrijker maakte dan het eindproduct.

Supported by: The Mondriaan Fund, Amsterdam, Singer, Belgium. Acknowledgment: Guo Ru. © the artist.

CONTEMPORARY 2e Verdieping Floor 2

Emre Hüner, *A Little Larger than the Entire Universe* (fragment), 2012. Photo: Kristof Vrancken

11. Emre Hüner
b. 1977, Istanbul, Turkey; lives and works in Berlin, Germany
geb. 1977, Istanbul, Turkije; woont en werkt in Berlijn, Duitsland

A Little Larger than the Entire Universe, 2012. Installation with wood, ceramics, steel, paint, foam, digital print on wood, lithography on paper, crayon on lithographic limestone, found materials, variable dimensions / Installatie met hout, keramiek, staal, verf, schuim, digitale print op hout, lithografie op papier, potlood op lithosteent, gevonden materialen, variabele afmetingen.

The Shrine of the Post-hypnotic, 2012. Drawing series, ink on paper / Serie tekeningen, inkt op papier, 32 x 40 cm.

Revisiting the past by way of a hypothetical fast-forward to the future, Hüner presents us with the relics of a lost civilization in the form of a fragmented, suggestive puzzle, or an archaeological finding.

Terugkerend naar het verleden door middel van een hypothetische *fast-forward* naar de toekomst, toont Hüner ons de reliëken van een verloren beschaving, in de vorm van een in stukken gebroken suggestieve puzzel of een archeologische vondst.

Supported by: SAHA, Istanbul, Rijksakademie van Beeldende Kunsten, Amsterdam. Courtesy Rodeo Gallery, Istanbul. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Erik van Lieshout, *keine Kohle, kein Holz*, 2009–2012 (detail). Photo: Kristof Vrancken

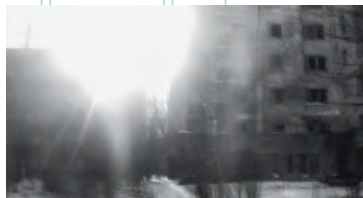
12. Erik van Lieshout
b. 1968, Deurne, The Netherlands; lives and works in Rotterdam, The Netherlands
geb. 1968, Rotterdam, Nederland; woont en werkt in Rotterdam

keine Kohle, kein Holz, 2009–2012. Video installation with sculptures and drawings, variable dimensions / Video-installatie met sculpturen en tekeningen, variabele afmetingen.

Erik van Lieshout's installation recreates the film *Misère au Borinage* as a piece of puppet theater, using highly abstracted wooden figures and words that recall workers' protest banners.

Met deze installatie herschept Van Lieshout de film *Misère au Borinage* als een poppenspel, met sterk geabstraheerde houten figuren en slogans die doen denken aan spandoeken bij protestacties van arbeiders.

Supported by: the Mondriaan Fund, Amsterdam. Courtesy: Galerie Guido W. Baudach, Berlin, Centraal Museum, Utrecht. © the artist.

Lina Selander, *Lenin's Lamp Glows in the Peasant's Hut*, 2011

13. Lina Selander
b. 1973, Stockholm, Sweden; lives and works in Stockholm
geb. 1973, Stockholm, Zweden; woont en werkt in Stockholm

Anteroom of the Real, 2010–2011. HD video, 14 min.

Lenin's Lamp Glows in the Peasant's Hut, 2011. HD video, 23 min., vitrine with 18 uranium plates; metal plaque, 50 x 90 cm / HD video, 23 min., vitrine met 18 uraniumplaten; metalen plakaat, 50 x 90 cm.

Combining a "natural history" of radioactive processes and revisiting the history of the Chernobyl disaster, Selander offers a subtle meditation on the long-term effects of utopian Soviet energy projects.

Met de combinatie van een 'natuur historie' van radioactieve processen en een terugkeer naar de gebeurtenissen rond de ramp in Tsjernobyl biedt Selander een scherpzinnige bespiegeling van de langdurende gevolgen van utopische energieprojecten in de voormalige Sovjet-Unie.

Supported by: IASPS Sweden. © the artist.

Paolo Woods, *Imboulou Dam, 200 km North of Brazzaville, Republic of the Congo*, June 2007

14. Paolo Woods
b. 1970, Amsterdam, The Netherlands; lives and works in Port-au-Prince, Haiti
geb. 1970, Amsterdam, Nederland; woont en werkt in Port-au-Prince, Haïti

ChinAfrica, 2007. Eight photographs / acht foto's, 100 x 100 cm each / elk.

In the *ChinAfrica* series, Woods explores the recent Chinese economic conquest of the African continent; the result is a telling portrait of socio-economic shifts in our globalized world and the human relations they engender.

In de serie *ChinAfrica*, verkent Woods de recente economische verovering van Afrika door China. Een veelzeggend beeld van de sociaal-economische verschuivingen in een geglobaliseerde wereld en van de menselijke verhoudingen die daarvan het gevolg zijn.

© Paolo Woods/Institute.

Irma Boom & Johan Pijnappel, *Think Book*, 1996–1896

7. Irma Boom & Johan Pijnappel
Boom b. 1960, Lochem, The Netherlands; lives and works in Amsterdam, The Netherlands. Pijnappel b. 1958, Gendt, The Netherlands; lives and works in Mumbai, India
Boom geb. 1960, Lochem, Nederland; woont en werkt in Amsterdam, Nederland. Pijnappel geb. 1958, Gendt, Nederland; woont en werkt in Mumbai, India

Think Book, 1996–1896, SHV Holdings, The Netherlands, 1996. 22.5 x 17 x 11 cm.

Thoughts on a Think Book, 2012–1991. Video installation with SHV book / video-installatie met SHV boek.

Boom and Pijnappel reflect on their memories of producing *Think Book (1996–1896)*, a 2136-page publication that documents a subjective history of the coal transport company SHV.

Boom en Pijnappel staan stil bij hun herinnering aan het maken van *Think Book (1996–1896)*, een 2136 pagina's tellend jubileumboek waarin een subjectieve geschiedenis van de Steenkolen Handels Vereeniging wordt gedocumenteerd.

Supported by: the Audio Visual Studio, Province of Limburg, Rietveld Academy, Designmarkt, Gent. Courtesy: SHV. Acknowledgments: Remy Alban Valton, Danny Bierset, Ben Geraerts, Chun Han Chiang, Leopold Horix, Johanna Irlhag, Margriet Kruyver, Byrthe Lemmens, Rozi Szelecki, Linda van Deursen. Commissioned by Manifesta 9. © the artists.

Kuai Shen, *Ohim!gas*, 2011

8. Kuai Shen
b. 1978, Guayaquil, Ecuador; lives and works in Cologne, Germany
geb. 1978, Guayaquil, Ecuador; woont en werkt in Keulen, Duitsland

Ohim!gas, 2011. Audiovisual installation with ant colony, variable dimensions / audiovisuele installatie met mierenkolonie, variabele afmetingen.

Shen explores the relationship between human technology and the sociality of ants. The two turntables in his installation respond to movement within an ant colony; their sounds are registered via a needle on a vinyl record.

Shen onderzoekt de relatie tussen menselijke technologie en het sociale gedrag van mieren. De twee draaischijven in deze installatie reageren op de bewegingen in een mierenkolonie. De geluiden zijn via een naald op een grammofoonplaat te horen.

Supported by: NRW Kunststiftung, Hochschule für Medien Köln. The construction of the habitat for the fungus garden was kindly sponsored by Evimed. © the artist.

Carlos Amoraes, *Coal Drawing Machine*, 2012

9. Carlos Amoraes
b. 1970, Mexico City, Mexico; lives and works in Mexico City
geb. 1970, Mexico Stad, Mexico; woont en werkt in Mexico Stad

Coal Drawing Machine, 2012. Installation with plotter printer, paper and charcoal, variable dimensions / installatie met plotter printer, papier en houtskool, variabele afmetingen.

Amoraes's recent drawings explore the interface between humans and machines. His *Coal Drawing Machine* is installed in a pretend office. The precision of the machines is countervailed by his use of charcoal, that most elemental of graphic tools.

In zijn recente tekeningen verkent Amoraes het raakvlak tussen mens en machine. Hij heeft zijn *Coal Drawing Machine* in een denkbeeldig kantoor geïnstalleerd. De uiterste precisie van de machine staat in scherp contrast met het gebruik van houtskool, het meest primitieve grafische gereedschap.

Supported by: Yvon Lambert, Paris, Kurimanzutto Gallery, Mexico City. Acknowledgment: Atelier Calder, Sachem, France. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Antonio Vega Macotella, *Study of Exhaustion – The Equivalent of Silver*, 2011

10. Antonio Vega Macotella
b. 1980, Mexico City, Mexico; lives and works in Amsterdam, The Netherlands
geb. 1980, Mexico Stad, Mexico; woont en werkt in Amsterdam, Nederland

Study of Exhaustion – The Equivalent of Silver, 2011. Chewed coca leaves / gekauwde pruimtabak van cocabladeren.

The quid of coca leaves in *Study of Exhaustion* was amassed and sculpted in a Bolivian miner's cheek over the course of a day's labor. To obtain the "boleo," Vega Macotella spent ten days at the miner's beck and call.

De pruim van cocabladeren in *Study of Exhaustion* werd in de loop van één werkdag verzameld en gemodelleerd in de mond van een Boliviaanse mijnwerker. Vega Macotella moest de mijnwerkers tien dagen lang op hun wenken bedienen om de 'boleo' in handen te krijgen.

Acknowledgments: Bolivian Embassy in Washington DC, USA, Luis Alipaz, Sandra Antelo-Suarez, Pamela Echeverria. Courtesy: LABOR, Mexico City. © the artist.

CONTEMPORARY

Michaël Matthys, *La Ville Rouge*, 2005–2009

16. Michaël Matthys
b. 1972, Charleroi, Belgium; lives and works in Charleroi
geb. 1972, Charleroi, België; woont en werkt in Charleroi

Moloch, 1998–2003. Installation with 1000 aquatints (size A4) on 22 MDF panels (244 x 122 x 1.8 cm each) / Installatie met 1000 aquatints (A4 formaat) op 22 MDF platen (244 x 122 x 1.8 cm). Collection / Collectie: Musée des Beaux-Arts, Charleroi.

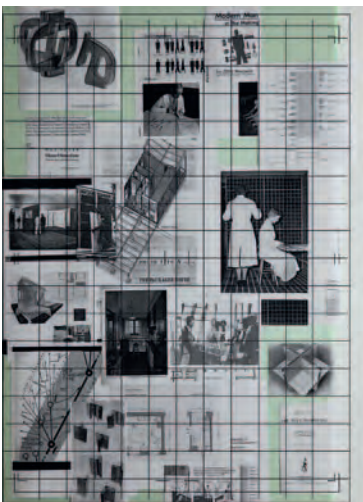
La Ville Rouge (Charleroi City), 2005. Drawings with cow blood on polyester film, finished with polyurethane and resin. Fresco with 12 plates, 60 x 110 cm each / Tekeningen met runderbloed afgewerkt met polyurethaan en resin. Fresco met 12 panelen, elk 60 x 110 cm. Collection / collectie: La Banque Nationale de Belgique, Brussels.

La Ville Rouge (planches originales), 2005–2009. 76 drawings on paper with cow blood, finished with polyurethane and resin, 29.7 x 42 cm each / 76 tekeningen op papier met runderbloed, afgewerkt met polyurethaan en resin, elk 29.7 x 42 cm.

Matthys documents the scars left by the demise of industrialism in Charleroi, paying homage to the metalworking industry and intimating the latent violence of social disenfranchisement with his peculiar choice of materials.

Matthys documenteert de littekens die na het verdwijnen van de industrie in Charleroi zijn achtergebleven. Hij bewijst eer aan de metaalindustrie en duidt met zijn materiaalkeuze op het latente geweld als gevolg van de sociale rechteloosheid.

Courtesy: Jacques Cerami Gallery, Charleroi. © the artist.

Aglaia Konrad, Bild 1A - "Die Frau als Schöpferin", 2012

15. Aglaia Konrad
b. 1960, Salzburg, Austria; lives and works in Brussels, Belgium
geb. 1960, Salzburg, Oostenrijk; woont en werkt in Brussel, België

** PREFAB, Frankfurter Küche also stands for women in kitchens, but great chefs are men*, 2012. Installation, variable dimensions / installatie, variabele afmetingen.

Konrad's installation presents a set of comparative case studies that examine the conception, development and spatial organization of prefabricated housing and domestic life-space for the working classes.

Met deze installatie presenteert Konrad een reeks vergelijkende *casestudies* waarin onderzoek wordt gedaan naar het denken over en de ontwikkeling en ruimtelijke ordening van geprefabriceerde huizen en woonruimtes voor de arbeidersklasse.

Courtesy: Gallery Nadja Vilenne, Liège. Supported by: Austrian Federal Ministry for Education, Art and Culture. Acknowledgements: Katrin Kamrau, Asli Ciocka, Kris Kimpe, Willem Oorebeek, Margherita Spillutini. Commissioned by Manifesta 9. © the artist, Margherita Spillutini for the images of Margarete Schütte-Lihotzky.

Nemanja Cvijanović, *Monument to the Memory of the Idea of the Internationale*, 2010–2012

20. Nemanja Cvijanović
b. 1972, Rijeka, Croatia; lives and works in Rijeka
geb. 1972, Rijeka, Kroatie; woont en werkt in Rijeka

Monument to the Memory of the Idea of the Internationale, 2010, interactive sound installation / interactieve geluidsinstallatie.

With *The Monument* Cvijanović draws public attention to the emotional content of political imperatives to demonstration, international worker solidarity, and the twentieth-century dream of proletarian revolution.

Met *The Monument* vestigt Cvijanović de publieke aandacht op de emotionele aspecten van de politieke verplichting om te demonstreren, van de internationale solidariteit van arbeiders, en van de twintigste-eeuwse droom van een proletarische revolutie.

Supported by: Vidsquare. © the artist.

Installation view: Ana Torfs and Beate Schlingelhoff, Photo: Kristof Vrancken

17. Beate Schlingelhoff
b. 1971, Waiblingen, Germany; lives and works in Zurich, Switzerland and New York City, USA
geb. 1971, Waiblingen, Duitsland; woont en werkt in Zürich, Zwitserland en New York, VS

I'm too Christian for art, 2012. Nine silk screen prints on paper, / Negen zeefdrukken op papier, 200 x 150 cm each / elk.

Schlingelhoff brings revolutionary women like Simone Weil to the fore, resuscitating their dissident voices in a challenge to the current conservative outlook as well as to putatively radical ideologies.

Schlingelhoff richt de aandacht op revolutionaire vrouwen zoals Simone Weil. Ze brengt hun dissidente stemmen weer tot leven en zet daarmee vraagtekens bij huidige conservatieve opvattingen, maar ook bij ideologieën die als radicaal worden gezien.

Supported by: ifa Institut für Auslandsbeziehungen. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Nicoline van Harskamp, *Yours in Solidarity* - first opening of the archive, 2011

19. Nicoline van Harskamp
b. 1975 Hazerswoude, The Netherlands; lives and works in Amsterdam, The Netherlands
geb. 1975, Hazerswoude, Nederland; woont en werkt in Amsterdam, Nederland

Yours in Solidarity, 2009–2012. Video, audio, archival material, variable dimensions / video, audio, archiefmateriaal, variabele afmetingen.

Nicoline van Harskamp uses the archived correspondence of Dutch anarchist Karl Max Kreuger to reconstruct the correspondents' life stories after the last date of writing, imagining what would happen if they were to meet today.

Van Harskamp gebruikt de gearchiveerde correspondentie van de Nederlandse anarchist Karl Max Kreuger om het leven van de briefschrijvers na het einde van de correspondentie te reconstrueren, en stelt zich daarbij voor wat er zou gebeuren als ze elkaar nu zouden ontmoeten.

Supported by: The Netherlands Film Fund, Mondriaan Fund, Amsterdam and Manifesta 9. Courtesy D+T Project, Brussels. © the artist.

With the support of the Flemish authorities / Met de steun van de Vlaamse overheid. Acknowledgments: Jurgen Persijn, Christoph Van Damme, Dianne Wellen. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Ante Timmermans, *Make a Molehill out of a Mountain (of Work)*, 2012 (detail), Photo: Kristof Vrancken

21. Ante Timmermans
b. 1976, Ninove, Belgium; lives and works in Ghent, Belgium
geb. 1976, Ninove, België; woont en werkt in Gent, België

Make a Molehill out of a Mountain (of Work), 2012. Site specific perfor(m)ative installation, variable dimensions / site-specifieke perfor(m)atieve installatie, variabele afmetingen.

Part performance and part installation, Timmermans's piece supplants the labor history of the Waterschei mine with the administrative task of perforating sheets of paper, leaving behind a molehill of confetti.

Deels performance, deels installatie, vervangt dit werk van Timmermans de vroegere arbeid in de kolnmijn van Waterschei door kantoorwerk: het perforeren van vellen papier, waarbij een molshoop van confetti achterblijft.

Met de steun van de Vlaamse overheid / with the support of the Flemish authorities, Pro Helvetia (Schweizer Kulturstiftung), Barbara Seiler Galerie, Zürich. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

CONTEMPORARY

Tomaz Furlan, *Wear Series*, 2006–2012

22. Tomaz Furlan
b. 1978, Ljubljana, Slovenia; lives and works in Ljubljana and Škofja, Slovenia
geb. 1978, Ljubljana, Slovenië; woont en werkt in Ljubljana en Škofja, Slovenië

Wear Series, 2006–2012. Interactive sculptures with video / interactieve sculpturen en video's.

The "machines" in Furlan's *Wear Series* satirize the dry and dumbfounding routines of the white-collar worker, poking fun at the assumption that exhausting, repetitive and alienating labor is a thing of the past.

The 'machines' in Furlan's *Wear Serie* zijn een satire op de saaie, afstompende dagelijkse sleur van de witteboordenwerker en steken de draak met de veronderstelling dat uitputtende, repetitieve en vervreemdende arbeid tot het verleden behoort.

Supported by: Zavod P.A.R.A.S.I.T.E. Centre in Galerija P74. © the artist.

Nicolas Kozakis & Raoul Vaneigem, *Un moment d'éternité dans le passage du temps*, 2012

26. Nicolas Kozakis & Raoul Vaneigem

Kozakis b. 1967, Liège, Belgium; lives and works in Brussels, Belgium. Vaneigem b. 1934, Lessines, Belgium; lives and works in Vloesberg, Belgium
Kozakis geb. 1967, Luik, België; woont en werkt in Brussel, België. Vaneigem geb. 1934, Lessen, België; woont en werkt in Vloesberg, België

Un moment d'éternité dans le passage du temps, 2012. Video/DVD, 5 min. 20 sec.

A lone construction worker builds a traditional stone house at an undisclosed location by the sea. His actions are accompanied by a text that argues for the need to reinvent a new, more humane vision of the world.

Een eenzame bouwvakker werkt ergens bij de zee aan een traditioneel stenen huis. Zijn werkzaamheden gaan vergezeld van een tekst waarin wordt gezegd dat er een nieuwe, meer humane visie op de wereld moet worden uitgevonden.

Supported by: Wallonia-Brussels Directorate of Culture, Department of Heritage and Visual Arts. Acknowledgments: Robert Dragot, Aniceto Exposito-López, Andrée Blavier and Guy Jungblut, Marie-France Planche, Editions Yellow Now. © the artists.

Mikhail Karikis & Uriel Orlow, *Sounds from Beneath*, 2010–11

23. Mikhail Karikis & Uriel Orlow
Karikis b. 1975, Thessaloniki, Greece; lives and works in London, England.
Orlow b. 1973, Zurich, Switzerland; lives and works in London
Karikis geb. 1975, Thessaloniki, Griekenland; woont en werkt in Londen, Groot-Brittannië. Orlow geb. 1973, Zürich, Zwitserland; woont en werkt in Londen

Sounds from Beneath, 2010–2011. Project by Karikis, video by Karikis & Orlow. Video/DVD, 7 min.

Mikhail Karikis worked with a former coal miners' choir from Snowdown Colliery in Kent (closed in 1987). He asked the group of retired miners to recall and vocalize the sounds of underground activity in the coalmines. The subsequent sound piece is sung by the miners and captured in the video created in collaboration with Uriel Orlow.

Mikhail Karikis werkte met een koor dat bestaat uit ex-mijnwerkers van de steenkolenmijn bij Snowdown in Kent (Groot-Brittannië), die in 1987 werd gesloten. Hij vroeg de mannen de geluiden die te horen waren tijdens hun werkzaamheden in de mijn weer voor de geest te halen en deze met hun stem na te doen. Het vocale stuk dat zo ontstond werd door het koor gezongen en geregistreerd in de video die in samenwerking met Uriel Orlow werd gemaakt.

Supported by: Arts Council England, the University of Westminster. © the artist.

Edward Burtnysky, *China, Manufacturing #17, Deda Chicken Processing Plant, Dehui City, Jilin Province, 2005*

24. Edward Burtnysky
b. 1955, St. Catharines, Ontario, Canada; lives and works in Toronto, Canada
geb. 1955, St. Catharines, Ontario, Canada; woont en werkt in Toronto, Canada

China, Manufacturing, 2005. Selection of eight photographs, variable dimensions / selectie van acht foto's, variabele afmetingen.

Burtnysky's photographs of shipyards, coal mines, steel mills, recycling plants, and large-scale urban development projects in China document both the processes and effects of industrial production.

Burtnysky's foto's van scheepswerven, kolenmijnen, staalfabrieken, schrootterreinen en grootschalige stedelijke ontwikkelingsprojecten in China tonen zowel de processen als de gevolgen van industriële productie.

Supported by: Galeria Toni Tàpies, Barcelona. Courtesy: Galeria Toni Tàpies, Barcelona, Nicholas Metivier Gallery, Toronto, Galerie Stefan Röpke, Köln. © the artist.

Maryam Jafri, *Avalon*, 2011

27. Maryam Jafri
Lives and works in New York City, USA and Copenhagen, Denmark
Woont en werkt in New York, VS en Kopenhagen, Denemarken

Avalon, 2011. HD Video/DVD, 11 min. 40 sec.

Avalon examines the manufacture of fetish clothing and accessories for the sex industry. Net als het eerdere werk van Jafri laveert deze video op de grens van film en theater, documentaire en fictie.

Avalon gaat over de fabricage van fetisjkleding en -accessoires voor de seksindustrie. Net als het eerdere werk van Jafri laveert deze video op de grens van film en theater, documentaire en fictie.

Supported by: Picture This, Bristol, UK, Danish Arts Council Committee for Visual Arts, Danish Art Workshops. © the artist.

Oswaldo Maciá, *Martinete*, 2011–2012

25. Oswaldo Maciá
b. 1960, Cartagena, Colombia; lives and works in London, England
geb. 1960, Cartagena, Colombia; woont en werkt in Londen, Groot-Brittannië

Martinete, 2011–2012. Auditory olfactory composition, variable dimensions / installatie met geluid en geur, variabele afmetingen.

Maciá reanimates the defunct Waterschei mine with the sounds of five different anvils being struck by a variety of hammers, accompanied by an olfactory composition whose cool metal notes evoke "the smell of failure."

Maciá brengt de verlaten mijn van Waterschei weer tot leven met de geluiden van een groot aantal hamers die op vijf verschillende aanbeelden slaan, daarbij vergezeld van een olfactorische compositie, waarvan de 'noten' van koel metaal een 'geur van mislukking' oproepen.

In collaboration with perfumer Ricardo Moya and Saul Giner Maciá for the music composition. Acknowledgment: International Flavors and Fragrances/IFF. © the artist.

Maarten Vanden Eynde, *Plastic Reef*, 2008–2012, Photo: Kristof Vrancken

28. Maarten Vanden Eynde
b. 1977, Leuven, Belgium; lives and works in Rotterdam, The Netherlands, Brussels, Belgium and Saint Mihiel, France
geb. 1977, Leuven, België; woont en werkt in Rotterdam, Nederland, Brussel, België en Saint Mihiel, Frankrijk

Plastic Reef, 2008–2012. Plastic debris, variable dimensions / gerecycleerd plastic, variabele afmetingen.

Upon learning that there was a huge "floating landfill" made up of plastic trash swirling in the Pacific Ocean, Vanden Eynde collected hundreds of kilos of this refuse, which he then melted down to form *Plastic Reef*.

Toen hij hoorde dat er een grote 'drijvende stortplaats' van plastic rommel rondboorde over de Stille Oceaan, haalde Vanden Eynde honderden kilo's van dat afvalmateriaal op en smolt het om tot *Plastic Reef*.

replace with: With the support of the Flemish authorities / Met de steun van de Vlaamse overheid, the Mondriaan Fund, Amsterdam, Manifesta 9, Genk. © the artist.

CONTEMPORARY

Magdalena Jitrik, *Revolutionary Life*, 2012 (detail), Photo: Kristof Vrancken**29. Magdalena Jitrik**

b. 1966, Buenos Aires, Argentina; lives and works in Buenos Aires
geb. 1966, Buenos Aires, Argentinië; woont en werkt in Buenos Aires

Revolutionary Life, 2011–2012. Installation with drawings and oil paintings on canvas, variable dimensions / installatie met tekeningen en olieverfschilderijen op doek, variabele afmetingen.

With her visual overview of the critical exchange between Victor Serge and Leon Trotsky on the fate of working class dissents in the USSR, Jitrik addresses the utopian role of "fine arts" under modernity.

Met haar visuele overzicht van de kritische uitwisselingen tussen Victor Serge en Leon Trotski over het lot van dissidente arbeiders in de Sovjetunie, stelt Jitrik de rol van de 'schone kunsten' in de moderne tijd aan de orde.

In collaboration with Maxi Borges, Verónica Di Toro, Diego Gómez, Lola Granillo, Claudio Maroni, José Luis Meiras, Tunara Morado, Juan Neumayr, Mariela Scarfati and Sergio Vila, Ignacio Liprandi Gallery, Buenos Aires, The My Friends Biennial Foundation, Buenos Aires. Acknowledgments: Hacia Taurus (CEDIND) – Centro de Documentación e Investigación de la Cultura de Izquierdas en Argentina; Demian Paredes, (CEP – Centro de Estudios, Investigaciones y Publicaciones León Trotsky; Candelá Mirabella "El Cielique Cosido" Encuadernaciones Artísticas y Artesanales, Superabundans Haut printing house, Candelá Mirabella "El Cielique Cosido" binding, Diego Toledo. Courtesy: Ignacio Liprandi Gallery, Buenos Aires. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Ben Cain, *Work in The Dark*, 2012 (detail), Photo: Kristof Vrancken**31. Ben Cain**

b. 1975, Leeds, England; lives and works in London and Zagreb, Croatia
geb. 1975, Leeds, Groot-Brittannië; woont en werkt in Londen, Groot-Brittannië en Zagreb, Kroatië

Work in the Dark, 2012. Hand-painted (marble) plywood beams and other types of wood, electricity-operated machine with leather belt, set of posters (giclée print on heavy archive paper), variable dimensions / handbeschilderde houten onderdelen, elektrische machine met lederen riem en affiches, variabele afmetingen.

Cain's installation transforms the former workspace of the Waterschei mine into a theater of encounters between objects, machines, posters inspired by the calligraphy of early modernity, and motifs borrowed from the mine itself.

Cains installatie transformeert de voormalige werkruimte van de mijn in Waterschei in een theater van ontmoetingen tussen objecten en machines, affiches geïnspireerd op vroegmoderne kalligrafie, en motieven ontleend aan de mijn zelf.

Credits: De Sluis Leerwerkplaats vzw, Wilfried Boelen, Erik Boelen, Stefan Custers, Guy Reyné. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Claire Fontaine, *The House of Energetic Culture*, 2012, Photo: Kristof Vrancken**30. Claire Fontaine**

Since 2004 in Paris, France. Lives and works in Paris, France
Sinds 2004, Parijs, Frankrijk; woont en werkt in Parijs, Frankrijk.

The House of Energetic Culture, 2012. Double and triple outline neon glass on aluminum characters, aluminum framework, transformers, flasher unit and cabling, dimensions approx. 10.1 x 1.75 m / dubbel en driedubbel neonglas op aluminium constructie, aluminium raamwerk, transformatoren, flitseenheden en kabelwerk, ongeveer 10,1 x 21,75 m.

Claire Fontaine's reproduction of a neon sign from the city of Pripjat, once a symbol of the Soviet dream of energetic self-sufficiency, acts as a reminder of the Chernobyl disaster, or as a warning come too late.

Claire Fontaine's reproductie van een neonbord uit de stad Pripjat – die eens een symbool was van de sovjetdroom van zelfvoorzienende energie – fungeert als een herinnering aan de ramp in Tsjernobyl, of als een waarschuwing die te laat komt.

Supported by: Neon Line, Dusty Sprengel. Courtesy: Air de Paris, Galerie Chantal Crousel, Paris. Commissioned by Manifesta 9. © the artists.

Jota Izquierdo, *Capitalismo Amarillo: Special Economic Zone*, 2011–2012, Photo: Kristof Vrancken**32. Jota Izquierdo**

b. 1972, Castellón, Spain; lives and works in Mexico City, Mexico
geb. 1972, Castellón, Spanje; woont en werkt in Mexico Stad, Mexico

Capitalismo Amarillo: Special Economic Zone, 2011–2012. Multimedia installation, variable dimensions / multimedia-installatie, variabele afmetingen

Izquierdo traces the flow of mass-produced consumer goods from the Special Economic Zone of Guangzhou, China to itinerant vendors in Mexico City and Valencia, documenting their movements and collecting samples.

Izquierdo volgt de stroom van in massa geproduceerde consumentengoederen van de Speciale Economische Zone Guangzhou in China naar straatverkopers in Mexico City en Valencia; hij documenteert hun bewegingen en verzamelt proefmonsters.

Supported by: the Fundación Botín, on its funding program for artistic creation destined to former artist grants, Acción Cultural Española (AC/E), Vidsquare. In collaboration with: Andres Villalobos (video and audio recording and editing). Acknowledgments: Bigmo Diop, Suley Mba, Lory Money, Mexico DF Subway vendors (Gabriel, Diana, and Marta), Tomás Acosta, Yolanda Alvarado, Alicia Kingstón, José Morales, Gerardo Padilla, Manuel Soria, Javier Becerril, Israel Godínez, Alfonso Hernández, Regulo Montero, Yolanda Soria, Pilar Soria, René Vega, César Peris. Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Nemanja Cvijanović, *Applause*, 2008–2010**33. Nemanja Cvijanović**

b. 1972, Rijeka, Croatia; lives and works in Rijeka
geb. 1972, Rijeka, Kroatië; woont en werkt in Rijeka

Applause, 2008–2010. Video DVD, 7 min + loop.

Cvijanović draws public attention to the emotional content of political imperatives to demonstration, international worker solidarity, and the twentieth-century dream of proletarian revolution.

Cvijanović vestigt de publieke aandacht op de emotionele aspecten van de politieke verplichting om te demonstren, van de internationale solidariteit van arbeiders, en van de twintigste-eeuwse droom van een proletarische revolutie.

Supported by: the City of Rijeka, Ministry of Culture of Republic of Croatia, City Office for Education, Culture and Sports (City of Zagreb), European Cultural Foundation, Balkan Trust for Democracy, Charles Stewart Mott Foundation, Operacija Grad 2008, courtesy SKUC Gallery, Ljubljana. Acknowledgments: Davor Mišević, Srećko Puljić, Nikola Tojaga - Najki, Sonja Soldo, Santra Grubić, Josip Ivančić, Hrvoje Radnić, Filmaktiv, Goran Bugarac - Frenki, Marin Lukanović, Igor Grubić, Ivan Slipčević, Sandra Grubić, Margareta Cvijanović, Emina Vilić, citizens of Zagreb. © the artist.

CONTEMPORARY

Alexander Apóstol, *Contrato Colectivo Cromosaturado*, 2012**34. IRWIN**

Founded in 1983 in Slovenia by Dušan Mandić (b.1954), Miran Mohar (b. 1958), Andrej Savski (b. 1961), Roman Uranjek (b. 1961), and Borut Vogelnik (b. 1959)
In 1983 opgericht in Slovenië door Dušan Mandić (geb. 1954), Miran Mohar (geb. 1958), Andrej Savski (geb. 1961), Roman Uranjek (geb. 1961) en Borut Vogelnik (geb. 1959)

Red Districts, 1987. Blood, coal, oil on canvas, wood, marble, aluminum, gold, iron, glass / bloed, olie op doek, hout, marmer, aluminium, goud, ijzer, glas, 350 x 420 x 40 cm.

Red Districts is one of IRWIN's most important "retrogradist" works on the rhetoric of socialist realism. It stresses the complicity of the heroic documentary style with the dialectic of violence and death in history.

Red District is een van IRWIN's belangrijkste 'retrogradistische' werken over de retoriek van het sociaal-realisme. Het vestigt er de aandacht op dat de heroïsche documentaire stijl medeplichtig is aan de dialectiek van dood en geweld in de loop van de geschiedenis.

In collaboration with: Janez Knez, Tugo Sušnik, Collection Faktor Banka, Ljubljana. Courtesy: Galerija Gregor Podnar, Berlin/Ljubljana. © the artists.

Yan Tomaszewski, *Proposition pour un musée sur une île déserte*, 2009**38. Yan Tomaszewski**

b. 1984 Seclin, France; lives and works in Paris, France
geb. 1984 Seclin, Frankrijk; woont en werkt in Parijs, Frankrijk

Proposition pour un musée sur une île déserte, 2009. HD video, 11 min. 44 sec.

Module, 2011–2012. Art Fair stand at the Salon de Montrouge with works by Kevin Kaliski (2011), variable dimensions / kunstbeursstand op de Salon de Montrouge met werk van Kevin Kaliski (2011)

Tomaszewski's *Proposition* is a video proposal for the redevelopment of the iconic Renault site on Île Seguin, whereas his *Module* re-landscaped the Salon de Montrouge from within by ceding his exhibition space to Kevin Kaliski.

Tomaszewski's *Proposition* is een voorstel voor de herontwikkeling van het iconische fabrieksterrein van Renault op het Île Seguin. Met *Module*, een stand die Tomaszewski ter beschikking stelde aan Kevin Kaliski, veranderde hij het aanzien van de Salon de Montrouge.

Supported by: Cultural service of the Polish Embassy in Belgium. Acknowledgment: Kevin Kaliski. © the artist.

Duncan Campbell, *Make It New John*, 2009**37. Duncan Campbell**

b. 1972, Dublin, Ireland; lives and works in Glasgow, Scotland
geb. 1972, Dublin, Ierland; woont en werkt in Glasgow, Schotland

Make it New John, 2009. Video, 50 min.

Using archival footage and a few staged scenes, Campbell's film parodies a bizarre chapter of post-war capitalism: it's the story of the DMC-12 sports car (better known as the DeLorean) and a panoramic view of the social life behind it.

Met archiefbeelden en enkele zelfbedachte scènes, heeft Campbell een parodie gemaakt op een bizar hoofdstuk in het naoorlogse kapitalisme door een panoramisch beeld te geven van het sociale leven van de DMC-12 sportwagen, beter bekend als de DeLorean.

Courtesy Hotel, London. Commissioned by: Film and Video Umbrella, London, Chisenhale Gallery, London, Tramway, Glasgow, The Model, Sligo. © the artist.

Raqs Media Collective, *The Capital of Accumulation*, 2010**39. Raqs Media Collective**

Founded in 1992 in New Delhi, India by Jeebesh Bagchi (b. 1965), Monica Narcula (b. 1969), and Shuddhabrata Sengupta (b. 1968)
Opgericht in 1992 in New Delhi, India, door Jeebesh Bagchi (geb. 1965), Monica Narcula (geb. 1969) en Shuddhabrata Sengupta (geb. 1968)

The Capital of Accumulation, 2010. Two synchronized video projections with sound, 50 min. / video diptiek met geluid, 50 min.

Inspired by Rosa Luxemburg's insights into the outward expansion of capitalism, this video essay reflects on her legacy, testifying to the continuing process of scavenging by which capitalism tramples the globe.

Geïnspireerd door Rosa Luxemburgs inzicht in de uitbreiding van het kapitalisme, staat deze video stil bij haar erfenis en getuigt van de voortgaande strooptocht van het kapitalisme, waarbij het alles op aarde onder de voet loopt.

Supported by: Goethe Institut, Warszawa. Courtesy: Frith Street Gallery, London. © the artists.

Visible Solutions LLC, *Hoisting The Banner*, 2010**36. Visible Solutions LLC**

Established in 2010 by Sigrid Viir (b. 1979), Taaniel Raudsepp (b. 1978), and Karel Koplimets (b. 1986); based in Tallinn, Estonia
Opgericht in 2010 door Sigrid Viir (geb. 1979), Taaniel Raudsepp (geb. 1978) en Karel Koplimets (geb. 1986); gevestigd in Tallinn, Estland

Hoisting the Banner, 2012. Flag, variable dimensions / vlag, variabele afmetingen.

Crossing national boundaries to hoist its banner of Adam Smith's "invisible hand," Visible Solutions LLC brings with it a whole office inventory of neoliberal products and attitudes.

Visible Solutions LLC steekt landsgrenzen over om een vlag met de 'onzichtbare hand' van Adam Smith te hijsen en brengt een hele kantoorinventaris van neoliberale producten en standpunten mee.

Supported by: the Estonian Ministry of Culture, Estonian Cultural Endowment, Estonian Ministry of Foreign Affairs. Acknowledgment: Anneli Põrgi, Armin Kõnnang, Chair of Photography of Estonian Academy of Arts, Contemporary Art Museum of Estonia, Hilja Koplimets, KUMU Art Museum, Maria-Kristina Sporre, Reino-Vilja Tangoo, Tõdusloost Ltd, Vello Viir, Laura Marmor, Center of Contemporary Arts, Estonia, University of Technology Department of Mechatronics, Tallinn. © Visible Solutions LLC.

Praneet Soi, *Kumartuli Printer, Notes on Labor Part 1*, 2010 (detail)**40. Praneet Soi**

b. 1971, Calcutta, India; lives and works in Amsterdam, The Netherlands and Calcutta, India
geb. 1971, Calcutta, India; woont en werkt in Amsterdam, Nederland en Calcutta, India

Kumartuli Printer, Notes on Labor Part 1, 2010. Slide show / diashow.

Soi's slide show parses out the gestures of a printer's hands as he interacts with an ancient press in Calcutta. As the operator feeds paper into his machine, it spits out images of his own hands, immersed in labor.

In deze diashow ontleeft Soi de bewegingen van de handen van een drukker die werkt aan een oude drukpers in Calcutta. Terwijl de man het papier invoert, spuit de machine afbeeldingen uit van zijn handen die aan het werk zijn.

Supported by: Mondriaan Fund, Amsterdam, Lalit Kala Akademi, New Delhi. Courtesy: Vadehra Art Gallery, New Delhi, Gallery Martin Van Zomeran, Amsterdam. © the artist.

Marge Monko, *Nora's Sisters*, 2009**41. Marge Monko**

b. 1976, Tallin, Estonia; lives and works in Tallin
geb. 1976, Tallin, Estland; woont en werkt in Tallin

Nora's Sisters, 2009. Single-channel photo film with sound, 7 min. 5 sec. / Video samengesteld uit archieffoto's, 7 min 5 sec.

Monko uses photographs of women workers at the Krenholm textile factory in Estonia to animate a fragment of a play by Elfriede Jelinek, who is famous for addressing the difficulties of women's lives in our times.

Monko gebruikt foto's van textielarbeidsters in Krenholm, Estland, bij een fragment van een toneelstuk van Elfriede Jelinek, die beroemd is door de manier waarop ze de moeilijkheden aan de orde stelt waarvoor vrouwen zich in onze tijd geplaatst zien.

With a text by Elfriede Jelinek, *Was geschah, nachdem Nora ihren Mann verlassen hatte: oder Sitten der Gesellschaften*. Photos from Estonian Film Archive. © the artist.

Manifesta 9: A Political Exhibition? A Conversation with Curator Cuauhtémoc Medina and Co-Curator Katerina Gregos

What characterizes Manifesta as compared with other important biennials?

Katerina Gregos: Manifesta, from its inception, has distinguished itself for experimenting with new curatorial models, often of a collaborative nature, and for addressing the changing geopolitical and socio-economic situation in Europe, as well as globally. It has also, in the past, played an important role in showcasing the work of promising young and emerging artists, many of whom have subsequently had significant international careers.

Cuauhtémoc Medina: This is a

migratory biennial, one that changes of city or region every two years. In that sense, it symbolizes the way biennials institute a temporary cultural center, which, unlike the past, also migrates through a wide geography. In arriving at a new setting each time, Manifesta implicitly demands you to conjoin in a single project the need to address the specificity of a place's history, the quest for a significant perspective on contemporary culture at large on an international scale and a contribution to the thinking of biennials as such. In that sense, Manifesta is a kind of symbol of the challenges and difficulties behind making biennials today...

And what characterizes Manifesta 9 in Genk?

Gregos: This particular edition of Manifesta is quite unique. First of all, it will not only focus on contemporary art and young artists but also have an art historical dimension. The exhibition will be divided into three parts: one featuring a historical exhibition (on the history of representation and aesthetic responses to the coal age, c. 1800–1960), a contemporary section with contributions from forty contemporary artists, and a heritage section. We are very lucky to have distinguished art historian and scholar Dawn Ades as part of the curatorial team and Dawn is of course bringing her enormous expertise into the historical section, something that is a first for Manifesta. **Medina:** We want to produce a synergy of those three components, and therefore establish a complex dialogue with Genk, in terms of its history and the heritage of its economic past, but also providing a diverse, rich and multilayered cultural provision, specially tailored to interact with both the local and international audience.

Apart from this surprising decision to include a historical and a heritage section in a contemporary art biennial, what is the specific approach of Manifesta 9?

Gregos: Manifesta 9 also addresses and counteracts the recent expanding and inflationary biennial model (more artists... more venues... more cities—often at the expense of the art & artists themselves) by being reduced in terms of the size and number of participating artists; it also takes place in a single venue only (the spectacular 1924 industrial building of the former Waterschei coal mine in Genk, region of Limburg, Belgium) and is thus a very tightly curated, focused and concentrated show.

Medina: Thematically speaking, the contemporary component of the exhibition questions why is it that contemporary art is addressing the continuity of the industrial system today at a global scale. It takes its cue from the way Genk has been created by different epochs of industrial transformation, to review the ways culture emerges from similar processes.

To what extent is Manifesta 9 a political exhibition?

Medina: The overall project of Manifesta 9 has in fact a political intention, which is contrary to both: the outdated category and ironically counterproductive category of “political art” and the recent tendency of artistic events to delegate on artists, working in site-specific or community-based projects, the task of having social importance by means of practices that appear as modalities of “direct action.” We assume that culture and art operate through a number of mediations, in creating and transforming the “common sense” that, indeed, in that way, has a significant political effect.

Why did you decide to include historical artworks?

Medina: The main purpose of the exhibition structure is to explore the extent to which an exhibition as a cultural

initiative, and as a whole, can approach society's assumptions and sensibilities in relation to the historical conditions caused by the changes in the modes of production around the world. Rather than delegating to artists the aim of having a social effect, we want to have the exhibition as a cultural machine to play a role in transforming the viewers' ways of thinking and the mores of the locality.

Did Genk inspire your decision to divide the biennial into three very different sections?

Medina: We started by observing the divided responses that the coal mining heritage brings up today in regions such as Limburg: the gap between the energy of the former miners' memory practices and the difficulty of incorporating that past into the challenges and dilemmas of the present. Such a dichotomy is experienced within a wider perspective in terms of a conflict between a nostalgia and a fear of the past, which in effect defines many of the ideological and political affiliations in Europe.

So what to your mind could the effect of Manifesta 9 be on the visitor?

Medina: We want to use the exhibition format of the biennial as an opportunity to challenge such reactions, and to provide a context to the work of the contemporary artists who are addressing the predicaments of the past and present of different industrial eras. We hope that it is by way of the mediations of culture that artistic practice will have a role in challenging and transforming political hegemonies, which also stands clear from a common dichotomy in the so-called art world: the deceptive fashion of invoking a vague idea of the “political-poetic” to once again define political significance as a matter of a sterile thematic or the impulse to deny the political significance of culture in favor of activism per se, even when this is devoid of a larger context.

How important is the location for this edition of Manifesta?

Gregos: Genk and indeed the building are crucial to the exhibition. Genk is one of the most important industrial cities in Flanders and was an important coal-making area (seven coal mines were located in and around the area) until the late 1980s and early 1990s, when the pits were shut down. Manifesta 9 will thus relate to the history and legacy of the coal-mining industry in the region, but also to the extended geography of the former mining region of Wallonia, Southern Belgium, as well as further North, to the Ruhrgebiet, all of which are areas that once represented Europe's industrial powerhouse. For the contemporary part of the Manifesta exhibition we are focusing on artists who have worked with issues of industrial or post-industrial production, de-industrialization, economic re-structuring, transferring centers of production and shifting labor conditions, and material production in general.

Can you tell us more about the relationship between the historical coalmining era and today?

Gregos: In short, we are looking into

the legacy of coal and its manifestations today in terms of work and production, in a world of industrial and post-industrial capitalism. This part is not related to coal and the coalmining industry per se, but to questions related to the changing patterns of production, industrialism and post-industrialism, economic restructuring, and the new economic and labor conditions that have come with them. As a site where industry once was and economic restructuring has subsequently taken place in the wake of the pit closures, the region's history has prompted us to consider all of these important questions that do not only affect economy, labor and social relations but also crucial environmental questions.

Could you explain the historical ingredient of the show?

Medina: As we have three very different initiatives that, however, intend to converge in the same place and at the same moment, the question of “theme” does not govern the project in the same way as occurs with other biennials that are organized as a single mega-exhibition of global contemporary art. Each one of the three components (heritage, art historical and contemporary) has specific curatorial goals. The art historical show, *The Age of Coal*, consists in close to ten different theme-based historical essays, each of them covering a moment or issue (from the aesthetics of pollution to the figuration of the Carboniferous era) in which the effects and challenges posed by the dominance of coal as industrial civilization's fossil fuel produced artistic thought and work.

And what's about the presence of heritage objects?

Medina: The heritage section, which we named 17 Tons, does on purpose seek to open the eyes to the complexity, energy and variety of the cultural production based on memory practices about coal mining in the region and beyond. Its theme is: where does the potential of heritage as cultural production lie?

As Manifesta is a contemporary art biennial, do give us a last thought about the contemporary art component in Manifesta 9.

Medina: The contemporary section has a very broad-ranging concept—to explore the ways contemporary art reflects on the changes in the productive system—that does not produce sections in the installation and concept of the show, but intends to produce a resonance and an intellectual and sensible interaction with the other parts of the project. We don't want the single theme to operate both as a wide and reductive formula, to invoke a complex meditation within the relationship between art and production, across several disciplines and periods.

Manifesta 9: Een politieke tentoonstelling? Een gesprek met curator Cuauhtémoc Medina en co-curator Katerina Gregos

Wat is er speciaal aan Manifesta in vergelijking met andere grote biënnales?

Katerina Gregos: Manifesta heeft zich vanaf het begin onderscheiden van andere tentoonstellingen doordat er geëxperimenteerd werd met nieuwe rollen voor de curator – die vaak een medewerker werd van de kunstenaar – en doordat ook de geopolitieke en socio-economische situatie in Europa en de wereld ter sprake kwam. In het verleden heeft Manifesta bovendien een belangrijke rol gespeeld bij het onder de aandacht brengen van veelbelovende jonge kunstenaars, van wie er velen nadien begonnen zijn aan een internationale carrière.

Cuauhtémoc Medina: Deze biënnale heeft geen vaste plek – om de twee jaar vindt ze plaats in een andere stad of een andere regio. In die zin symboliseert Manifesta hoe biënnales een tijdelijk cultureel centrum vormen dat door een uitgestrekt gebied migreert – wat vroeger niet het geval was. Door telkens van decor te wisselen, vraagt Manifesta expliciet aan de bezoeker om mee te gaan in een uniek project dat uiteenlopende zaken aan de orde stelt: de specificiteit van de geschiedenis van een locatie, de zoektocht naar een betekenisvolle kijk op hedendaagse cultuur – op internationale schaal – in het algemeen en daarnaast is er ook nog een bijdrage aan het denken over biënnales als dusdanig. In die zin is Manifesta een symbool voor de uitdagingen en moeilijkheden van het maken van een biënnale vandaag de dag.

En wat is er speciaal aan Manifesta 9 in Genk?

Gregos: Deze editie van Manifesta wordt echt uniek. In de eerste plaats richt ze zich niet alleen op hedendaagse kunst en jonge kunstenaars, maar er is ook een historische dimensie. De tentoonstelling is verdeeld in drie delen. Er is een historische tentoonstelling (over de geschiedenis van de representatie van en esthetische respons op het steenkooltijdperk, van 1800–1960). Daarnaast is er een hedendaags gedeelte met bijdragen van negenendertig hedendaagse kunstenaars. En tenslotte is er een deel met erfgoed. We hebben heel erg veel geluk dat kunsthistoricus en wetenschapper Dawn Ades deel uitmaakt van het team van curatoren. Dawn brengt haar gigantische expertise mee voor het historisch gedeelte en dat is natuurlijk van het grootste belang voor Manifesta.

Medina: We willen een synergie bereiken tussen de drie componenten en daarom gaan we een complexe dialoog aan met Genk wat betreft de geschiedenis van de stad en het erfgoed van het economisch verleden. Maar we zorgen ook voor een rijke gelaagdheid wat betreft de culturele dimensie zodat een wisselwerking kan ontstaan met het plaatselijke en internationale publiek.

Een historisch en erfgoedgedeelte op een hedendaagse kunstbiënnale is een verrassende beslissing. Hoe ziet de specifieke aanpak van Manifesta 9 er verder uit?

Gregos: Manifesta 9 reageert ook tegen het huidige

expansieve en inflatoire model voor biënnales met steeds meer kunstenaars, meer locaties, meer steden... Dat gaat vaak ten koste van de kunst en de kunstenaars zelf. Manifesta 9 is beperkt wat betreft de omvang en het aantal deelnemende kunstenaars. Er is ook maar één locatie, namelijk het spectaculaire gebouw uit 1924 van de voormalige mijn van Waterschei in Genk. Op die manier krijgen we een bijzonder geconcentreerde tentoonstelling, waarbij de curatoren een sterke focus hebben.

Medina: Thematisch werpt het hedendaagse luik van de tentoonstelling de vraag op waarom de hedendaagse kunst de continuïteit van het hedendaagse industriële systeem aan de orde stelt, iets wat we in de hele wereld zien. Ons model is Genk, een stad die het resultaat is van een industriële transformatie gedurende verschillende periodes. Via Genk onderzoeken we hoe cultuur ontstaat vanuit vergelijkbare processen.

In welke mate is Manifesta 9 een politieke tentoonstelling?

Medina: Het globale project heeft inderdaad een politieke dimensie die verwijst naar een dubbele contradictie. Enerzijds refereren we aan de achterhaalde categorie van de “politieke kunst” – die ironisch genoeg ook een averechts effect heeft. Anderzijds is er de recente tendens waarbij kunstenaars bij artistieke evenementen site-specifieke werken moeten maken, of werken die ze maken hebben met de lokale gemeenschap, en daarbij moeten die werken ook nog eens een maatschappelijk belang hebben door te fungeren als een soort *direct action*. Wij gaan uit van de veronderstelling dat cultuur en kunst werken via een soort overpeinzen van de dingen en het transformeren van het ‘gezond verstand’. En dat heeft inderdaad een belangrijk politiek effect.

Waarom wilden jullie ook historische kunstwerken in de tentoonstelling opnemen?

Medina: Het belangrijkste doel van de tentoonstelling is om uit te zoeken in welke mate een tentoonstelling als cultureel initiatief, als geheel, een benadering kan aanreiken voor wat in de hedendaagse maatschappij leeft, voor wat de gevoeligheid zijn van de maatschappij met betrekking tot de historische omstandigheden die ze maken hebben met veranderingen in de productiewijze in de hele wereld. In plaats van te eisen dat de kunstenaars een maatschappelijk effect nastreven, willen we dat de tentoonstelling fungeert als een culturele machine die de manier waarop het publiek denkt kan veranderen.

Vonden jullie inspiratie in Genk zelf voor de beslissing om de biënnale in drie verschillende luiken te splitsen?

Medina: We zijn vertrokken van de observatie dat het erfgoed van de steenkoolindustrie uiteenlopende reacties teweegbrengt in regio's zoals Limburg. Er blijkt een kloof te zijn tussen enerzijds de energie van vroegere mijnwerkers en wat er in hun geheugen

voortleeft en anderzijds de moeilijkheid om het verleden te incorporeren in de uitdagingen en de dilemma's waarvoor het heden ons plaatst. We plaatsen die tweespalt in een grotere context: we zien het probleem als een conflict tussen nostalgie en angst voor het verleden – een probleem waaraan inderdaad veel ideologische en politieke facetten verbonden zijn binnen Europa.

Wat voor effect kan Manifesta 9 dan volgens jullie hebben op de bezoeker?

Medina: We willen het format van de biënnale gebruiken als een gelegenheid om reacties van het publiek uit te lokken en om het probleem aan de orde te stellen van dilemma's van de vroegere en huidige industriële tijdperken. We hopen dat door reflectie over cultuur de kunst een rol kan spelen in het uitdagen en transformeren van politieke hegemonieën. Daarmee nemen we ook afstand van een breed verbreide conflict in de zogenaamde kunstwereld: er is namelijk de bedrieglijke mode om een vaag idee te evoceren dat te maken zou hebben met het ‘politiek-poëtische’, om op die manier opnieuw wat politiek belangrijk is definiëren in termen van iets dat thematisch steriel is, of als een impuls om het politieke belang van een cultuur te ontkennen – alleen activisme als dusdanig zou dan politiek belang hebben, ook als dat activisme geen bredere context heeft.

Hoe belangrijk is de locatie voor deze editie van Manifesta?

Gregos: Genk en ook het gebouw zijn cruciaal voor deze tentoonstelling. Genk is een van de belangrijkste industriële steden in Vlaanderen en was ook belangrijk voor de steenkoolwinning. De zeven mijnen in de regio werden pas op het eind van de jaren tachtig/in het begin van de jaren negentig gesloten. Manifesta 9 verwijst daarom naar de geschiedenis en het erfgoed van de mijnindustrie in de regio, maar in de breedte ook naar de mijnindustrie in Wallonië en meer in het noorden naar de industrie in het Ruhrgebied – regio's die alle ooit Europa's industriële motor vormden. Voor de huidige editie van Manifesta richten we ons vooral op kunstenaars die reeds gewerkt hebben rond thema's als de industriële of postindustriële productie, de-industrialisatie, economische herstructurering, delokalisatie van de productie, veranderende werkomstandigheden of materiële productie in het algemeen.

Kunt u ons iets meer vertellen over de relatie tussen het historische tijdperk van de steenkoolwinning en het heden?

Gregos: We verkennen de erfenis van de steenkoolwinning en wat we daarvan vandaag terugvinden in termen van werk en productie in de wereld van het industriële en postindustriële kapitalisme. Dat heeft niet per se te maken met steenkool of de steenkoolindustrie, maar in elk geval met kwesties die te maken hebben met veranderende productiewijzen, met een geïndustrialiseerde economie,

postindustrialisme en economische herstructureringen, en met de nieuwe economische en arbeidsomstandigheden die daarmee gepaard gaan. Als voormalige industriële site en als plaats waar in de nasleep van de mijnsluitingen grote economische herstructureringen hebben plaatsgevonden, heeft de geschiedenis van de regio ons geïnspireerd al die belangrijke kwesties aan de orde te stellen – dit zijn problemen die niet alleen te maken hebben met economie, werk en maatschappelijke verhoudingen, maar ook met het milieu.

Kunt u wat meer uitleg geven over de historische component van de tentoonstelling?

Medina: Omdat we te maken hebben met drie verschillende initiatieven – die weliswaar samen plaatsgrijpen op dezelfde plaats en tijd – speelt de kwestie van het “thema” hier niet dezelfde rol als bij andere biënnales die georganiseerd worden als één megatentoonstelling van hedendaagse kunst uit de hele wereld. Met elk van de drie componenten (erfgoed, historische kunst en hedendaagse kunst) beoogt de curator een specifiek doel. De kunsthistorische tentoonstelling, *Het tijdperk van de steenkool*, omvat tien verschillende historische essays over een bepaald thema. Elk van die essays behandelt een moment of een onderwerp – van de esthetiek van de vervuiling tot de representatie van het carbon – die te maken hebben met de problemen en de gevolgen van het overwegend gebruik van de steenkool als fossiele brandstof en hoe dat uitdrukking vindt in de ideënwereld en het werk van de kunstenaar.

Hoe zit het met objecten die te maken hebben met het erfgoed?

Medina: Het luik over het erfgoed kreeg de titel *17 Ton* mee. Onze bedoeling is de ogen te openen van het publiek voor de complexiteit, de energie en de variatie van de culturele productie die verankerd is in het geheugen van de mensen die een rol gespeeld hebben bij de steenkoolwinning in de regio en daarbuiten. Het thema is: wat is het potentieel van het erfgoed als cultuurproduct.

Manifesta is een biënnale van hedendaagse kunst. Kunnen jullie ons ook nog iets vertellen over het hedendaagse luik van deze Manifesta 9?

Medina: Het hedendaagse luik is gebaseerd op een erg ruim concept – we willen verkennen hoe de hedendaagse kunst nadenkt over de veranderingen in het productiesysteem. We proberen niet om de kunst in hokjes in te delen als installatiekunst of conceptuele kunst, maar we willen een weerklank vinden, of komen tot een intellectuele en gevoelsmatige interactie met andere delen van het project. We willen niet dat één thema fungeert als een formule die tegelijk de horizon verbreedt en inperkt. We willen dat mensen in brede zin nadenken over de relatie tussen kunst en productie, en daarbij de verschillende disciplines en periodes overstijgen.

WICTORICAL

Het tijdperk van de steenkool: Het kunsthistorische luik

Het uitgangspunt voor *Het tijdperk van de steenkool* en tevens het scharnierpunt tussen het historische en het hedendaagse luik, wordt gevormd door het plafond van kolenzakken dat Marcel Duchamp creëerde voor de *Exposition internationale du surréalisme* in Parijs in 1938. Die “proloog” wordt gevolgd door een verhaal over het landschap en hoe de steenkoolindustrie onze omgeving dramatisch veranderde. Veel van de vroege industriële sites ontstonden in geïsoleerde plaatsen die beroemd waren vanwege het natuurschoon, en de steeds

toenemende transformatie van dat landschap in de negentiende eeuw door de industrie en de mijnbouw impliceerde zowel een bevestiging van de pittoreske sublimatie ervan als een confrontatie ermee.

Steenkool als fossiele brandstof had een grote impact op de natuurwetenschap, maar via de teken- en schilderkunst werd de verbeelding van het modernisme zo uitvergroot tot die ook het verre verleden omvatte. Eén van de delen van de tentoonstelling toont ons de ondergrond als

een hel: door de komst van de fotografie konden de “echte” werkomstandigheden van de ondergronds zwoegende mijnwerkers getoond worden. De kolenvinning biedt een buitengewone kans om de betekenis van het “realisme” in de kunst te bespreken: in *Cycli van realisme* verkennen we een uitgebreid scala van kunstwerken – van negentiende-eeuwse genreschilderijen tot werken geschilderd door de mijnwerkers zelf. De atmosferische veranderingen veroorzaakt door de rook van steenkool transformeerden de alledaagse visuele ervaringswereld:

in de afdeling *De esthetiek van de vervuiling* tonen we de invloed op de impressionistische en moderne kunst. In weer een andere afdeling onderzoeken we de iconografie van de mijnwerker als moderne “working class hero”, met bijzondere aandacht voor de “mirakelproductie” van Stachanov in de Sovjet-Unie. Documentaire films uit het interbellum, balancerend tussen avant-gardistisch experiment en sociaal realisme worden getoond in een speciale filmruimte. Een van de meest interessante verschijningsvormen van steenkool in de naoorlogse

kunst heeft te maken met het materieel adopteren van de onheilspellende connotaties ervan. Dan is er tenslotte nog een afdeling waar we reflecteren over het einde van het mijnwezen in Europa in het laatste kwart van de twintigste eeuw, met kunstenaars die onderzoeken wat de impact daarvan was op de maatschappij.

The Age of Coal: The Historical Section

The starting point for *The Age of Coal*, and the hinge between the historical and the contemporary sections, is the ceiling of coal sacks devised by Marcel Duchamp for the 1938 *Exposition internationale du surréalisme* in Paris. This “prologue” is followed by a narrative on landscape and how the coal industry dramatically affected our environment. Many of the early industrial sites were in remote places famous for their wild natural scenery, and the increasing transformation carried out by industry and mining in the nineteenth century both confirmed and confronted the picturesque “sublimation” of it.

Coal as a fossil had a major impact in the field of natural science, but through drawing and painting it also extended the imagination of modernity into the distant past. One of the sections faces reality with a focus on the underground as hell: with the advent of photography the “true” conditions of miners toiling underground were revealed. Coal mining offers an extraordinary opportunity to discuss the significance of “realism” in art: in *Cycles of Realism* we examine a

wide range of works—from nineteenth-century genre scenes to paintings by the miners themselves. The atmospheric changes provoked by coal smoke transformed everyday visual experience: in the section *Aesthetics of Pollution* we showcase its effects on impressionist and modern artists. Another section explores the iconography of the miner as the modern “working class hero,” with special emphasis on the coal production “miracle” carried out by Stakhanov in the Soviet Union. Interwar documentary film, balancing between avant-garde experiment and social realism, will be shown in a special cinema space. One of the most interesting usages of coal in post-war artistic production lies in the materialist adoption of its murky connotations. The last section reflects on the end of coal mining in Europe in the last quarter of the twentieth century, with artists exploring its impact on society.

A. Antechamber / Antichambre

G. Turton, *Woman's Shoe*, late 19th – early 20th century

G. Turton
Woman's Shoe, late nineteenth – early twentieth century / eind 19e eeuw - begin 20e eeuw. Coal carving / uit steenkool gebeiteld, 2.4 x 2.8 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

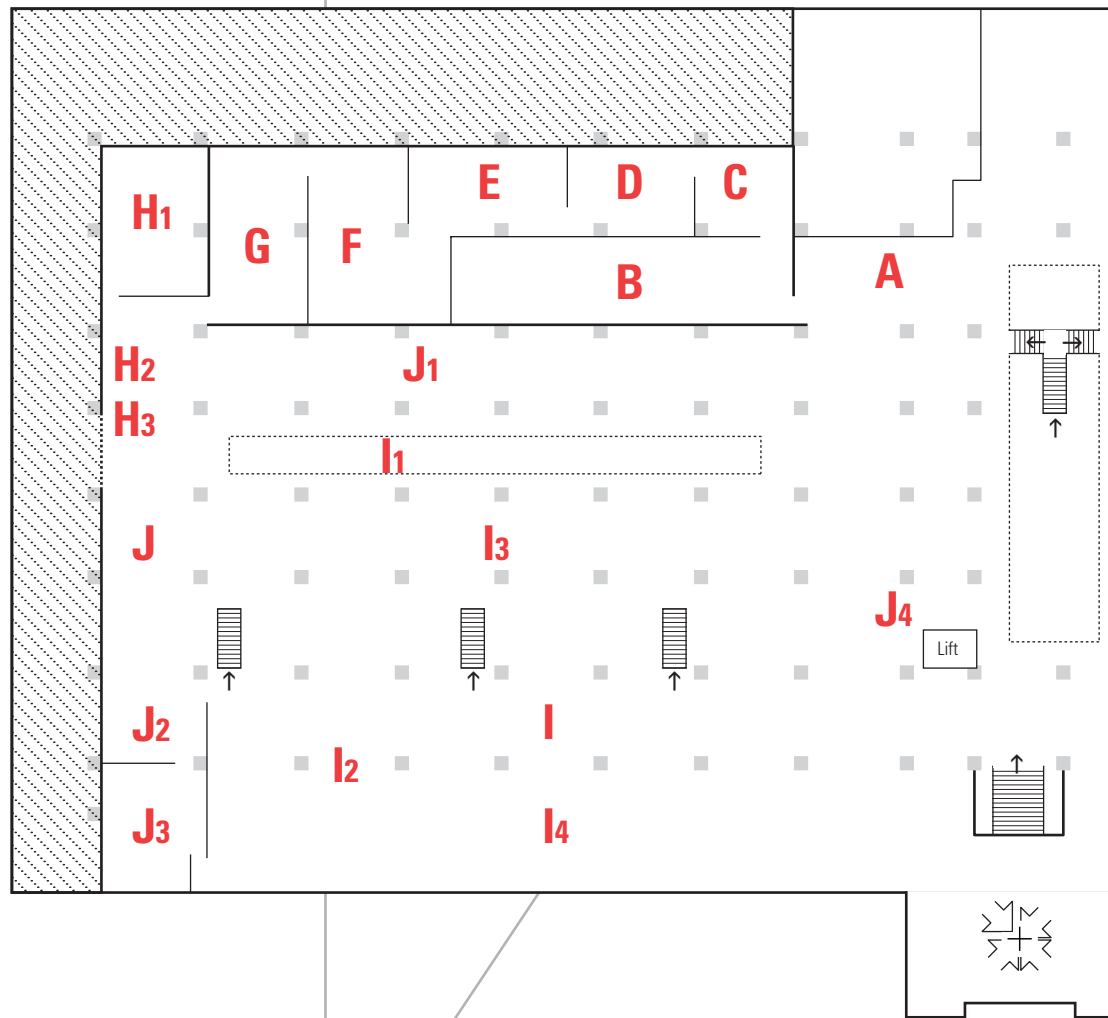
Marcel Duchamp (after)
b. 1887, Blainville-Crevon, France; d. 1968, Neuilly-sur-Seine, France
geb. 1887, Blainville-Crevon, Frankrijk; overl. 1968, Neuilly-sur-Seine, Frankrijk

Coal Sacks Ceiling: Homage to / hommage aan Marcel Duchamp's *1200 Coal Sacks* (*Exposition internationale du surréalisme*, Galerie Beaux-Arts, Paris, 1938). Jute coal sacks, metal brazier, variable dimensions / juten kolenzakken, metalen voorloft, variabele afmetingen. With the permission of the / met de toestemming van de Association Marcel Duchamp, Paris, France.

Josef Breitenbach, *Exposition internationale du surréalisme* Paris, 1938.

Marcel Duchamp, *1200 Coal Sacks*, 1938
Breitenbach: Josef Breitenbach, International Exposition du Surréalisme Paris, 1938 © The Josef and Vajie Breitenbach Charitable Foundation, New York, Courtesy The Breitenbach Archive, Center for Creative Photography, Tucson, AZ, USA

WICTORICAL

B. From the Picturesque to the Industrial Landscape / Van het pittoreske naar het industriële landschap

Defined as “suitable to be the subject of a picture,” the Picturesque is distinct from both the Sublime and the Beautiful. Its interests lie in the specific visual characteristics of the elements of a scene and in objects, rather than in the overall effect. It is no coincidence that this phenomenon gained pace as the Industrial Revolution began to transform the landscape. Wild places exerted a special pull, resisting the march of civilization and seeming to incarnate nature as its opposite.

Thomas H. Hair, *Hartley Colliery After the Disaster*, 1869

Gedefinieerd als “geschikt om onderwerp te zijn van een schilderij”, verschilt het Pittoreske zowel van het Verhevene als van het Mooie. Het richt de aandacht meer op de specifieke visuele kenmerken van de onderdelen van een scène en op objecten dan op het totale effect. Het is geen toeval dat dit genre in zwang raakte toen het landschap als gevolg van de industriële revolutie begon te veranderen. Ongerepte plekjes oefenden een speciale aantrekkingskracht uit; ze boden weerstand aan de opmars van de beschaving, waarvan de natuur het tegendeel leek te belichamen.

Anonymous / Anoniem
A Kiln for Burning Coke Near Maidstone. Kent (Ackermann's Repository), 1799. Aquatint, 32.8 x 24.8 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.
An Iron Foundry, Colebrookdale (Ackermann's Repository), 1799. Aquatint, 49 x 35 cm (overall). Collection / collectie: Science Museum, London.
Newcomen Colliery Winding Engine c. 1790, mid nineteenth century. Photograph / foto, approx. 350 x 200 cm, n.d. Collection / collectie: Science Museum, London.

Bernd & Hilla Becher
Bernd b. 1931, Siegen, Germany; d. 2007, Rostock, Germany. Hilla b. 1934, Potsdam, Germany; lives and works in Düsseldorf, Germany
Bernd geb. 1931, Siegen, Duitsland; overl. 2007, Rostock, Duitsland. Hilla geb. 1934, Potsdam, Duitsland; woont en werkt in Düsseldorf, Duitsland

Winterslag Mine, 1988. 36 gelatin silver prints / Gelatine zilverdruk, 35 approx. 31 x 41 cm and 1 of 25.7 x 50.8 cm. Collection / collectie: Die Photographische Sammlung / SK Stiftung Kultur, Köln.

Supported by: Kulturstiftung der Länder, the Minister of State for Culture and Media, the Sparkasse Cultural Funds of Deutscher Sparkassen- und Giroverband, the Kunststiftung NRW and the Sparkasse KölnBonn. © Hilla Becher, 2012.

Philippe Jacques de Louthembourg (with William Pickett), *Iron Works, Coalbrookdale*, 1805

Janet Buckle
b. 1945, South Yorkshire, England; lives and works in Doncaster, England
geb. 1945, South Yorkshire, Groot-Brittannië; woont en werkt in Doncaster, Groot-Brittannië.

Hatfield: a Working Colliery, c. 2006. Oil on wood / olievert op hout, 110 x 145 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

© Janet Buckle.

Thomas H. Hair
b. c. 1810, Newcastle upon Tyne, England; d. 1875, Newcastle upon Tyne
geb. ca. 1810, Newcastle upon Tyne, Groot-Brittannië; overl. 1875, Newcastle

Hartley Colliery after the Disaster, 1869. Oil on canvas / olievert op doek, 56.7 x 41.5 cm. Collection / collectie: Shipley

Art Gallery, Gateshead (Tyne and Wear Archives and Museums).

This painting was among Hair's final industrial scenes, closing an artistic cycle that began when he was a teenager. The accident at Hartley Colliery, when over 200 miners were suffocated underground, led to a change in the law requiring all mines to be worked by two shafts rather than one.

Dit was een van Hairs laatste schilderijen van industriële scènes, hij sloot er een cyclus mee af waaraan hij in zijn tienerjaren begonnen was. De ramp in de Hartley kolenmijn - 200 mijnwerkers werden hierbij verstikt - leidde tot een wetswijziging waardoor alle steenkolenmijnen niet langer met een, maar met twee schachten moesten opereren.

Willem van Konijnenburg
b. 1868, The Hague, The Netherlands; d. 1943, The Hague
geb. 1868, Den Haag, Nederland; overl. 1943, Den Haag

De Mijnroev, 1891. Oil on canvas / olievert op doek, 77.5 x 134 cm. Collection / collectie: Kröller-Müller Museum, Otterlo.

Philippe Jacques de Louthembourg (after)
b. 1740, Strasbourg, France; d. 1812, Chiswick, England
geb. 1740, Straatsburg, Frankrijk; overl. 1812, Chiswick, Groot-Brittannië

Iron Works, Coalbrookdale, from *The Romantic and Picturesque Scenery of England and Wales*, 1805. Engraved by / gegraveerd door William Pickett, colored by / ingekleurd door John Clark. Aquatint, hand colored / handgekleurd, 29.5 x 38.5 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

Philippe Jacques de Louthembourg was celebrated for devising visual and sound stage effects. His paintings encompass sublime spectacles as well as more picturesque scenes.

Philippe Jacques de Louthembourg werd geroemd om de visuele effecten en geluiden die hij bedacht voor toneeluitvoeringen. Hij schilderde prachtige spektakels maar ook meer pittoreske scènes.

Graham Vivien Sutherland, *Outcast Coal Production, Depositing Earth from Buckets*, 1943
© The Graham Sutherland Estate

Don McCullin
b. 1935, London, England; lives and works in Somerset, England
geb. 1935, Londen, Groot-Brittannië; woont en werkt in Somerset, Groot-Brittannië

Coal Searchers, 1963. Black and white gelatin silver print / zwart-wit gelatine zilverdruk, 55 x 71 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

F. Nicholson (after)
Near Shiffnal, 1820. Lithograph / lithografie, 34 x 43 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

Pierre Paulus de Châtelet
b. 1881, Châtelet, Belgium; d. 1959, Brussels, Belgium
geb. 1881, Châtelet, België; overl. 1959, Brussel, België

Pays noir sous la neige, 1909. Oil on canvas / olievert op doek, 85 x 115 cm. Collection / collectie: Musée Jules Destrée, Charleroi.

Courtesy: Musée des Beaux-Arts, Charleroi.

Graham Vivien Sutherland
b. 1903, Streatham, England; d. 1980, London, England
geb. 1903, Streatham, Groot-Brittannië; overl. 1980, Londen, Groot-Brittannië

Study for Outcast Coal Mining Production, n.d. Drawing with pencil, pen, ink, pastel, watercolor / tekening met potlood, inkt, pastel en aquarel, 58 x 48 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

Outcast Coal Production, Depositing Earth from Buckets, 1943. Gouache on paper / gouache op papier, 70 x 85.3 cm. Collection / collectie: Aberdeen Art Gallery & Museums, Aberdeen.

Sutherland's landscapes are full of angular lines, distorted forms, painfully bright yellows and fiery glowing reds. This drawing was made in Pembrokeshire in Wales, a region known for its coal mining.

De landschappen van Sutherland zitten vol hoekige lijnen, verwrongen vormen, verblindend felle gele en vurige, gloeiende

rode kleuren. Deze tekening is gemaakt in Pembrokeshire in Wales, een bekend steenkoolgebied.

© The Graham Sutherland Estate, The Graham Sutherland Estate.

Georges Vercheval
b. 1934, Charleroi, Belgium; lives and works in Charleroi
geb. 1934, Charleroi, België; woont en werkt in Charleroi

Terril à Marcille-Haies, 1970. Gelatin silver print / gelatine zilverdruk, 40 x 39.9 cm. Collection / collectie: Musée de la Photographie, Charleroi.

© Georges Vercheval.

William Wheldon
b. Great Britain; active c. 1840–1860s
geb. Groot-Brittannië; ca. 1840–1860 actief

North Eastern Coalfield: Colliery Pit Head and Cooking Ovens, 1845. Oil on canvas / olievert op doek, 45 x 63 x 4 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

Colliery and Wagon Way, Northumberland and Durham Coal Field, 1845. Oil on canvas / olievert op doek, 47.5 x 65 x 5 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

WICTORICAL

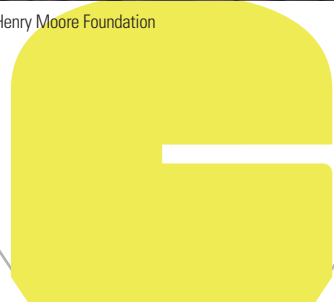
C. Underground as Hell / De ondergrondse Hel

The underground has been a real as well as a metaphorical hell. In *Paradise Lost*, John Milton portrays Hell as a dark and bottomless abyss, a huge flaming furnace, and an illimitable ocean, presided over by Chaos and Night. Despite its naturalism, Émile Zola's description of the pit accident in *Germinal* reveals sublime underground landscapes like Milton's. Equally terrifying as the unimaginable depths and distances of the underworld were the cramped and confined conditions of the mines.

Het leven onder de grond was zowel een reële als een metaforische hel. In *Paradise Lost* geeft Milton de hel weer als een donkere, bodemloze afgrond, een grote vlamrende vuurzee en een onmetelijke oceaan waar Chaos en Nacht de macht hebben. *Germinal* van Émile Zola is een naturalistische roman, maar bij de beschrijving van een mijnongeluk weidt Zola uit over de schitterende ondergrondse landschappen, te vergelijken met die bij Milton. Even afschrikwekkend als de onvoorstelbare diepten en afstanden in de onderwereld, waren de krappe, benauwde ruimtes in de mijnen.

Henry Moore, *Four Studies of Miners at the Coalface*, 1942, © Henry Moore Foundation

John Martin, *Bridge over Chaos (Paradise Lost)*, 1827

Olivier Bevierre
b. 1869, Charleroi, Belgium; d. 1950, Uccle, Belgium
geb. 1869, Charleroi, België; overl. 1950, Ukkel, België

Mineurs au travail, 1892. Photomontage / fotomontage, 90.5 x 26.5 cm. Collection / collectie: Musée de la Photographie, Charleroi.

© Copyrights reserved (gift family Godet-Wilson).

George Bissill
b. 1896, Fairford, England; d. 1973, Berkshire, England
geb. 1896, Fairford, Gloucestershire, Groot-Brittannië; overl. 1973, Berkshire, Groot-Brittannië

Removing Props, n.d. Oil on canvas / olieverf op doek, 55.5 x 65 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

Reverend Francis William Cobb
b. c. 1875, Great Britain; d. c. 1950, geb. ca. 1875, Groot-Brittannië; overl. ca. 1950

Hand Holding, 1913. Digital print from original photo / digitale kopie van de originele foto, 17.5 x 23.3 cm. Collection / collectie: The National Archives, UK.

Gilbert Daykin
b. 1886, Barnsley, England; d. 1939, Warsop Colliery, England
geb. 1886, Barnsley, Groot-Brittannië; overl. 1939, kolennijn van Warsop, Groot-Brittannië

The Dudley: Thirst – The End of a Shift, 1934. Oil on canvas / olieverf op doek, 75.7 x 55 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

The Tub: at the End of the Coalface, 1934. Oil on canvas / olieverf op doek, 50 x 60 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

John Martin
b. 1789, Haydon Bridge, England; d. 1854, Isle of Man, UK.
geb. 1789, Haydon Bridge, England; overl. 1854, Isle of Man, Groot-Brittannië

Bridge over Chaos (Paradise Lost) – C.V. 45, 1824–26. Mezzotint, 19.3 x 27 cm.

Satan Arousing the Falling Angels (Paradise Lost) – C.V. 28, 1824. Mezzotint with touches of drypoint / mezzotint en droge naald, 26.7 x 20.1 cm.

The subterranean marvels of the deep mines inspired Martin's mezzotints for John Milton's epic *Paradise Lost*. The density of the blacks and the occasional gleaming white highlights perfectly realize Milton's Hell.

De ondergrondse wonderen van de diepe mijnen inspireerden Martin tot het creëren van mezzotinten voor Milton's epische gedicht *Paradise Lost*. Met het intense zwart en het hier en daar oplichtende glimmende wit gaf hij een perfect beeld van Miltons hel.

Collection: Michael J. Campbell.

Henry Moore
b. 1898, Castleford, England; d. 1986, Much Hadham, England
geb. 1898, Castleford, Groot-Brittannië; overl. 1986, Much Hadham, Groot-Brittannië

Four Studies of Miners at the Coalface, 1942. Drawing with pencil, wax crayon, colored crayon, watercolor, wash, pen, ink and gouache on cream medium-weight wove / tekening met potlood, waskrijt, kleurpotlood, aquarel, inkt en gouache op crèmekleurig halfzwaar linnen, 36.5 x 56.2 cm. Collection / collectie: Henry Moore Foundation, Hertfordshire.

Men Leaving Coal Face and Climbing over Belt, 1942. Drawing with ink, pastel and chalk on paper / tekening met inkt, pastel en krijt op papier, 27.5 x 64.7 cm. Collection / collectie: Manchester City Gallery, Manchester.

At the Coal Face (aka Miners at Work on the Coal Face), 1942. Drawing with pen, Indian ink, gray wash, chalk and crayon / tekening met pen, Oost-Indische inkt, grijze was, krijt en potlood, 33.3 x 55.3 cm. Collection / collectie: Whitworth Art Gallery, Manchester.

Moore's 1941–42 drawings of miners are the only ones he ever did of people at work. While his sculptures normally have

static poses, here Moore "had to look at men in violent action," as he himself stated.

Moore's tekeningen van mijnwerkers uit 1941 en 1942 zijn de enige die hij ooit maakte van mensen aan het werk. Tenzij zijn sculpturen gewoonlijk een statische pose hebben, moest Moore hier naar eigen zeggen 'kijken naar mannen in gewelddadige actie'.

© Henry Moore, The Henry Moore Foundation 2012.

WICTORICAL

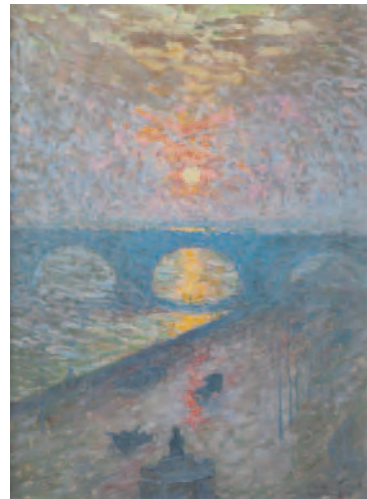
D. Aesthetics of Pollution / Esthetiek van de pollutie

With the perfection of coal mining in the eighteenth century, coal became emblematic of industrial modernization, producing energy for the factories and with it, soot in the cities and on landscapes. The experience of pollution shaped visual and olfactory perception in urban industrial environments, attracting the attention of artists throughout the entire nineteenth century. During the Industrial Revolution, the newly polluted air gave rise to new interpretations of the atmosphere.

Met de perfectionering van de steenkoolwinning in de 18e eeuw werd steenkool het symbool van de industriële modernisering. Steenkool leverde energie voor de fabrieken, en daarmee roet in de lucht boven steden en landschap. De vervuiling was duidelijk te zien en te ruiken in de stedelijke industriegebieden en trok gedurende de hele 19e eeuw de aandacht van kunstenaars. Tijdens de industriële revolutie leidde de vervuilde lucht, waarmee men toen voor het eerst te maken kreeg, tot nieuwe interpretaties van de atmosfeer.

Charles Demuth, *Incense of a New Church*, 1921

Emile Claus, *De ondergaande zon op de Theems*, 1918

Roger Anthoine
b. 1925, Belgium / geb. 1925, België

Région de Charleroi, 1955. Gelatin silver print / gelatine zilverdruk, 38.5 x 26 cm. Collection / collectie: Musée de la Photographie, Charleroi.

© Roger Anthoine

Emile Claus
b. 1849, Sint-Eloois-Vijve, Belgium; d. 1924, Astene, Belgium
geb. 1849, Sint-Eloois-Vijve, België; overl. 1924, Astene, België

De ondergaande zon op de Theems, 1918. Oil on canvas / olieverf op doek, 71 x 60 cm. Collection / collectie: SD Worx.

Claus founded the "Vie et Lumière" group in 1904 under the aegis of Claude Monet, following the French master in his exploration of the effects of light and color in London, where Claus took refuge during World War I.

Claus richtte in 1904 onder bescherming van Claude Monet de Vie et Lumière groep op. Hij volgde de Franse meester in zijn verkenning van licht- en kleureffecten in Londen, waar hij tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn toevlucht had gezocht.

Charles Demuth
b. 1883, Lancaster, USA; d. 1941, Lancaster
geb. 1883, Lancaster, VS; overl. 1941, Lancaster

Incense of a New Church, 1921. Oil on canvas / olieverf op doek, 66 x 51.5 cm. Collection / collectie: Columbus Museum of Art, Columbus, Ohio (Gift of / geschenken door Ferdinand Howald, 1931.135).

Demuth depicted the Lukens Steel Company's foundry as an exuberant icon of the industrial gospel. His brand of "Precisionist" combined the beauty of precision with the treacherous neutrality of Pop aesthetics, of which he has been described as a precursor.

Demuth beeldde de gieterij van de Lukens Steel Company af als een exuberant icoon van het industriële evangelie. Zijn soort 'precisionisme' combineerde de schoonheid van de precisie met de veraderlijke neutraliteit kenmerkend voor de esthetiek van de pop-art, waarvan hij wel als voorloper wordt beschouwd.

Oliver Kilbourn
b. 1904, Ashington, England; d. 1993, Ashington
geb. 1904, Ashington, Groot-Brittannië; overl. 1993, Ashington

Blackout at Ashington, 1939. Watercolor / aquarel, 24.5 x 37 cm. Private collection / privé collectie, London.

London Fog, 1936. Watercolor and crayon on paper / aquarel en potlood op papier, 25.5 x 32.5 cm. Private collection / privé collectie, London.

Maximilien Luce
b. 1858, Paris, France; d. 1941, Paris
geb. 1858, Paris, Frankrijk; overl. 1941, Parijs

Hauts fourneaux à Charleroi, 1896. Oil on canvas / olieverf op doek, 65 x 81 cm. Collection / collectie: Musée de Beaux-Arts, Charleroi. Photo / foto: Luc Schrobiltgen.

Constantin Meunier
b. 1831, Brussels, Belgium; d. 1905, Brussels
geb. 1831, Brussel, België; overl. 1905, Brussel

Au pays noir, 1893. Oil on canvas / olieverf op doek, 81 x 94.5 cm. Collection / collectie: Musée d'Orsay, Paris.

The coal industry in the Borinage region left a deep impression on Meunier. Using his work in support of miners and steel workers, he had a large impact on social realist art in Belgium.

De steenkoolindustrie in de Borinage maakte diepe indruk op Meunier. Door in zijn werk op te komen voor de mijnwerkers en arbeiders in de staalindustrie, had hij grote invloed op de sociaal-realistische kunst in België.

© RMN-GP (Musée d'Orsay / René-Gabriel Ojeda).

Constantin Meunier, *Au pays noir*, 1893, Photo: Réunion des Musées Nationaux – Grand Palais

Arthur Munby
b. 1828, York, England; d. 1910, Pyrford, England
geb. 1828, York, Groot-Brittannië; overl. 1910, Pyrford, Groot-Brittannië

Black Album 3, page 1, no. 113 (1c) Knowles's Ellen Grounds, aged 22, 11 September 1873. Vintage photograph / originele foto, 8 x 5 cm. Collection / collectie: Trinity College Library, Cambridge.

Black Album 2, page 3, 112 (5a) Carte de visite, 1868
Black Album 2, page 5, 7d (i) Carte de visite, 1869
Black Album 2, page 14, 112 (20b) "Pit wench 1873," Carte de visite, n.d.
Black Album 6, page 25, 120 (14a) "Pit head girls and Pit Head," Shevington, 1867
Black Album 6, page 29, 120 (16) "Rose Bridge Pit," half of a stereo pair, 1867
Black Album 6, page 32, 120 (18) "Four Pit Girls," n.d.
Black Album 6, page 35, 120 (19) "Charleroi," "Près de Charleroi," 1863
Black Album 6, page 38, 120 (21c) "Two miners and two pit women eating," 1862
Black Album 6, page 29, 120 (21b) "Women pushing loaded carts," 1862
Digital prints / digitale prints, c. 21 x 29.7 cm each / elk. Collection / collectie: Trinity College Library, Cambridge.

William Rittase
b. 1894, Baltimore, USA; d. 1968, geb. 1894, Baltimore, VS; overl. 1968

Industrial Scenes, 1930s. Gelatin silver print / gelatine zilverdruk, 12.4 x 23.8 cm. Collection / collectie: Jack Shear.

Joseph Stella
b. 1877, Muro Lucano, Italy; d. 1946, New York, USA
geb. 1877, Muro Lucano, Italië; overl. 1946, New York, VS

Smoke Stacks, c. 1935. Oil on canvas / olieverf op doek, 104.1 x 88.9 cm.

Courtesy: Fine Arts Program, Public Buildings Service, U.S. General Services Administration. Commissioned through the New Deal art projects. On deposit at Indiana State University, Terre Haute, Indiana.

WICTORICAL

E. Cycles of Realism / Cycli van realisme

This part of the exhibition explores changes in the representation of mining and miners over the last 200 years. While the use of illustrations in the 1842 *Report on Coal Mining* vividly depicted the terrible working conditions, photography and film are the most obvious technological developments that transformed the way coal mining has been perceived. With the increase in universal education, miners brought their own voices and visions to the representation of their lives and experiences.

In dit gedeelte van de tentoonstelling wordt verkend hoe de representatie van de mijnwerkers en hun werk veranderde gedurende de afgelopen tweehonderd jaar. In een Brits rapport over steenkoolwinning uit 1842 wordt gebruik gemaakt van illustraties die een levendig beeld geven van de verschrikkelijke arbeidsomstandigheden. Maar fotografie en film zijn de meest op de voorgrond tredende technologische ontwikkelingen die verandering brachten in de wijze waarop naar steenkoolwinning werd gekeken. Met de toename van hun algemene ontwikkeling begonnen de mijnwerkers met eigen stem en visie hun leven en ervaringen in beeld te brengen.

Cécile Douard, *Le terrii*, 1898

Jan Toorop, *De mijnwerker*, 1915–16

Henry Perlee Parker, *Pitmen Playing Quoits (The Disputed Shot)*, c. 1836

Bill Brandt
b. 1904, Hamburg, Germany; d. 1983, London, England
geb. 1904, Hamburg, Duitsland; overl. 1983, Londen, Groot-Brittannië

Coal Searchers near Haworth, 1930
Gelatin silver print / Gelatine zilverdruk, 40.5 x 30.3 cm
Collection / Collectie: The National Coal Mining Museum for England.

Norman Cornish
b. 1919, Spennymoor, England
geb. 1919, Spennymoor, Groot-Brittannië

Pit Road Study III, n.d. Oil pastel on paper / oliepastel op papier, 78.5 x 96 cm.
Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

Acknowledgments: University Gallery, Northumbria University, on behalf of Norman Cornish.

Cécile Douard
b. 1866, Rouen, France; d. 1941 Brussels, Belgium
geb. 1866, Rouen, Frankrijk; overl. 1941 Brussel, België

Le terrii, 1898. Oil on canvas / olieverf op doek, 193.5 x 111 cm. Collection / collectie: Propriété de l'Etat Belge en dépôt au BAL, Beaux-Arts Liège.

Using a gloomy gray palette, Douard emphasized the harsh working conditions of the miners in nineteenth-century Borinage. *Le Terrii* is one of her last works; in 1898 the artist went blind and ceased painting.

Met een somber, grijs palet benadrukt Douard de ruwe arbeidsomstandigheden van de mijnwerkers in de 19e eeuw in de Borinage. *Le Terrii* is een van haar laatste werken; in 1898 hield zij op met schilderen omdat ze blind werd.

© Cécile Douard, Musée des Beaux Arts de Liège, 2012.

Armand Guillaumin
b. 1841, Paris, France; d. 1927, Orly, France
geb. 1841, Parijs, Frankrijk; overl. 1927, Orly, Frankrijk

Unloading Coal, before 1900. Oil on canvas / olieverf op doek, 45.5 x 61 cm. Collection / collectie: Kröller-Müller Museum, Otterlo.

Josef Herman
b. 1911, Warsaw, Poland; d. 2000, Suffolk, England
geb. 1911, Warschau, Polen; overl. 2000, Suffolk, Groot-Brittannië

Three miners, 1953. Oil on wood / olieverf op hout, 34.3 x 52.1 cm. Collection / collectie: Tate Gallery, London: Purchased in / aangekocht in 1953.

© Tate, London 2012.

Robert Heslop
b. 1907, Spennymoor, England; d. 1988, Ferry Hill, England
geb. 1907, Spennymoor, Groot-Brittannië; overl. 1988, Ferry Hill, Groot-Brittannië

The People that Dwell in Darkness Have Seen a Great Light?, 1938. Ink on paper / Inkt op papier, 25.2 x 20.3 cm. Heslop collection.

Characteristic Positions of a Puller at Work, n.d. Ink on paper / Inkt op papier, 17 x 22.7 cm. Heslop collection.

Dean and Chapter Colliery, Ferryhill, 1952. Watercolor on grey paper / Aquarel op grijs papier, 27.7 x 38 cm. Heslop collection.

Dean and Chapter Colliery, Night-time, 1952. Pastel on paper / Pastel op papier, 20.3 x 26 cm. Heslop collection.

Willy Kessels
b. 1898, Dendermonde, Belgium; d. 1974, Brussels, Belgium
geb. 1898, Dendermonde, België; overl. 1974, Brussel, België

Sur le tournage du film Misère au Borinage d'Henri Storck et Joris Ivens, 1933. Gelatin silver print / gelatine zilverdruk, 17.8 x 24.3 cm. Collection / collectie: Musée de la Photographie, Charleroi.

Oliver Kilbourn
b. 1904, Ashington, England; d. 1993, Ashington
geb. 1904, Ashington, Groot-Brittannië; overl. 1993, Ashington

Putter Lad and his Pit pony (triptych with / triptiek met *Putter lad riding the limmers while pit pony noses open an air door, A little further, piercing the darkness, Almost trucking and on the way to the flat (marshalling centre) with a full tub: an underground scene from the 1920s*), 1975. Acrylic on paper / acryl op papier, 42 x 75.5 cm each / elk. Private collection / privé collectie, London.

Bart van der Leek
b. 1876, Utrecht, The Netherlands; d. 1958, Blaricum, The Netherlands
geb. 1876, Utrecht, Nederland; overl. 1958, Blaricum, Nederland

Mijnwerkers, 1914. Watercolor on paper / aquarel op papier, 19.4 x 29.4 cm. Collection / collectie: Kröller-Müller Museum, Otterlo.

Mijnlandschap bij Zaccar, Noord-Afrika, 1914. Watercolor / aquarel, 23.3 x 20.1 cm. Collection / collectie: Kröller-Müller Museum, Otterlo.

Manuel Luque
b. 1854, Almería, Spain; d. 1918, Paris, France
geb. 1854, Almería, Spanje; overl. 1918, Parijs, Frankrijk

Caricature of Emile Zola as a Miner, 1885. Photographic reproduction of an engraving (black and white photo) / fotografische zwart-wit reproductie van een gravure. Musée de la Ville de Paris, Musée Camavalet, Paris, France; Archives Charmet, The Bridgeman Art Library

Frans Masereel
b. 1889, Blankenberge, Belgium; d. 1971, Avignon, France
geb. 1889, Blankenberge, België; overl. 1971, Avignon, Frankrijk

Germinal (De Mijn), 1947. Émile Zola novel, wood cut illustrations / Émile Zola roman met houtsnedes. Collection / collectie: Manifesta 9.

Mon Pays, 1947. Album with wood cuts / album met houtsnedes. Collection / collectie: Manifesta 9.

Don McCullin
b. 1935, London, England; lives and works in Somerset, England
geb. 1935, Londen, Groot-Brittannië; woont en werkt in Somerset, Groot-Brittannië

Consett, County Durham (kids on the coal slag heap), 1970s. Black and white gelatin silver print / zwart-wit gelatine zilverdruk, 55 x 71 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

Unemployed Men, Scavenging Coal, 1963. Black and white gelatin silver print / zwart-wit gelatine zilverdruk, 50.2 x 60.5 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

© Don McCullin. Courtesy: Hamiltons Gallery.

Tom McGuinness
b. 1926, County Durham, England; d. 2006, Bishop Auckland, England
geb. 1926, Graafschap Durham, Groot-Brittannië; overl. 2006, Bishop Auckland, Groot-Brittannië

Closing Time, 1963. Oil on board / olieverf op hout, 61 x 105.5 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

© The family of the late Tom McGuinness.

Constantin Meunier
b. 1831, Brussels, Belgium; d. 1905, Brussels
geb. 1831, Brussel, België; overl. 1905, Brussel

Le Mineur, n.d. Oil on canvas / olieverf op doek, 45 x 30.5 cm. Collection / collectie: Musée des Beaux-Arts, Charleroi. Photo / foto: Luc Schrobiltgen.

Henry Perlee Parker
b. 1795, Devonport, England; d. 1873, London, England
geb. 1795, Devonport, Groot-Brittannië; overl. 1873, Londen, Groot-Brittannië

Pitmen Playing Quoits (The Disputed Shot), c. 1836. Oil on canvas / olieverf op doek, 77 x 64 cm. Collection / collectie: Science Museum, London.

Parker achieved success with his character portraits, history and genre scenes. A painting from his series *Pitmen at Play* was shown at the Royal Academy, receiving favorable reviews despite the "unrefined" subject.

Parker maakte naam met zijn karakterportretten, historische werken en genrestukken. Een schilderij uit zijn serie *Pitmen at Play* werd tentoongesteld in de Royal Academy en kreeg gunstige recensies ondanks het 'ordinaire' onderwerp.

Heath Robinson
b. 1872, London, England; d. 1944, Pinner, England
geb. 1872, Londen, Groot-Brittannië; overl. 1944, Pinner, Groot-Brittannië.

The "First" Colliery. An Almanac of four drawings April 1938–March 1939. Paper / papier, 55 x 36 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

© Pullinger Ltd.

Jan Toorop
b. 1858, Purworejo, Java, Indonesia; d. 1928, The Hague, The Netherlands
geb. 1858, Purworejo, Java, Indonesië; overl. 1928, Den Haag, Nederland

De mijnwerker, 1915–1916. Lithograph / lithografie, 93 x 85 cm. Collection / collectie: DSM Art Collection, Heerlen.

Jan Toorop had progressive ideas about a socialist organization of society. He condemned the exploitation of workers and the oppression of women. His social conscience is reflected in this lithograph of a miner with Davy lamp and pickaxe, drawn in a realistic style with strong, angular outlines and heavy contours.

Jan Toorop had vooruitstrevende denkbeelden over een socialistische inrichting van de maatschappij. Hij veroordeelde de uitbuiting van de arbeiders en de onderdrukking van de vrouw. Zijn sociale bewogenheid komt tot uiting in deze litho van een mijnwerker, voorzien van Davylamp en pikhouwvel, opgezet in een realistische stijl met krachtige, hoekige krijtlijnen en zware contouren.

F. Carboniferous Landscape / Carboonlandschap

What is now Western Europe had once an equatorial position and maintained a tropical lowland forest ecosystem for 10 million years. The collision of continents to form Pangaea created a suture underneath this forest, which resulted in its exceptional accumulation of coal. The Carboniferous Era (299–359 million years ago) thus supplied the mineral resources that powered the Industrial Revolution, shaping the current geopolitical landscape even after the demise of the European coal industry.

Wat nu West Europa is, lag eens in een equatoriale zone. Het ecosysteem was hier 10 miljoen jaar lang dat van een laaggelegen tropisch oerwoud. Bij de botsing van de continenten, waarbij Pangea werd gevormd, ontstond er een breukzone onder dit oerwoud, wat een uitzonderlijk grote opeenhoping van steenkool tot gevolg had. Het Carboon (299-359 miljoen jaar geleden) leverde dus de minerale bronnen die de industriële revolutie op gang brachten, en is zelfs nu, na de ondergang van de Europese steenkoolindustrie, nog bepalend voor het geopolitieke landschap.

Zdenek Burian
b. 1905, Kopřivnice, Moravia; d. 1981, Prague, Czech Republic
geb. 1905, Kopřivnice, Moravië; overl. 1981, Praag, Tsjechië

Carboniferous Forest, 1950. Print on paper / print op papier, 69 x 105 cm. Collection / collectie: Manifesta 9.

Max Ernst
b. 1891, Brühl, Germany; d. 1976, Paris, France
geb. 1891, Brühl, Duitsland; overl. 1976, Parijs, Frankrijk

Histoire naturelle (selection / selectie: *The Sea and the Rain, Little Tables Round the Earth, Ice flower shawl and Gulf Stream, The Pampas, Whip Lashes or Lava threads, Fields of Honour, Flood, Seismic Plants, Scars*), 1926. Portfolio with 34 light prints after frottages / portfolio met 34 lichtdrukken van frottages, 49.8 x 32.3 cm each / elk. Collection / collectie: Museum voor Schone Kunsten, Gent.

Ernst cut and pasted his *frottages* to create a sequence of striking images which form a surrealist "natural history": an alternative explanation of the physical universe, its objects and its origins. The images are embedded in the rubbings like fossils in coal.

Ernst knipte en plakte zijn frottages en creëerde een reeks met prachtige beelden, een surrealistische versie van *l'histoire naturelle*: een alternatieve kijk op het fysieke heelal en het doel en het ontstaan ervan. De beelden liggen in de 'vrijfels' verscholen als fossielen verzonken in de steenkool.

© Max Ernst.

Max Ernst, *Histoire naturelle*, 1926. Photo: Lukasweb, by SABAM Belgium, 2012.

Robert Smithson, *Nonsite, Site Uncertain*, 1968, by SABAM Belgium, 2012.

Jan Habex, *Steenkolenwoud in de oertijd*, 1945

315 million years old, excavated on July 27, 1897. *Alethopteris decurrens*, Geological Survey of Belgium, Collection Schmitz, I.G. number: 32075, 45 x 31 x 5 cm, 315 million years old.

François Cyrille Grand'Eury
Mémoire sur la flore carbonifère du Département de la Loire et du centre de la France, étudiée aux trois points de vue Botanique, Stratigraphique et Géognostique, 1877. Collection / collectie: Royal Belgian Institute of Natural Sciences (Library), Brussels.

Jan Habex
b. 1887, Genk, Belgium; d. 1954, Genk
geb. 1887, Genk, België; overl. 1954, Genk

Steenkolenwoud in de oertijd, 1945. Oil on canvas / olieverf op doek, 300 x 500 cm. Collection / collectie: City of Genk.

Habex carried out research at the Musée des sciences naturelles in Brussels to complete this imaginary, though scientifically credible Carboniferous landscape, which adorned the reception hall at the Waterschei mine.

Habex deed onderzoek in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen in Brussel om dit imaginaire, maar wetenschappelijk geloofwaardige landschap uit het Carboon te kunnen schilderen. Het hing in de entreehal van de steenkolenmijn in Waterschei.

Iguanodon Bernissartensis specimen Vert-5144-01, Fosse Sainte-Barbe, Bernissart, Belgium / Bernissart, België, age: Lower Cretaceous, Wealdian / datering: Onder-Krijt, Wealdiaan, 66 x 23 x 40 cm. Collection / collectie: Royal Belgian Institute of Natural Sciences, Brussels.

John Martin
b. 1789, Haydon Bridge, England; d. 1854, Isle of Man, UK
geb. 1789, Haydon Bridge, Groot-Brittannië; overl. 1854, Isle of Man, Verenigd Koninkrijk.

The Country of the Iguanodon – C.W. 131, 1838. In Gideon Mantell's *The Wonders of Geology: Or, a Familiar Exposition of Geological Phenomena*, Volume II, first edition / eerste editie, 1838. Mezzotint with etching / mezzotint met gravure, 8.9 x 14.6 cm. Collection / collectie: Michael J. Campbell.

Armand Renier
Flore et faune houillères de la Belgique, 1938. Collection / collectie: Royal Belgian Institute of Natural Sciences (Library), Brussels.

Dukinfield Henry Scott
Studies in Fossil Botany, 1908. Collection / collectie: Royal Belgian Institute of Natural Sciences (Library), Brussels.

Louis Laurent Simonin
La Vie Souterraine ou les mines et les mineurs, 1867. Collection / collectie: Royal Belgian Institute of Natural Sciences (Library), Brussels.

Robert Smithson
b. 1938, Passaic, USA; d. 1973, near Amarillo, USA
geb. 1938, Passaic, VS; overl. 1973, nabij Amarillo, VS

Nonsite – Site Uncertain, 1968. Sculpture with cannell coal, steel, enamel / sculptuur met cannell kolen, staal en email, 38 x 228.6 x 228.6 cm. Collection / collectie: Detroit Institute of Arts, Detroit, USA, Founders Society Purchase Dr and Mrs George Kamperman Fund and New Endowment Fund / The Bridgeman Art Library.

Smithson's works dismantle Western modernity's linear and idealistic concept of progress: the actual artwork exists in the dialectical movement between the center (the nonsite) and the outskirts (the site).

Met zijn werk ontmantelt Smithson het lineaire, idealistische concept van de vooruitgang in het moderne Westen: het eigenlijke kunstwerk bestaat in de dialectische beweging tussen het centrum (de nonsite) en de rand (de site).

© Robert Smithson.

WICTORICAL

G. Stakhanovism / Stakhanovisme

In 1935 Alexey Stakhanov set a new “All-Union record” by digging 102 tons of coal in 5 hours and 45 minutes, at a time when the norm was around 6.5 tons per shift. This came in handy for the Stalinist hierarchy, which, needing to increase the production quotas of the Five Year Plan, launched a “Stakhanovite movement” that was hailed by the emergent Soviet entertainment industry and avant-garde artists alike. Klutsis and El Lissitzky devoted some of their best designs to Stakhanovist propaganda.

In 1935 brak Alexey Stakhanov binnen zijn vakbond een record door in 5 uur en 45 minuten 102 ton steenkool op te graven, terwijl het normale tempo in die tijd rond de 6,5 ton per shift lag. Dit kwam de stalinistische machthebbers goed uit. Omdat ze de productiequota voor het vijfjarenplan wilden verhogen, lanceerden ze een ‘stakhanovistische beweging’. Deze werd zowel door de opkomende amusementsindustrie van de Sovjets als door avant-gardekunstenaars met gejuich begroet. Klutsis en El Lissitzky wijdde enkele van hun beste werken aan stakhanovistische propaganda.

Alexey Stakhanov in Time Magazine, 1935.

Grigori Alexandrov
b. 1903, Yekaterinburg, Russia; d. 1983, Moscow, Russia
geb. 1903, Jekaterinenburg, Rusland; overl. 1983, Moskou, Rusland

Svetlyj put’ (The Radiant Path), 1940. Black and white film / zwart-wit film, 93 min.

A popular Soviet Cinderella story, *Svetlyj put’* is the tale of a young weaver whose ardent conviction in raising production levels grants her both an Order of Lenin and the chance to marry a handsome engineer.

Een populair Assepoesterverhaal uit de Sovjet Unie, *Svetlyj put’*, gaat over een jonge weefster die vanwege haar vurige overtuiging dat ze de productie steeds verder moet opvoeren een onderscheiding krijgt van Lenin en de gelegenheid met een knappe ingenieur te trouwen.

Gustav Klutsis, *Long Live the Stalinist Order of Heroes and Stakhanovites*, 1935, © Gustav Klutsis, by SABAM Belgium, 2012.

Alberto Cavalcanti
b. 1897, Rio de Janeiro, Brazil; d. 1982, Paris, France
geb. 1897, Rio de Janeiro, Brazilië; overl. 1982, Parijs, Frankrijk

Coal Face, 1935. Black and white film, 35 mm / 35 mm zwart-wit film, 12 min. GPO Film Unit, UK Director / VK Directeur: Alberto Cavalcanti (uncredited), Production / productie: John Grierson, Verse: W. H. Auden (uncredited), Music / muziek: Benjamin Britten.

This was one of British cinema’s most socially engaged experimental films, bringing together three key modernist artists: film-maker Cavalcanti, poet W. H. Auden and composer Benjamin Britten. An “experiment in sound,” it also paid homage to mining, and constituted a new form of avant-garde documentary.

Deze film was een van de meest sociaal geëngageerde experimentele films in de Britse cinema, gecreëerd door drie belangrijke modernistische kunstenaars: filmmaker Cavalcanti, dichter W.H. Auden en componist Benjamin Britten. Dit ‘geluidsexperiment’ was niet alleen een eerbetoon aan het werk van de mijnwerkers, maar vestigde tegelijkertijd een nieuw format in de avant-garde documentaire.

Courtesy: British Film Institute, London.

Leonid Amalrik, Dmitri Babichenko and Vladimir Polkovnikov
Amalrik b. 1905, Moscow, Russia; d. 1997, Moscow
geb. 1905, Moskou, Rusland; overl. 1997, Moskou

Victorious Destination, 1937, animation film / animatiefilm, 7 min.

Industria Sozialisme, no. 2 Coal, 1935. Book / publicatie, 35.5 x 25.5 cm. David King collection, London.

15 years of Oktober, 1933. Printed paper, exhibition diagrams, 24 sheets / print op papier, tentoonstellingsdiagrammen, 24 exemplaren, 23 sheets / exemplaren 30.5 x 58.5 cm, 1 sheet / exemplaar 50 x 68 cm. David King collection, London.

La France Travaille, no. 1, 1932. Book / publicatie, 32.8 x 25 cm. David King collection, London.

Gustav Klutsis
b. 1895, Rujiena, Latvia; d. 1938, Moscow, Russia
geb. 1895, Rujiena, Letland; overl. 1938, Moskou, Rusland

Long Live the Stalinist Order of Heroes and Stakhanovites, 1935. Lithograph poster / litho affiche, 71.3 x 101.2 cm. David King collection, London.

Looking for a new, more painterly type of poster, saturated with details, Klutsis painstakingly integrated Stalin, the Politburo, Stakhanov and his followers into this promotional poster for the Stakhanovite movement.

Op zoek naar een nieuw, schilderachtiger type affiche, vol met details, integreerde Klutsis met uiterste precisie Stalin, het Politbureau, Stakhanov en zijn volgelingen in deze propagandaposter voor de stakhanovistische beweging.

Poster celebrating Stakhanov, 1975. Poster / affiche, 118 x 71 cm. David King collection, London.

Poster (Coal), n.d., 88 x 56 cm. David King collection, London

Stroit Sozialism (Building Socialism), 1933. Book / publicatie, 34.5 x 26.5 cm. David King collection, London.

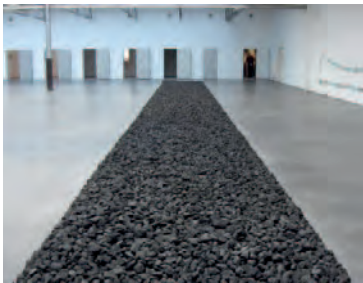
Time Magazine, 1935, December issue. Magazine / tijdschrift. Collection / collectie: Manifesta 9.

USSR in construction, no. 2, Feb, 1935. Magazine / tijdschrift, 42 x 30 cm. David King collection, London.

USSR in construction, no. 3 (Cover – on the coal front), 1931. Magazine cover / tijdschriftcover, 41,8 x 30 cm. David King collection, London.

USSR in construction, no. 3, 1931. Magazine / tijdschrift, 42 x 30 cm. David King collection, London.

WICTORICAL

Richard Long, *Bolivian Coal Line*, 1992, by SABAM Belgium, 2012.

I. Dark Matter / Donkere materie

Coal is not only a dark, but also a sticky and dusty material, too crumbly to make liquid, too soft to make a clear and sharp shape. Its never completely reducible materiality made it an excellent material for the proponents of literal art who deconstructed the machinery of the modern gaze in the 1960s and 1970s. They did this by drawing attention to the frames of the modern gaze that make matter apprehensible, thereby creating a dialectic between mind and matter.

Steenkool is niet alleen een donker, maar ook een kleverig en stoffig goedje, te brokkelig om vloeibaar te maken, te zacht om er een heldere, scherpe vorm aan te geven. Vanwege de nooit geheel te reduceren materialiteit was steenkool een uitgelezen materiaal voor de protagonisten van de letterlijke kunst, die in de jaren 60 en 70 de machinerie van de moderne blik deconstrueerden. Dat deden ze door de kaders van de moderne blik, die de materie (begrijpbaar maken, te tonen en zo een dialectiek tussen geest en materie op gang te brengen.

David Hammons, *Chasing the Blue Train*, 1989

Marcel Broodthaers, *Trois tas de charbon*, 1966-67 (detail), by SABAM Belgium, 2012.

Marcel Broodthaers
b. 1924, Brussels, Belgium; d. 1976, Brussels
geb. 1924, Brussel, België; overl. 1976, Brussel

Bac à cendre, 1971–1972. Sculpture with ashtray and ashes / sculptuur met asbak en as, 91 x 45 x 22 cm. Collection / collectie: Estate Marcel Broodthaers.

Catalogue – Catalogus, 1974. Publication and offset color print poster / publicatie met offset kleureprinte affiche, 65 x 88 cm. Collection / collectie: Hedwig Fijen.

Deux morceaux de charbon (anthracite) entourés d’ouate blanche, 1967. Sculpture with coal and cotton wool / sculptuur met steenkool en katoen, 12 x 7.5 x 6 cm and 12.5 x 10.5 x 5 cm. Collection / collectie: Estate Marcel Broodthaers.

Trois tas de charbon, 1966–1967. Installation with coal, wood, paper, variable dimensions / installatie met kool hout en papier, variabele afmetingen. Collection / collectie: Estate Marcel Broodthaers. Supported by: RAG Anthrazit Ibbenbüren GmbH in Ibbenbüren, Duitsland, Kolengroothandel Theo Gysen, Kappellen.

Moules Oeufs Frites Pots Charbon, 1966. Artist publication, published by / kunstenaarspublicatie, gepubliceerd door Wide White Space Gallery, Antwerpen. Collection / collectie: Estate Marcel Broodthaers.

Between 1966 and 1967, Marcel Broodthaers incorporated coal into the trademark material vocabulary of his artworks, making it part of his skewed critique of Belgian identity.

Tussen 1966 en 1967, voegde Marcel Broodthaers steenkool toe aan het voor hem karakteristieke materiele vocabulaire van zijn kunstwerken, waarmee het deel werd van zijn enigszins absurde kritiek op de Belgische identiteit.

© Marcel Broodthaers.

David Hammons
b. 1943, Springfield, USA; lives and works in New York City, USA
geb. 1943, Springfield, VS; woont en werkt in New York, VS

Closing the Blue Train, 1989. Mixed media installation / Mixed media installatie, variable dimension / variabele afmetingen

Here Hammons focuses on the powerful metaphor of the railroads that have transformed the landscape and society of the US since the nineteenth century, in a work that is dense with art historical and cultural references.

In deze installatie, die vol zit met kunsthistorische en culturele verwijzingen, gebruikt Hammons de krachtige metafoer van de spoorwegen die vanaf de 19e eeuw

grote veranderingen hebben gebracht in het landschap en de samenleving van de Verenigde Staten.

© the artist.

Richard Long
b. 1945, Bristol, England; lives and works in Bristol
geb. 1945, Bristol, Groot-Brittannië; woont en werkt in Bristol

Bolivian Coal line, 1992. Sculpture with coal / sculptuur met steenkool, 2.28 x 26 m. Collection / collectie: De Pont, Tilburg.

Long’s Land Art sculptures show great respect and engagement with regard to the natural materials he “finds” and “marks” during his hiking expeditions all over the world. He brings this engagement to the context of the *white cube*, introducing three-dimensional work that is conceptually linked to the *in situ* interventions.

De Land Art sculpturen van Long getuigen van een groot respect en engagement ten aanzien van de natuurlijke materialen die hij tijdens trektochten wereldwijd ‘vindt’ en ‘markeert’. Die betrokkenheid neemt hij ook mee naar de context van de *white cube*, waar hij driedimensionaal werk introduceert dat conceptueel nauw verwant is aan de *in situ* interventies.

© Richard Long.

Ludwig Mies van der Rohe
b. 1886, Aachen, Germany; d. 1969, Chicago, USA
geb. 1886, Aken, Duitsland; overl. 1969, Chicago, VS

Ausstellung Deutsches Volk – Deutsche Arbeit, Abteilung Bergbau von Ludwig Mies van der Rohe, 1934. Photograph / foto: Sergius Ruegenberg.

Courtesy: Bildarchiv Foto Marburg/ Ruegenberg. (Modern print)

Bernar Venet
b. 1941, Château-Arnoux-Saint-Auban, France; lives and works in New York City, USA
geb. 1941, Château-Arnoux-Saint-Auban, Frankrijk; woont en werkt in New York, VS

Tas de charbon, 1963. Sculpture with coal without any specific dimensions / sculptuur met steenkool zonder specifieke afmeting.

Photo credit: Archives Bernar Venet, New York. © the artist. Supported by: RAG Anthrazit Ibbenbüren GmbH in Ibbenbüren, Duitsland, Kolengroothandel Theo Gysen, Kappellen.

HISTORICAL

J. Epics of Redundancy / Epos van de overbodigheid

Epics of Redundancy focuses on developments in the second half of the twentieth century, which saw the beginning of the end of the European coal industry. Mine closures were at the center of the political and cultural theorization of the whole industrial crisis. Industry was misleadingly catapulted into the “post”-era: production and work were increasingly outsourced, heralding a geographical shift rather than the “end” of the Industrial Age.

Epos van de Overbodigheid richt zich op ontwikkelingen in de tweede helft van de twintigste eeuw, het begin van het einde van de Europese steenkoolindustrie. Mijnsluitingen stonden centraal in het politieke en culturele debat over de hele industriële crisis. Voordat men er erg in had, bevond de industrie zich in het ‘post’-tijdperk: productie en werk werden steeds vaker uitbesteed, wat eerder een geografische verschuiving inluide dan het ‘einde’ van het industriële tijdperk.

Christian Boltanski, *Les registres du Grand-Hornu*, 1997, by SABAM Belgium, 2012.

Christian Boltanski

b. 1944, Paris, France; lives and works in Malakoff, France
geb. 1944, Parijs, Frankrijk; woont en werkt in Malakoff, Frankrijk

Les registres du Grand-Hornu, 1997. Metal boxes, photographs and labels / blikken dozen, foto's en etiketten, 472 x 4015 x 190 cm, 35.5 x 19 x 19 cm each box / elke doos. Acquired in 1998 by the French Community, on permanent loan to the Musée des Arts Contemporains de la Communauté française de Belgique (MAC's) / Aangekocht in 1998 door de Franse Gemeenschap, in permanente bruikleen aan het MAC's.

Boltanski's installation of old tin boxes is covered with the photos and registration numbers of the miners who once worked at Grand-Hornu, now the site of the MAC's (Musée des Arts Contemporains).

Boltanski's installatie van oude tinnen blikken is bedekt met de foto's en registratienummers van de mijnwerkers die vroeger werkzaam waren in de steenkolenmijn bij Grand-Hornu, nu het terrein van het MAC's (Musée des Arts Contemporains).

© the artist.

Jeremy Deller & Mike Figgis

Deller b. 1966; London, England; lives and works in London. Figgis b. 1948, Carlisle, England / Deller geb. 1966, Londen; Groot-Brittannië; woont en werkt in Londen. Figgis geb. 1948, Carlisle, Groot-Brittannië.

The Battle of Orgreave, 2001. Commissioned by / in opdracht van: Artangel, UK, in association with / in samenwerking met Channel 4. Video, 60 min. Photography / fotografie: Parisah Taghizadeh.

17 years after an historic, violent clash between striking miners and British police, Deller collaborated with over 20 battle reenactment societies to organize a reenactment of the event with over 800 former miners.

Zeventien jaar na een historisch, gewelddadig treffen tussen stakende mijnwerkers en de Britse politie, liet Deller deze gebeurtenis naspelen door meer dan 800 ex-mijnwerkers. Hij werkte hiervoor samen met meer dan twintig verenigingen die zich toeleggen op het naspelen van historische veldslagen.

Performance images and video © the artists.

Igor Grubić

b. 1969, Zagreb, Croatia; lives and works in Zagreb
geb. 1969, Zagreb, Kroatië; woont en werkt in Zagreb

Angels with Dirty Faces, 2006. Video, 17 min, 30 sec.

Angels with Dirty Faces, 2006. Six photographs / Zes foto's, 120 x 80 cm each / elk; Eight photographs / acht foto's, 30 x 45 cm each / elk.

This work consists of a documentary video with footage of a miner's strike in Belgrade and a series of photographs inspired by the archetypal figure of the heroic worker and by Wim Wenders's film *Wings of Desire*.

Dit werk bestaat uit een documentaire video met beelden van een mijnwerkersstaking in Belgrado en een serie foto's geïnspireerd op het archetypische beeld van de heroïsche arbeider en op Wim Wenders' film *Der Himmel über Berlin*.

Supported by: Museum of contemporary art, Belgrade. Acknowledgment: the Kolubara miners, Jasenko Rasol, Kreativni sindikat, Josip Ivancic, Zoran Minic, Lovro Cepelak. © the artist.

Jeremy Deller & Mike Figgis, *The Battle of Orgreave*, 2001

Igor Grubić, *Angels with Dirty Faces*, 2004–2006

Tony Harrison

b. 1937, Leeds, England; lives and works in Newcastle upon Tyne, England
geb. 1937, Leeds, Groot-Brittannië; woont en werkt in Newcastle upon Tyne, Groot-Brittannië

U, 1985. Television film directed by Richard Eyre for Channel 4, UK, broadcast in October 1987 / TV-film, geregisseerd door Richard Eyre voor Channel 4, VK, uitgezonden in oktober 1987, 40 min.

© the artist.

Keith Pattison

Lives and works in Newcastle upon Tyne, England
Woont en werkt in Newcastle upon Tyne, Groot-Brittannië

Miner standing on top of an overturned tub, 1984–1985. Black and white inkjet print / zwart-wit inkjet print, 33 x 48.5 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

© the artist.

Don McPhee

b. 1945 Manchester, England; d. 2007, Stockport, England
geb. 1945 Manchester, Groot-Brittannië; overl. 2007 Stockport, Groot-Brittannië

Miner's Siesta, 1984. Black and white bromide print from 35 mm negative / zwart-wit bromide print van een 35 mm negatief, 30 x 40 cm. Collection / collectie: The National Coal Mining Museum for England, Wakefield.

Denis Thorpe

b. 1932

© Guardian News and Media Ltd.

Het tijdperk van de steenkool: Interview met Dawn Ades

U hebt als curator veel belangrijke tentoonstellingen georganiseerd, voornamelijk op het gebied van moderne kunst. Was het een verrassing voor u om betrokken te worden bij een biënnale als Manifesta, waar hedendaagse kunst zo'n prominente rol speelt?

Dawn Ades: Ja, de uitnodiging van Cuauhtémoc om lid te worden van het curatorenteam kwam als een verrassing. Omdat ik echter niet betrokken was bij de selectie van de hedendaagse kunst voor deze biënnale, verschilde het project voor mij niet zo veel van andere tentoonstellingen die ik heb gedaan, hoewel het terrein (*Het tijdperk van de steenkool*) in veel opzichten nieuw voor me was.

Was het voor u een uitdaging om een dialoog aan te gaan met de mijnstreek in Belgisch Limburg?

Ades: Het is een uiterst interessante ervaring geweest – een uitdaging zou ik het niet willen noemen, omdat wij als team aan het begin van het Manifestaproject heel uitgebreid kennis hebben kunnen nemen van de mijn in Waterschei, het mijnwerkersmuseum en het streekmuseum. Hoewel ik zelf in Engeland niet uit een mijnstreek kom, weet ik vrij veel over de steenkoolgebieden in het noordoosten (Yorkshire en het graafschap Durham) en over de geschiedenis van de sluitingen in de jaren 80. Het naargeestige landschap van het postindustriële Engeland ken ik maar al te goed. Maar ik vond Limburg veel minder naargeestig dan ik had verwacht. Omdat ik wel iets wist over de situatie in Genk, de komst van de Fordfabriek en zo, kwam ik hier niet geheel onvoorbereid. Het is een gecompliceerde regio die misschien in het reine zal komen met het steenkoolverleden en niet zal proberen het met wortel en al te verwijderen, zoals elders gebeurd is.

In uw essay voor de catalogus schrijft u dat steenkool iets is dat men in de voorbije tweehonderd jaar onhygiënisch en anti-artistiek vond. Zou u willen uitleggen waarom?

Ades: We zijn bijna vergeten wat steenkool als brandstof is - het vuil en de reuk drongen overal in door.

Steenkool heeft geleidelijk aan bijgedragen aan een vervuiling op enorm grote schaal. De 'anti-artistieke' kant van steenkool is meer een kwestie van smaak. In mijn essay refereerde ik aan een recensie van Peter Fuller van een tentoonstelling over mijnbouwkunst in Groot-Brittannië, waarin Fuller schrijft dat er niets denkbaar is dat minder artistiek is dan steenkool. Wat hij wilde zeggen was onder andere dat een werk pas kunst wordt als het uitstijgt boven de directe en materiele feitelijheid van het onderwerp. Voor Fuller was steenkool als onderwerp hels, gevaarlijk en giftig.

Wilde de mensen niets weten over de invloed van steenkool op de sociale en economische werkelijkheid?

Ades: Ja en nee...

In de hele negentiende eeuw hebben hervormers de aandacht gevestigd op de sociale en economische werkelijkheid van de mijnbouw. Boeken zoals *The Water Babies* (1862) van Charles Kingsley – hoewel dit voor kinderen geschreven was – gaven een dramatisch beeld van het contrast tussen het leven van de mensen die voor hun karig levensonderhoud afhankelijk waren van steenkool en dat van de mensen die er rijk van geworden waren. In de negentiende eeuw gingen veel mensen zich zorgen maken over de omstandigheden van de mijnwerkers en, tot op zekere hoogte, ook over de milieuproblemen die leidden tot de bekende 'smogs' in Londen en andere steden. De meest dramatische onthullingen stonden in Zola's grote realistische roman *Germinal*. Zijn beschrijvingen van de verschrikkelijke omstandigheden in de mijnen, de hopeloze economische situatie van de mijnwerkers, de gevolgen van de sloppenvijken, de pogingen om vakbonden te vormen, de stakingen etc. (wat in de twintigste eeuw allemaal werd herhaald) hadden grote invloed. Het politieke bewustzijn dat tot het socialisme leidde begon bij de mijnwerkers.

Een onderdeel van de afdeling waarvoor u de curator bent, heeft als titel 'Underground as Hell' ('Ondergrondse hel'). Wat moeten we daarvan verwachten?

Ades: Op deze afdeling wordt zowel in figuurlijke als letterlijke zin gebruik gemaakt van het idee van 'een ondergrondse hel'. Er zijn fantastische prenten te zien van de kunstenaar John Martin, die illustraties maakte voor het grote epische gedicht van Milton over hemel en hel, *Paradise Lost*. Martin toont het rijk van Satan met indrukwekkende onderaardse doorkijkjes, die doen denken aan de gangen en spelonken van een mijn.

Zou u een korte uitleg kunnen geven over het begrip 'de esthetica van de vervuiling'?

Ades: Op deze afdeling van de tentoonstelling wordt aandacht besteed aan de wijze waarop schilders inspeelden op de atmosferische effecten van de vervuiling door steenkolenrook en de kleuren die daarbij ontstonden. Wat in Londen bekend stond als 'smog' – een woord gevormd van 'smoke' en 'fog' - werd door impressionistische kunstenaars zoals Monet en Whistler gekoesterd vanwege de sterke, haast abstracte kleureffecten.

U houdt zich bezig met 'de langdurige invloed van steenkool op de moderne sensibiliteit en de nasleep daarvan'. Zou u kunnen uitleggen wat dit inhoudt?

Ades: In dit opzicht is de tentoonstelling echt een verkenning. Onze poging onderzoek te doen naar de gevolgen die steenkool, vanaf het begin van de Industriële Revolutie in de achttiende eeuw tot zo ongeveer vandaag, heeft gehad op kunst en esthetica, heeft geleid tot een nieuwe kijk op de moderne sensibiliteit. Daarvan zijn vele voorbeelden te geven. Zo werd de houding tegenover het landschap beïnvloed door de Industriële Revolutie en ook daarna in de postindustriële tijd. Er zijn, hoop ik, enkele verrassingen op de historische afdelingen van de tentoonstelling die duidelijk maken hoe groot zowel de politieke als esthetische gevolgen zijn geweest van winning en gebruik van steenkool en op hoeveel manieren ze met elkaar verweven waren.

The Age of Coal: Interview with Co-curator Dawn Ades

As a curator you organized many important exhibitions, mainly of modern art. Was it a surprise to you to be involved in a biennial like Manifesta, which gives such a prominent role to contemporary art?

Dawn Ades: Yes, Cuauhtémoc's invitation to join the curatorial team came as a surprise. However, I have not been involved in the selection of the contemporary art for the Biennial, so the project has not been so unlike other exhibitions I have done, though the field (*The Age of Coal*) was in many respects new to me.

Was it a challenge to you to start a dialogue with the Limburg coalmining area?

Ades: It has been an extremely interesting experience—I wouldn't say it was a challenge, because at the beginning of the Manifesta project we, as a team, were so well introduced to the Waterschei mine itself, to the miners' museum there and to the local heritage museum. Although I am not myself from a mining region in Britain, I am quite familiar with the

coalfields of the North East (Yorkshire and County Durham) and with the history of the closures in the 1980s. The depressed landscapes of post-industrial Britain are all too familiar. But I found the Limburg area much less depressed than I had expected—I knew something about the Genk situation, the coming of the Ford factory, etc., so this was not entirely unexpected. It is a complicated region, which is perhaps coming to terms with its coalmining past and not trying to eradicate it completely as has happened in some places.

In your essay for the catalogue you write that coal is something people in the last two hundred years considered as anti-hygienic and anti-artistic. Could you explain why?

Ades: We have almost forgotten what coal is like as a fuel—it is incredibly intrusive, dirty and smelly. It gradually helped cause pollution on a huge scale. The "anti-artistic" side of coal is more a matter of taste: in my essay I referred to a review by Peter Fuller of an exhibition of

coalmining art in the UK, in which he says there can be nothing less artistic than coal. Part of his point was that for a work to become art it had to transcend the immediate and material facts of its subject. Coal as a subject, for Fuller, was hellish, dangerous and poisonous.

Did people not want to know about the impact of coal on the social and economic reality?

Ades: Yes and no... Reformers through the nineteenth century drew attention to the social and economic reality of mining. Books like Charles Kingsley's *The Water Babies* (1862)—although this was written for children—dramatized the contrast between the reality of the lives of those who mined and lived from coal and those who benefited from it. From the nineteenth century many people were concerned about the conditions of the miners and, to an extent, about the environmental problems that led to the great "smogs" of London and other cities. The most dramatic revelations came in Zola's great realistic novel *Germinal*. His descriptions of the appalling

conditions in the mines, of the economic plight of the miners, the effect of industrial slumps, the attempts to unionize, the strikes etc. (all of which were repeated in the twentieth century) were influential. The mining communities raised the political consciousness that led to socialism.

One part of the section curated by you bears the title *Underground as Hell*. What do we have to expect?

Ades: This section takes advantage of the phrase "the underground as hell" and uses it both metaphorically and literally. It includes fantastic prints by the artist John Martin, who illustrated Milton's grand epic poem about heaven and hell, *Paradise Lost*. Martin shows Satan's realm with extraordinary underground vistas, as of the passages and caverns of a mine.

Could you briefly explain the idea of *Aesthetics of Pollution*?

Ades: This section of the exhibition is concerned with the ways painters responded to the atmospheric effects of coal-smoke pollution, and the colours it

Manifesta 9 Co-Curator Dawn Ades

Photo: Kristof Vrancken

Professor Dawn Ades (Groot-Brittannië) is lid van de British Academy, een voormalig beheerder geen goed woord van de Tate en werd in 2002 onderscheiden met de Orde van het Britse Rijk voor haar verdiensten voor de kunstgeschiedenis. Ades was de afgelopen dertig jaar verantwoordelijk voor enkele van de belangrijkste tentoonstellingen in Groot-Brittannië en andere landen, zoals 'Dada and Surrealism Reviewed', 'Art in Latin America' en 'Francis Bacon'.

Dawn Ades (Great Britain) is a fellow of the British Academy, a former trustee of Tate and was awarded an Order of the British Empire in 2002 for her services to art history. Ades was responsible for some of the most important exhibitions in London and overseas over the past thirty years, including *Dada and Surrealism Reviewed*, *Art in Latin America* and *Francis Bacon*.

created. What was known in London as 'smog' – smoke and fog compounded – became treasured by impressionist artists such as Monet and Whistler for its vivid and almost abstract colouristic effects.

You are dealing with "the long impact of coal on the modern sensibility and its aftermath". Could you explain what this implies?

Ades: The exhibition is really exploratory here—by trying to investigate the effects of coal on art and on aesthetics from the start of the Industrial Revolution in the eighteenth century to more or less the present day we are opening up a new window on modern sensibility. There are many strands to this, for instance how attitudes to the landscape were affected by the Industrial Revolution and subsequently in a post-industrial era. There are, I hope, some surprises in the historical sections of the exhibition which will bring home both the political and the aesthetic impact of coal and the many ways these have been entwined.

HERITAGE

17 Tons: The Heritage Section

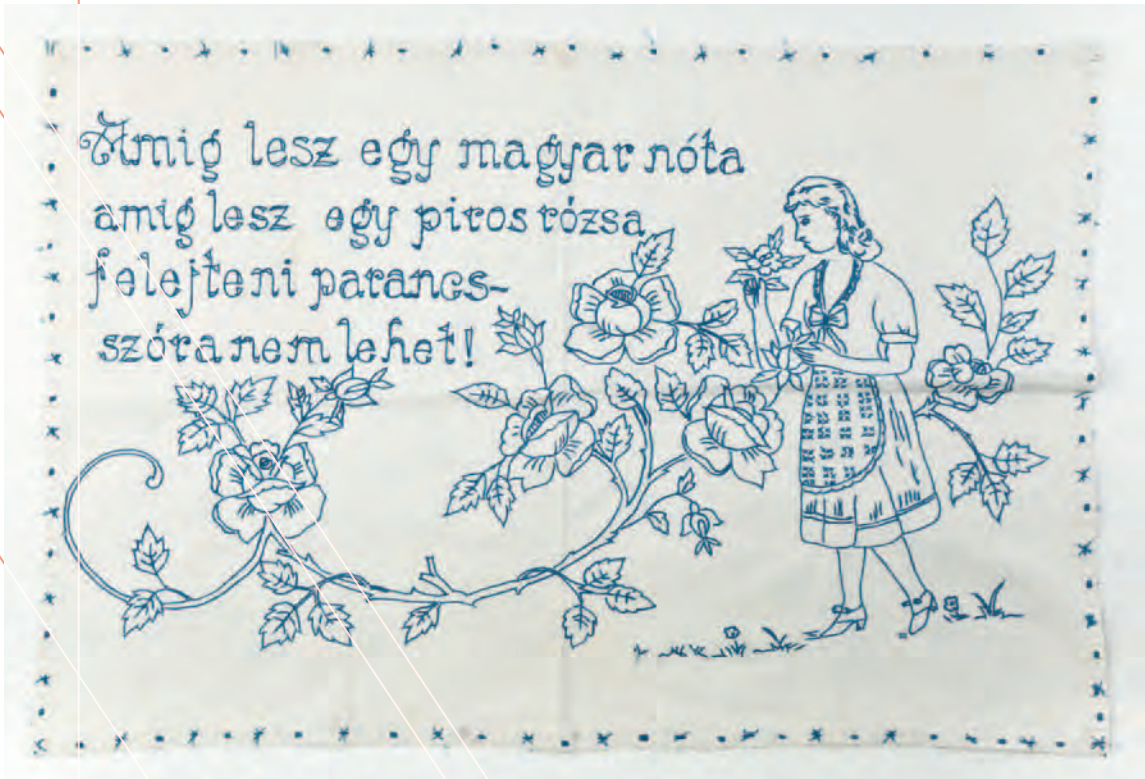
17 Tons investigates the cultural production that sprang up in Europe after the closure of the mines in the second half of the twentieth century. Many of those who had been closely involved in the mining industry, such as former miners, historians, geologists, and socio-cultural organizations in the miners' estates, felt the same need: to keep the mining memory alive and activate the tangible and intangible heritage of the mining industry in a meaningful way. Today, the result is a whole range of small and larger heritage organizations, museums, collection depots, archives and private collections, often private initiatives; a patchwork of institutions spread across the region.

Bearing witness to the past are not just the buildings, but also the stories, the experience, the memory and a variety of forms of cultural and artistic production. Whereas a memory is often very personal and tied to a specific location, the bigger story serves the collective memory and resonates far beyond national borders. This is why *17 Tons* is not just an isolated story about the mining heritage of Limburg but it also sheds light on hidden or unknown gems in Wallonia, a diversity of cultures and our neighboring countries.

It also looks at the way the memory of coalmining is involved in many forms of cultural production, including fashion and music.

Driven by the power of memory, the various heirs of this industrial past have joined forces to bring together a cluster of 17 small exhibitions, like a group of islands, in Waterschei. Here, visitors can discover how diverse and surprisingly current mining heritage can be—from a comic strip about the Putheks and the home craft of miners' wives to a blog by a young guy from France.

The title is also a reference to the most famous miners' song, *16 Tons*, which is known all over the world and has been covered an infinite number of times. *17 Tons* goes one numerical step further and suggests the need to ponder how we would give a practical expression to our collective memories headed into the future. Getting to know the people behind these initiatives is getting to know about the history of mining *and* its future.

Geborduurde spreuken / Embroidered Sayings, Photo: Kristof Vrancken

17 Ton: Het erfgoedluik

17 Ton verkent de cultuur die het licht zag in Europa na de sluiting van de mijnen in de tweede helft van de twintigste eeuw. Veel mensen die ooit nauw betrokken waren geweest bij de mijnindustrie—voormalige mijnwerkers, historici, geologen en socio-culturele organisaties in de mijnwerkerswijken—voelden alle de behoefte om de herinnering aan de mijnen en alles wat ermee te maken had levend te houden en het tastbare en immateriële erfgoed van de mijnindustrie op een betekenisvolle manier te activeren. Dat resulteerde in een hele reeks van kleine en grotere erfgoedorganisaties, vaak privé-initiatieven, een bonte schakering van instellingen, verspreid over de hele regio.

Niet enkel de gebouwen getuigen van het verleden, maar evengoed de verhalen, de ervaringen, de herinneringen en allerhande vormen van cultuur en kunst. Terwijl een herinnering vaak erg persoonlijk is en gebonden aan een specifieke locatie, heeft het grote verhaal te maken met het collectieve geheugen en hoort men de echo ervan tot ver over de nationale grenzen. Dat is waarom *17 Ton* niet louter een geïsoleerd verhaal is over het erfgoed van de mijnbouw in Limburg: het project werpt ook licht op verborgen of onbekende juweeltjes in Wallonië, op een veelheid van culturen, op de ons omringende

landen. Bovendien verkent *17 Ton* ook hoe de herinnering aan de mijnbouw opduikt in diverse vormen van cultuur, inclusief de mode en muziek.

Aangespoord door de kracht van de herinnering, hebben de verschillende erfgeheugen van dit industriële verleden de krachten samengebundeld om een cluster van 17 kleine tentoonstellingen te presenteren—een archipel van eilanden in Waterschei. Het publiek kan hier ontdekken hoe divers en verrassend actueel het erfgoed van de mijnbouw kan zijn: van een stripverhaal over de Putheks en de huisvlijt van de mijnwerkersvrouwen tot het blog van een jongeman uit Frankrijk.

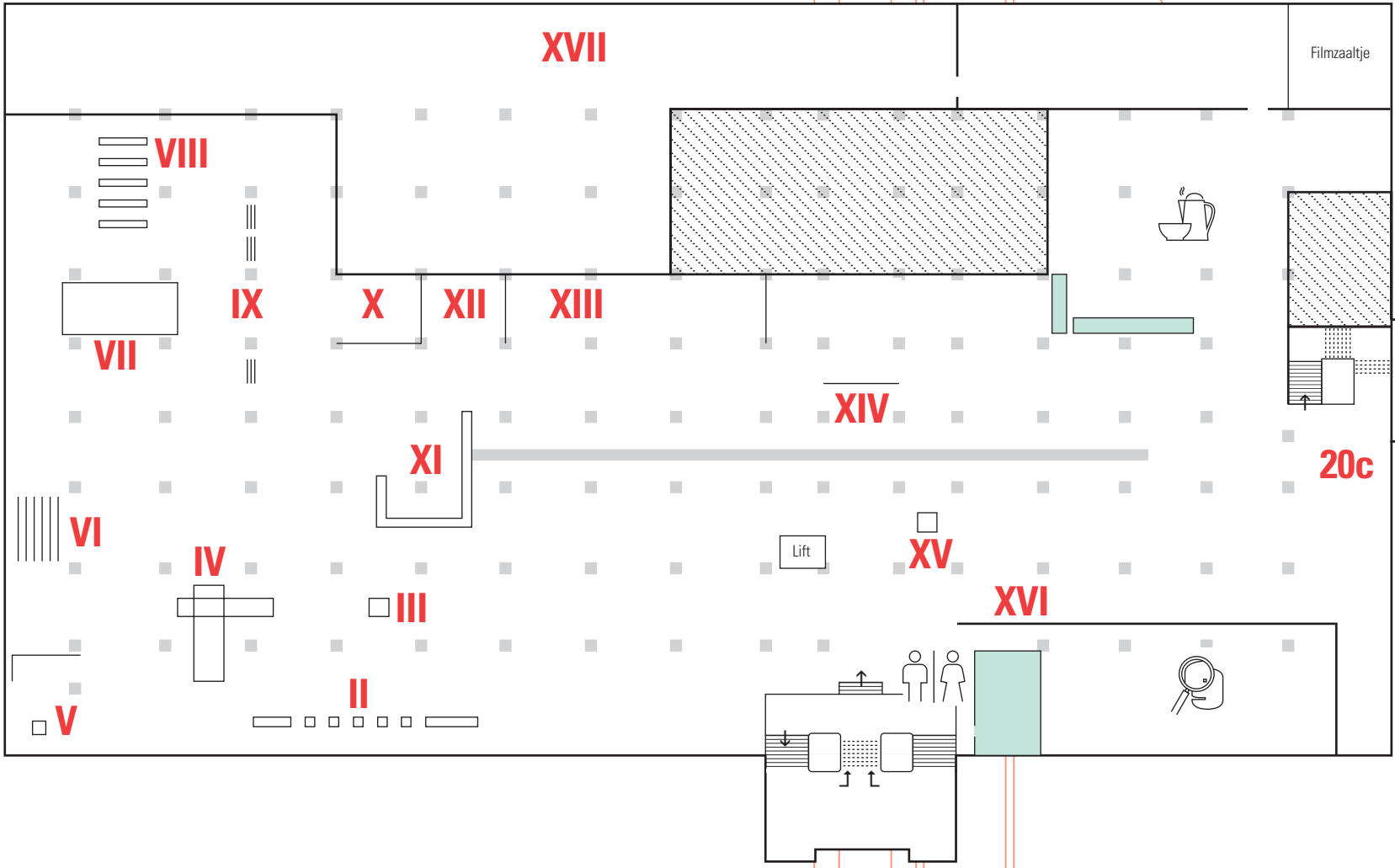
De titel verwijst ook naar het meest bekende mijnwerkerslied, *16 Tons*, dat bekend is over de hele wereld en talloze keren gecoverd werd. *17 Ton* gaat één numerieke stap verder en suggereert dat we moeten nadenken over hoe we praktisch uitdrukking kunnen geven aan onze collectieve herinneringen met het oog op de toekomst. Kennismaken met de mensen achter deze initiatieven betekent kennis-maken met de geschiedenis van de mijnbouw én de toekomst ervan.

Geborduurde spreuken / Embroidered Sayings, Photo: Kristof Vrancken

Begane grond Ground floor

HERITAGE

Turkish Union, First generation Turkish immigrant prayer mat, 1950s-1960s, Photo: Kristof Vrancken

I. *Prayer Mats*, 1950–1960s. Collection of prayer mats of first-generation Turkish immigrants, variable dimensions / collectie bidkleden van de Eerste Generatie Turkse migranten, variabele afmetingen. Private collections, Belgium / privécollecties, België.

Prayer mats offer a convenient means of ensuring the cleanliness of Muslims' devotions. During prayer, the top of the mat must point towards the Kaaba in Mecca; that's why a pointed decoration or dome often marks the top.

Bidkleedjes bieden een handig middel om ervoor te zorgen dat de moslim zijn gebeden op de juiste wijze uitvoert. Tijdens het bidden moet de voorkant van het matje naar de Kaaba in Mekka wijzen. De voorkant is daarom vaak gemerkt met een pijl- of koepelvormige versiering.

Courtesy: Turkish Union, Beringen

Nederlands Mijnmuseum Heerlen, *Maquette van de Ondergrond*, jaren 50, Photo: Kristof Vrancken

II. *Models of the Underground*, 1950s. Plaster, wood, metal, variable dimensions / gips, hout, metaal, variabele afmetingen. Collection / collectie: Nederlands Mijnmuseum, Heerlen.

Instructors at the Ondergrondse Vakschool (Underground professional school) used three-dimensional models, often produced by senior students, to teach proper mining techniques.

Leraren aan de Ondergrondse Vakschool gebruikten driedimensionale modellen, die vaak door oud-leerlingen waren gemaakt, om de nieuwkomers de juiste mijn technieken bij te brengen.

III. Lara Almarcegui
b. 1972, Zaragoza, Spain; lives and works in Rotterdam, The Netherlands
geb. 1972, Zaragoza, Spanje; woont en werkt in Rotterdam, Nederland

Wasteland (Genk), 2004–2016. More than 1 hectare of wasteland in public space. A project in collaboration with FLACC and the City of Genk / Meer dan 1 hectare braakliggende grond in Genk. Een project in samenwerking met FLACC en de stad Genk.

Almarcegui's gaze is drawn to abandoned spaces that have escaped the intervention of city planners. She identified a neglected plot of land in Genk and arranged with the city to protect it for a period of ten years so to allow nature to take its course. Specifically for Manifesta 9, the artist got permission to keep *Wasteland* for another two years and she's negotiating with the City to create a permanent intervention in the near future.

Lara Almarcegui is gefascineerd door verlaten plekken die aan de bemoeienis van architecten en stadsplanners zijn ontsnapt. Voor haar project koos zij een braakliggend stuk grond in Genk en kreeg van de stad Genk toestemming het tien jaar lang aan de natuur over te laten. Speciaal voor Manifesta 9 is die toestemming met twee jaar verlengd en zijn de gesprekken voor een permanente interventie door de kunstenaar gestart.

Lara Almarcegui, *Wasteland (Genk)*, 2004–16

Acknowledgments: Wim Dries (City of Genk), Frans Van Roy, Lucas Peliens, Ludo Thys, Xavier Huygen, Eva González-Sancho, Theo Tegelaers, Acción Cultural Española (AC/E) and the Ministry of Housing and Construction that accomplished the first waste lands in the harbor of Rotterdam. © the artist.

HERITAGE

Eva Gronbach, *WAS VERGEHT/ WAS BESTEHT/ WAS ENTSTEHT*, 2012

VI. Eva Gronbach

b. 1971, Cologne, Germany; lives and works in Cologne
geb. 1971, Keulen, Duitsland; woont en werkt in Keulen, Duitsland

WAS VERGEHT/ WAS BESTEHT/ WAS ENTSTEHT, 2012. Cotton, silk, stone, coal / Katoen, zijde, steen, kool, 1.75 x 3 m.

Gronbach addresses the transformative processes of de-industrialization in Europe through coal miners' work clothes. This veritable slag heap is a symbol of their solidarity and collective strength.

Gronbach gebruikt mijnwerkerskleding om de veranderingsprocessen die gepaard gaan met de de-industrialisatie in Europa aan de orde te stellen. Deze 'terril' (steenbergr) symboliseert de solidariteit en de collectieve kracht van de mijnwerkers.

Commissioned by Manifesta 9. © the artist.

Rijksarchief Hasselt, Architectural plans, Waterschei kolenmijn, West-Aanzicht, jaren 20, Photo: Kristof Vrancken

IV. Waterschei Mine Design, first half of the twentieth century / eerste helft 20e eeuw. Selection of exterior design, floor plans, and detailed interior design of the André Dumont Mine in Waterschei, variable dimensions / selectie ontwerpplannen van het exterieur, plattegronden en gedetailleerde interieurontwerpen van de André Dumont steenkolenmijn in Waterschei. Collection / collectie: Rijksarchief, Hasselt.

This collection provides not only a detailed record of initial ideas and surviving buildings, but also the memory of a large number of structures and installations that have since disappeared or that remained as a "colonial" dream.

Deze collectie geeft niet alleen een gedetailleerd overzicht van de oorspronkelijke plannen en de nog bestaande gebouwen, maar ook van een groot aantal bouwwerken en installaties die nu verdwenen zijn of een 'koloniale' droom zijn gebleven.

Kevin Kaliski, *Works*, 2005–2012, Photo: Yan Tomaszewski

V. Kevin Kaliski

b. 1997, France; lives and works in Évin-Malmaison, France
geb. 1997, Frankrijk; woont en werkt in Évin-Malmaison, Frankrijk

Works, 2005–2012. Model of a coal mine designed and produced with LEGO®, wood, charcoal / Maquette van een steenkolenmijn ontworpen en uitgevoerd in LEGO®, hout en steenkool, 62 x 89 cm; set of 12 drawings, pencil on paper / serie van 12 tekeningen, potlood op papier, 21 x 29.7 cm; set of 3 drawings, pencil on paper / serie van 3 tekeningen, potlood op papier, 28 x 38 cm; photographs, press articles, online blog / foto's, persartikelen, online blog.

When Kaliski was 14 years old, French artist Yan Tomaszewski ceded him his exhibition space at the 56th Salon de Montrouge. Kaliski presented a selection from his collection of mine-related objects.

Kaliski was 14 jaar toen de Franse kunstenaar Yan Tomaszewski hem zijn tentoonstellingsruimte op de 56ste Salon de Montrouge ter beschikking stelde. Kaliski toonde op deze expositie een selectie uit zijn verzameling objecten die met de mijnbouw te maken hebben.

Acknowledgment: Yan Tomaszewski. © Kevin Kaliski.

Manuel Durán, *Miner's Head*, 1950–2012, Photo: Kristof Vrancken

VII. Manuel Durán

b. 1930, Córdoba, Spain; lives and works in Fleurus, Belgium
geb. 1930, Córdoba, Spanje; woont en werkt in Fleurus, België

Miner's Heads, 1950–2012. Sculptures in coal, potato pulp, salt, paint, variable dimensions / sculpturen in steenkool, aardappelpulp, zout, verf, variabele afmetingen.

Durán uses raw, trivial, or "mundane" materials like potatoes to complete his sculptures. A former miner himself, his anonymous heads serve as universal portraits of miners.

Durán gebruikt ruwe, alledaagse of "banale" materialen zoals aardappels in zijn sculpturen. Als ex-mijnwerker maakt hij anonieme hoofden waarmee hij een universeel portret van de mijnwerker wil geven.

© the artist.

HERITAGE

Ecomusée Bois-du-Luc, *Livrets des ouvriers mineurs*, Bonny Emilie, 2012, Photo: Kristof Vrancken

VIII. Livrets des ouvriers mineurs, 1845–1920. 7000 paper booklets selected out of a collection of more than 20,000, variable dimensions / 7000 papieren boekjes, geselecteerd uit een collectie van meer dan 20.000, variabele afmetingen. Collection / collectie: Ecomusée du Bois-du-Luc, La Louvière.

The collection of *livrets des ouvriers* (workers' employment booklets) at the Ecomusée du Bois-du-Luc is a valuable source of archival material on the lives and careers of miners during the nineteenth century; among them many women and children.

De collectie *livrets des ouvriers* (werkboekjes voor arbeiders) van het Ecomusée in Bois-du-Luc is een waardevolle bron van archiefmateriaal over het leven en werk van mijnwerkers in de 19e eeuw, waaronder veel vrouwen en kinderen.

Geborduurde spreuken / Embroidered Sayings, Photo: Kristof Vrancken

IX. Embroidered Sayings, 1870–1930. Selection of 31 linen, half-linen or cotton embroidered napkins (selected from more than 200), variable dimensions / 31 linnen, half-linnen en katoenen geborduurde servetten, geselecteerd uit een collectie van meer dan 200, variabele afmetingen. Collection / collectie: Museum van de Mijnwerkerswoning, Eindhoven.

These "washable pictures" reveal more than what their images and sayings portray. As fonts of domestic wisdom, they are tangible reminders of the different groups of people who came to live in the miners' houses.

Deze 'wasbare' werken zeggen meer dan wat de afbeeldingen en spreuken laten zien. Als uitingen van huis-, tuin- en keukenwijsheid vormen ze een tastbare herinnering aan de verschillende groepen mensen die in de mijnwerkershuizen woonden.

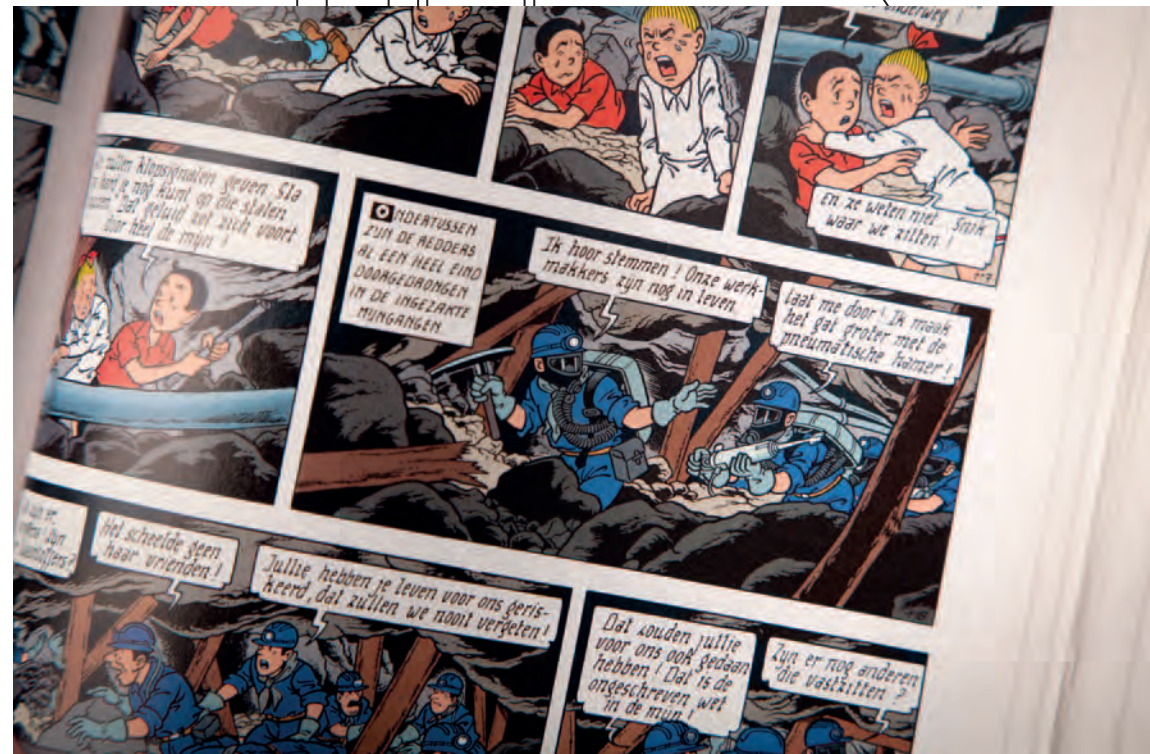
The Ashington Group at Work in the Hut. Left to right: unknown, J. R. Dobson, G. Brown, c. 1941, Photo: Andy Keate

X. The Ashington Group

1934–1984. Archival photographs, paintings, texts, brochures, press articles, variable dimensions / archiefphoto's, schilderijen, teksten, brochures, persartikelen, variabele afmetingen. Private collection / privécollectie, London.

Thirty-eight students, mostly miners working in the Ashington Collieries, turned up to Robert Lyon's Art Appreciation class in October 1934. Lyon had been inspired to get the men to appreciate art by doing it themselves.

In oktober 1934 kwamen 38 cursisten, van wie de meesten in de mijnen van Ashington (Northumberland, Engeland) werkten, naar een cursus kunstwaardering bij Robert Lyon. Lyon ging uit van de gedachte dat de mijnwerkers zouden leren kunst te waarderen door zelf kunst te maken.

Paul Geerts, *Suske & Wiske, De Mysterieuze Mijn*, 1990

XI. Suske & Wiske, De Mysterieuze Mijn (The Mysterious Mine), 1990. Ink on paper, comic book, created by / inkt op papier, stripboek getekend door Paul Geerts. Private collection / privécollectie Vandersteen Family.

Geerts's comic takes place in Limburg, where bad luck in coal mines is attributed to a pit witch by the name of Leyn Weckx, who was in fact an actual historical personage from the region.

Geerts' stripverhaal speelt zich af in Belgisch Limburg, waar ramspoed in de kolenmijnen wordt toegeschreven aan een putheks Leyn Weckx genaamd, die in feite een historische personage uit die streek was.

Acknowledgment: Limburgs Museum, Venlo. © 2012 Standaard Uitgeverij / WPG Uitgevers België nv.

Charlie De Keersmaecker, *Rocco Granata*, 2011

XII. Rocco Granata: Son of an Italian Immigrant

Installation with jukebox, Vespa, accordion, archival photographs, documents, LP-records, variable dimensions / installatie met jukebox, vespa, accordeon, archiefphoto's, documenten, LP's, variabele afmetingen.

Rocco Granata, the son of an Italian immigrant who came to Limburg to work in the Waterschei mine, wrote, recorded and released the song *Marina* in 1958. It soon became an international hit.

Rocco Granata, de zoon van een Italiaan die naar Belgisch Limburg was geëmigreerd om in de kolenmijn van Waterschei te gaan werken, bracht in 1958 een plaat uit met het door hem geschreven liedje *Marina*. Het werd een internationale hit.

Courtesy: Rocco Granata.

HERITAGE

Johnny Harsch, *The Drama of Zwartberg*, 1966, fotoarchief stad Genk

XIII. *Zwartberg Drama: Police Files*, 1966 & 1980. Police files, A4 paper format / archief van de Rijkswacht, A4 paper format. Collection / collectie: The Archive Federal Police, Brussels.

In 1966, the threat of a widespread miners' strike – due to the announced closure of the mine in Zwartberg – was met by intense repression from the Gendarmerie: two people were killed and seven were seriously injured. These files have never been made public before.

In 1966 werd de dreiging van een vijfdeverbreide mijnwerkersstaking – naar aanleiding van de aangekondigde mijnsluiting in Zwartberg – door de gendarmerie met harde hand de kop ingedrukt. Er vielen twee doden en zeven zwaargewonden. Deze dossiers zijn nooit eerder openbaar gemaakt.

Belgavox, *Het zwarte goud van de Kempen*, 1951

XIV. *The Mines. 14 Films about Belgian Coal Mines*, 2012. DVD box published by / DVD box, uitgegeven door Cinematek Brussels, 185 min. Collection / collectie: Royal Belgian Film Archive, Brussels.

Cinematek has joined forces with fellow archives, heritage societies and former mining sites to select fourteen films that reconstruct the Belgian collective mining past from a number of different perspectives.

Cinematek heeft in samenwerking met andere archieven, erfgoedverenigingen en voormalige mijnen 14 films geselecteerd die vanuit verschillende perspectieven een reconstructie tonen van het collectieve Belgische mijnbouwverleden.

All rights of the producers and of the owners of the works reproduced reserved / Alle rechten voorbehouden aan de eigenaars van de gereproduceerde werken

Beehive Design Collective, *The True Cost of Coal*, 2008

XVI. *Beehive Design Collective*
Since 2000 in Machias, USA
Sinds 2000 in Machias, USA

The True Cost of Coal, 2008. Digital print on canvas (reproduction of the original ink and pencil drawing) / digitale print op canvas (reproductie van originele tekening in inkt op papier), 5 x 2.5 m.

This epic banner examines the impact of coal mining on human and ecological communities, narrating the history of coal and industrialization, and the effects of mountaintop removal coal mining.

Deze epische print toont de impact van steenkoolwinning op mens en natuur met beelden van de kolennijnen, de industrialisatie en de gevolgen van bergtopmijnbouw (het winnen van steenkool die aan de oppervlakte komt na het opblazen van bergtoppen).

© Beehive Design Collective.

XVII. *Mijndepot Waterschei*, 2004–2012. Museum devoted to the history of mining in the Campine region in Belgium / museum toegewijd aan de geschiedenis van de steenkoolindustrie in Belgisch Limburg. Collection / collectie: vzw Mijn-Verleden, Genk.

This unique collection includes a variety of tools, machines, lamps, and other objects related to labor in the mines and to life in the community, complemented by historical photographs and images from underground.

Deze unieke collectie omvat een grote verscheidenheid aan gereedschappen, machines, lampen en andere objecten die te maken hebben met het werk in de mijnen en het leven in de mijnwerkersgemeenschap, aangevuld met historische foto's en afbeeldingen van wat er zich ondergronds afspeelde.

Edgar Hermans: the Heritage Section

What did you think when you heard that a heritage section was to become part of Manifesta 9, the European biennial of contemporary art?

Edgar Hermans: Like everybody, I was surprised, because Manifesta is a biennial for contemporary art, but the unique concept of curator Cuauhtémoc Medina, giving a prominent role to heritage and historical art in this exhibition of contemporary art, clearly makes sense. I think that after visiting the biennial, many people will wonder why this has not been done before.

Are the heritage objects in the show all related to the past?

Hermans: Yes indeed! And not just to the past, but more specifically to the history of the coalmining industry. Here, heritage should be seen as much more than just objects originating from the mines. There is much cultural and social heritage that may be even more important than the material heritage left by the industry.

What is, in this specific context, the role of all those different objects for everyday use?

Hermans: The seventeen small exhibitions of the heritage section give an impression of the enormous impact this short but intense industrial period had. They show that there were many cultural and social changes that in our time people are not even aware of. I hope they will also inspire the visitors and the local people involved in the preservation of heritage to look at "their" heritage with different eyes.

Could you give a concrete example?

Hermans: Look, for instance, at the Turkish prayer mats. Nowadays we all eat kebab and pizza, but many of us have forgotten that without the coalmining industry, there would have been no Turkish, Italian or Greek communities in Limburg. Much of what is now generally accepted and thought of as our cultural and social heritage, was in fact introduced by the migrant communities.

Do you think that for the local people, the heritage objects can play the role of a bridge to contemporary art?

Hermans: That is what we hope, and not only as far as the local people are concerned. Besides, the same applies to the historical works of art. Contemporary art is often conceptual, philosophical or even very much reserved. It requires that the viewer should not only have the imagination, but often also the knowledge to understand the works. The heritage and historical art sections of Manifesta 9 will certainly inspire many people who have no experience with contemporary art to make an effort and to discover how exciting and enriching art can be. Our education department is sure to make an important contribution towards realizing this objective.

Photo: Kristof Vrancken

Wat dacht u toen u hoorde dat er een afdeling erfgoed zou komen op Manifesta 9, de Europese biënnale voor hedendaagse kunst?

Edgar Hermans: Zoals iedereen was ik verrast, aangezien Manifesta een biënnale voor hedendaagse kunst is. Maar het unieke concept van curator Cuauhtémoc Medina, waarin naast de hedendaagse kunst een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor erfgoed en historische kunst, houdt duidelijk steek. Ik denk dat veel mensen na hun bezoek aan de biënnale zich zullen afvragen waarom dit nog niet eerder gebeurd is.

Hebben de erfgoedobjecten op de tentoonstelling allemaal te maken met het verleden?

Hermans: Ja zeker, en niet zomaar met het verleden, maar meer specifiek met de geschiedenis van de steenkoolindustrie. Erfgoed moet hier gezien worden als veel meer dan alleen maar de gebruiksvoorwerpen die uit de mijnen komen. Er is veel cultureel en sociaal erfgoed dat misschien nog belangrijker is dan het materiële erfgoed dat de industrie heeft nagelaten.

Welke rol spelen al die verschillende dagelijkse gebruiksvoorwerpen in deze context?

Hermans: De zeventien kleine tentoonstellingen op de afdeling Erfgoed tonen aan hoe ingrijpend deze korte maar intense industriële periode geweest is. Ze laten zien dat er vele veranderingen op cultureel en sociaal vlak zijn geweest waarvan de mensen in onze tijd zich niet eens bewust zijn. Hopelijk zullen ze ook de bezoekers en de lokale mensen die zich inzetten voor het behoud van het erfgoed inspireren om met andere ogen naar "hun" erfgoed gaan kijken.

Kunt u een concreet voorbeeld geven?

Hermans: Kijk maar eens naar de Turkse bidmatjes.

Portrait of Spyros Roumeliotis and Polyxeni Papoutsis, c. 1952. Photo: Kristof Vrancken

XV. *Symbolon*, 1952. Portrait of / portret van Mr. Spyros Roumeliotis and Polyxeni Papoutsis, photograph / foto, 6 x 8 cm.

Spyros and Polyxeni tore their only portrait in two; he took the image of his wife to Limburg and she kept the image of her husband in Greece. They stitched the portrait back together when they were reunited.

Spyros and Polyxeni scheurden het enige portret van hun beiden doormidden; hij nam het portret van zijn vrouw mee naar Limburg en zij hield de foto van haar man bij zich in Griekenland. Ze stikten de twee helften weer aan elkaar toen ze weer herenigd werden.

Courtesy: Antonios Roumeliotis.

EDUCATION

Art Mediation/ Education Kunst- bemiddeling / Educatie

Manifesta 9 explores the crucial role played by art and culture in our society. Education, in the broadest sense of the word, is not supplementary to the Manifesta 9 program; it touches the essence of what Manifesta stands for. Before, during and after Manifesta 9 we are offering our visitors all kinds of opportunities to discover, to learn and to participate in a unique dialogue between different sections of art, history and heritage. Join us, with your friends, family or students, for one of our interactive guided tours, workshops, community projects, lectures or other activities.

Manifesta 9 onderzoekt de essentiële rol die kunst en cultuur spelen in onze samenleving. Educatie, in de ruimste zin van het woord, is niet zomaar een aanvullend onderdeel van het programma van Manifesta 9; het raakt aan de kern van wat Manifesta is. Voor, tijdens en na Manifesta 9 bieden wij onze bezoekers allerlei kansen om te ontdekken, te leren en om deel te nemen aan een unieke dialoog tussen verschillende gelederen van beeldende kunst, geschiedenis en erfgoed. Kom, samen met vrienden, familie of studenten, naar aan een van onze interactieve rondleidingen, workshops, community projecten, lezingen of andere activiteiten.

Every day Elke dag

Free guided tour

As a visitor to Manifesta 9 you have three opportunities a day to participate in a free guided tour. Each tour is led by an art mediator and focuses on one specific part of the exhibition. Look at heritage from new perspectives, discover the stories behind historical works of art and join the dialogue on contemporary art. Consult the information board in the entrance hall or our website for the program of the day. Booking for the free guided tours is not possible. You can sign in at the information desk as from 10 am on the day you want to participate.

Free of charge - every day*

Tuesday to Sunday at 11 am, 2 pm and 5 pm
Friday: additional tour at 8 pm
Duration: 1 hour
Languages: Dutch or English

Open Rondleiding

Als bezoeker van Manifesta 9 hebt u drie keer per dag de gelegenheid deel te nemen aan een gratis rondleiding. Iedere rondleiding wordt gegeven door een art mediator, die een uitgebreide toelichting geeft bij een bepaald onderdeel van de tentoonstelling. Kijk met andere ogen naar erfgoed, ontdek de verhalen achter de historische kunstwerken en ga samen de dialoog aan over hedendaagse kunst. Raadpleeg het informatiebord in de entreehal of onze website voor het programma van de dag. Voor de open rondleidingen is geen reservering mogelijk. Aanmelden bij de infobalie kan vanaf 10 uur op de dag van deelname.

Gratis - elke dag*

Dinsdag t/m zondag om 11 uur, 14 uur en 17 uur
Vrijdag: extra rondleiding om 20 uur
Duur: 1 uur
Talen: Nederlands of Engels

* Please note that for the educational programs that cannot be booked, the number of participants is limited (to 15 for free guided tours and 8 for mining district tours). We hope you will understand that we will hand out tickets on a first-come-first-served basis.

* Voor de educatieve programma's die niet geboekt kunnen worden, geldt een maximum aantal deelnemers (15 voor open rondleidingen en 8 voor de mijnstreektoer). Kaartjes zullen worden uitgereikt volgens het principe 'die het eerst komt, het eerst maakt'. Wij vragen hiervoor uw begrip.

Friday, Saturday, Sunday Vrijdag, zaterdag, zondag

Manifesta 9 mining district tour (individual visitors)

The Manifesta 9 exhibition in the former mine building at Waterschei is inextricably bound up with the surrounding region. In collaboration with VZW Het Vervolg we offer you the opportunity to complete your visit to Manifesta 9 with a tour of the former mining district. Get on our bus for an exploratory round trip with a local guide. You will be given an exclusive view of the rich history of the coalmines, the architecture of the garden cities and the characteristic industrial buildings, and you will be able to sample the hospitable multicultural atmosphere. Booking for individual visitors is not possible. You can sign in at the information desk as from 10 am on the day you want to participate.

€ 30 per person - Friday and Sunday at 2 pm*

(Including guide, bus tour and entrance fees for sights during the tour)
Friday and Sunday at 2 pm
Duration: 4½ hrs
Languages: Dutch or English (other languages on request)

Manifesta 9 mijnstreektoer (individuele bezoekers)

Manifesta 9 in het voormalige mijnebouw van Waterschei is onlosmakelijk verbonden met de omgeving waarin de tentoonstelling wordt gehouden. In samenwerking met VZW Het Vervolg geven we u de kans om uw bezoek aan Manifesta 9 aan te vullen met een rondrit door de mijnstreek. Stap in onze bus en ga met een lokale gids op ontdekkingstocht. Op die manier krijgt u een exclusieve kijk op de rijke geschiedenis van de koolmijnen, de architectuur van de tuinvijken en de karaktervolle industriegebouwen, en kunt u proeven van de gastvrije multiculturele sfeer. Er is geen reservering mogelijk voor individuele deelnemers. Aanmelden bij de infobalie kan vanaf 10 uur op de dag van deelname.

€ 30 per persoon - vrijdag en zondag 14 uur*

(inclusief gids, bus en toegang tot bezienswaardigheden tijdens tour)
Vrijdag en zondag om 14 uur
Duur: 4½ uur
Talen: Nederlands of Engels (andere talen op aanvraag)

4x9 stories: a special guided Tour

Each weekend Manifesta invites special guests to give guided tours based on their expertise as a sociologist, a musician, a cook, a football player, a curator, as someone living in the neighborhood of the former Waterschei mine, etc. Each of these tours offers a completely new perspective on the exhibition and an excellent opportunity to meet the people behind Manifesta 9. This makes the Waterschei mine building a meeting place, which will be 4x9 times different! Consult the information board in the entrance hall for the program.

Free of charge - every weekend*

Saturday and Sunday at 3 pm
Duration: 1½ hrs
Languages: variable

4x9 verhalen: een speciale rondleiding

Elk weekend nodigt Manifesta 9 bijzondere gasten uit om een rondleiding te geven vanuit hun eigen expertise als socioloog, muzikant, kok, voetballer, curator, buurtbewoner van Waterschei etc. Elk van deze rondleidingen biedt een compleet nieuw perspectief op de tentoonstelling en een uitgelezen kans om kennis te maken met de mensen achter Manifesta 9. Manifesta 9 wordt op die manier elk weekend een ontmoetingsplaats. 4x9 keer anders! Raadpleeg het informatiebord in de entreehal of onze website voor het programma.

Gratis - elk weekend*

Zaterdag en zondag om 15 uur
Duur: 1½ uur
Talen: variabel

Sunday kids' workshops

Each Sunday we organize a workshop for children. Join us at any time between 2 pm and 5 pm to explore the former mine, get immersed in the past and make your own work of contemporary art.

Free of charge (with valid admission ticket) - every Sunday

From 2 to 5 pm

Kinderworkshops op zondag

Elke zondag is er een workshop speciaal op kindermaat. Ga op ontdekkingstocht door het voormalige mijnebouw, duik in het verleden en maak je eigen hedendaagse kunstwerk. Kom langs tussen 14 en 17 uur en doe mee.

Gratis (met geldig toegangsticket) - elke zondag

Van 14 tot 17 uur

* Please note that for the educational programs that cannot be booked, the number of participants is limited (to 15 for free guided tours and 8 for mining district tours). We hope you will understand that we will hand out tickets on a first-come-first-served basis.

* Voor de educatieve programma's die niet geboekt kunnen worden, geldt een maximum aantal deelnemers (15 voor open rondleidingen en 8 voor de mijnstreektoer). Kaartjes zullen worden uitgereikt volgens het principe 'die het eerst komt, het eerst maakt'. Wij vragen hiervoor uw begrip.

Group visits Groepsbezoeken

Guided tours for groups

Groups visiting Manifesta 9 are encouraged to sign up for an introductory tour of the exhibition led by one of our art mediators. Taking account of your age, background and specific interests, we will compose a tailor-made and interactive program for your group. During the tour, which will preferably take two hours, you will be given detailed information about the themes of the 9th edition of Manifesta. Look at heritage from a different perspective, discover the stories behind the historical works of art and join the dialogue on contemporary art. Guided tours are normally held in Dutch or English, but can be organized in French or German on request. For other languages, contact us. To enable us to fully meet your special wishes, we would like you to inform us of your preferences well in advance. Book at least seven days before your visit.

€ 8 per person including entrance fee

Booking required

At least 10 participants
Tuesday to Sunday
Duration: 2 hrs

Languages: Dutch, English (and French or German)

Rondleidingen voor groepen

Groepen die Manifesta 9 bezoeken wordt aangeraden zich aan te melden voor een rondleiding verzorgd door een van onze art mediators. Aan de hand van uw specifieke interesses, leeftijd en achtergrond stellen we een op maat gemaakt en interactief programma samen. In een rondleiding, die bij voorkeur twee uur duurt, geven we u uitgebreide informatie over de thematiek van deze 9de Manifesta. Kijk met andere ogen naar erfgoed, ontdek de verhalen achter de historische kunstwerken en ga samen de dialoog aan over hedendaagse kunst. Rondleidingen zijn doorgaans in het Nederlands of Engels, maar zijn op verzoek ook in het Frans of Duits mogelijk. Voor andere talen kunt u contact met ons opnemen. Om volledig aan uw wensen tegemoet te kunnen komen, vragen we u ons tijdig te informeren over uw inhoudelijke voorkeuren. Boek de rondleiding minstens zeven dagen voor uw komst.

€ 8 per persoon (toegang en rondleiding)

Op reservering

Min. 10 deelnemers
Dinsdag t/m zondag

Duur: 2 uur

Talen: Nederlands, Engels (en Frans of Duits)

Manifesta 9 mining district tour (groups)

The Manifesta 9 exhibition in the former mine building at Waterschei is inextricably bound up with the surrounding region. In collaboration with VZW Het Vervolg we offer you the opportunity to complete your visit to Manifesta 9 with a tour of the former mining district. Get on our bus for an exploratory round trip with a local guide. You will be given an exclusive view of the rich history of the coalmines, the architecture of the garden cities and the characteristic industrial buildings, and you will be able to sample the hospitable multicultural atmosphere.

We recommend visiting the exhibition before making the tour of the mining district. Note that for groups of nine participants or more transport is not included. As our capacity is limited, you are advised to book well in advance.

4-8 participants: € 30 per person
(bus included)

9-15 participants: € 23 per person
(bus not included)

16-30 participants: € 17 per person
(bus not included)

31-50 participants: € 12 per person
(bus not included)

> 50 participants: € 10 per person
(bus not included)

Departure: daily at 2 pm

Duration: 4½ hrs

Languages: Dutch or English (other languages on request)

Manifesta 9 mijnstreektoer (groepen)

Manifesta 9 in het voormalige mijnebouw van Waterschei is onlosmakelijk verbonden met de regio waar de tentoonstelling wordt gehouden. In samenwerking met VZW Het Vervolg geven we u de kans om uw bezoek aan Manifesta 9 aan te vullen met een rondrit door de mijnstreek. Stap in onze bus en ga met een lokale gids op ontdekkingstocht. Op die manier krijgt u een exclusieve kijk op de rijke geschiedenis van de koolmijnen, de architectuur van de tuinvijken en de karaktervolle industriegebouwen, en kunt u proeven van de gastvrije multiculturele sfeer.

We raden u aan de tentoonstelling te bezoeken voordat u de rondrit door de mijnstreek maakt. Houd er rekening mee dat u vanaf 9 deelnemers zelf instaat voor het transport. Boek tijdig, want onze capaciteit is beperkt.

4-8 deelnemers: € 30 per persoon

(incl. bus)

9-15 deelnemers: € 23 per persoon
(excl. bus)

16-30 deelnemers: € 17 per persoon
(excl. bus)

31-50 deelnemers: € 12 per persoon
(excl. bus)

> 50 deelnemers: € 10 per persoon
(excl. bus)

Vertrek: dagelijks om 14 uur

Duur: 4½ uur

Talen: Nederlands of Engels (andere talen op aanvraag)

Schools / youth groups

Discover Manifesta 9 by participating in our special programs for young visitors, from the very little ones to young adults. An art mediator will show you a world in which heritage and contemporary art meet each other. Taking account of the kind of group, your age, the purpose of your visit, or perhaps even the project/ theme you are working on, the art mediator will first introduce you in an interactive way to the theme of the exhibition and to the works of art. Ask questions you never dared to ask before, get immersed in Limburg's mining industry, look at a work of art with different eyes and discover what the artist wants to tell. After this introduction you will have the opportunity to participate in a creative workshop, a philosophical conversation and/or a discussion. Guided tours are normally held in Dutch or English, but can be organized in French or German on request. For other languages, contact us. To enable us to fully meet your special wishes, we would like you to inform us of

your preferences well in advance. Book at least seven days before your visit.

€ 2.50 per person, entrance fee included

Booking required

At least 10 participants

Tuesday to Sunday

Duration: 2½ hrs

Languages: Dutch, English (and French or German)

Scholen / jeugdverenigingen

Ontdek Manifesta 9 door deel te nemen aan onze programma's voor jonge bezoekers, van de allerkleinsten tot jongvolwassenen. Samen met een art mediator duik je in een wereld waar erfgoed en hedendaagse kunst elkaar ontmoeten. Rekening houdend met de samenstelling en leeftijd van de groep, het doel van je bezoek of misschien zelfs het project/ thema waarmee je op dat moment bezig bent, zal de art mediator je eerst op een interactieve manier kennis laten maken met het thema van de tentoonstelling en met de kunstwerken. Vuur vragen af die je nooit durfde te stellen, duik in het mijnverleden van Limburg, kijk met andere ogen naar een kunstwerk en ontdek wat de kunstenaar wil vertellen. Aansluitend ga je zelf actief meedoen in een creatieve workshop, aan een filosofisch gesprek en/of een discussie. We werken graag op maat. Informeer ons dus tijdig over inhoudelijke voorkeuren. Boek minstens zeven dagen van tevoren.

€ 2.50 per persoon (toegang + rondleiding + workshop)

Op reservering

Min. 10 deelnemers

Dinsdag t/m zondag

Duur: 2½ uur

Talen: Nederlands, Engels (en Frans of Duits)

Furthermore: En verder:

Family Wednesdays (admission free)

On our family days we offer a special program for children and their parents or accompanying adults. The program includes short interactive visits to the exhibition, continuous workshops, a walk up the slagheap, a picnic stop and many more exiting activities for children and adults from 6 to 106.

Dates (admission free):

4 July 2012

18 July 2012

1 August 2012

15 August 2012

Familiewoensdagen (gratis toegang)

Op onze familiedagen bieden we een speciaal programma voor kinderen en hun ouders of verzorgers. Op het programma staan korte interactieve bezoeken aan de tentoonstelling, doorlopende workshops, een wandeling op de steenberg, een picknickpauze en nog vele andere leuke activiteiten voor kinderen en volwassenen van 6 tot 106 jaar.

Data (gratis entree):

4 juli 2012

18 juli 2012

1 augustus 2012

15 augustus 2012

Community

Manifesta Biennials have a tradition of being deeply embedded in their local context. Manifesta 9, too, is inextricably bound up with the surrounding region. With this in mind, the Manifesta 9 education department has set up a group of "community mediators" in addition to the group of "art mediators". Before and during Manifesta 9 people representing different groups of the Limburg community are joining our team. Together we want to find unique connections between community, art and heritage. Read more about this and follow the progress of our community projects at www.manifesta9.org

Community

De Manifesta biënnales zijn altijd diep geworteld in de lokale context. Ook Manifesta 9 is onlosmakelijk verbonden met de omgeving waarin de tentoonstelling wordt gehouden. De educatieve afdeling van Manifesta 9 heeft daarom, naast de 'art mediators' ook een speciale groep 'community mediators' in het leven geroepen. Voor en tijdens Manifesta 9 maken vertegenwoordigers van uiteenlopende groepen uit verschillende lagen van de Limburgse bevolking deel uit van ons team. Samen zoeken we naar unieke verbanden tussen samenleving, kunst en erfgoed. Lees er meer over en volg de voortgang van onze community projecten op www.manifesta9.org

Meet us

Do you have any questions, suggestions or comments during your visit to Manifesta 9? Do you not know where to start? Would you like to have more information about the activities you can participate in during your visit, or are you looking for supplementary information for children, teachers or yourself? We hope to see you at the Mediation Meeting Point, where we will gladly help you or just have a chat with you. You will find the Mediation Meeting Point on the first floor, behind the main staircase.

Contact

For further information, questions and bookings before your visit, please contact us:

By phone: +32 89 710 444

By mail: mediation@manifesta.org

Ontmoet ons

Hebt u tijdens uw bezoek aan Manifesta 9 vragen, ideeën of opmerkingen? Weet u niet goed waar te beginnen? Zoekt u meer informatie over activiteiten waaraan u kunt deelnemen tijdens uw bezoek, of bent u op zoek naar aanvullend informatiemateriaal voor kinderen, leerkrachten of voor uzelf? We hopen u te ontmoeten bij ons Mediation Meeting Point waar we klaarstaan om u te helpen of gewoon een gesprek met u aan te gaan. Het Mediation Meeting Point bevindt zich op de eerste verdieping, direct achter de grote trap.

Contact

Voor meer informatie, vragen en reserveringen voorafgaand aan een bezoek, neem contact op met ons:

Telefonisch: +32 89 710 444

Via e-mail: mediation@manifesta.org

PARALLEL EVENING

Manifesta 9 Parallel Events Art meets Heritage

As per usual, running alongside this edition of Manifesta, there will be a collateral program provided by several regional and trans-regional organizations. Whilst this program is directly related to the biennial exhibition as far as content, i.e. where exhibition themes are concerned, it is a separate program, with own projects, independent of the main program. More than 90 projects make up the 2012 Parallel Events program. These projects are spread across the entire Limburg EU region, with major involvement in Belgian Limburg as well as in neighboring Dutch Limburg, Rhineland (Germany) and Wallonia. From big cities to small villages, with a concentration in and around Genk, institutions, organizations and individual artists will all be participating.

This edition's cross-border nature is not only manifested on a geographical level but also in the interdisciplinary composition of the program. For instance, in addition to a strong presence of the

visual arts, there is also a wide range of film, music, literature, fashion, design, theatre and – very unique to this edition – heritage events. An eye-catching graphic design provides an identity, visibility and recognition to every one of these projects. Communication is done via both Manifesta 9 and the own network of the many partners involved.

The Parallel Events program of Manifesta 9 promises to be an exceptionally strong edition, mainly due to the large number and high quality of the selected projects. Major institutions such as Marres, the Bonnefantenmuseum, Z33, C-mine, Modemuseum and the Ludwig Forum are all taking part in the event, as well as well-known artists such as David Claerbout, Koen Vanmechelen, Suchan Kinoshita and Bill Viola, to name but a few.

The selection primarily provides a taste of what the professional art scene and heritage sector in Limburg and the Euregion

have to offer while also giving a platform to the amateur and semi-professional artist and welcoming the participation of international artists. As far as content is concerned, there are quite a few direct and indirect links with the Manifesta 9 program. The (mining) heritage is the recurring theme throughout the projects, including themes strongly related to mining in this region, such as migration and multiculturalism. The landscape, too, is a source of inspiration for a considerable number of initiatives.

All this makes Manifesta 9 and its Parallel Events program the largest cultural event in the Euregion to date. It will be an unprecedented treat for culture lovers in the region and far beyond. Moreover, the many cross-border collaborations and huge enthusiasm of the participants hold the seeds for a new cultural dynamics in Belgian Limburg and surrounding areas.

www.parallelevents9.eu

Manifesta 9 Parallel Events Kunst ontmoet erfgoed

Zoals gebruikelijk gaat ook deze editie van Manifesta gepaard met een parallel programma. Regionale en trans-regionale organisaties nemen deel aan een programma dat inhoudelijk, qua behandelde thema's, direct gerelateerd is aan de tweejaarlijkse biënnale tentoonstelling van Manifesta. Zij vormen een apart programma, met eigen projecten, onafhankelijk van het hoofdprogramma in de vroegere mijnsite van Waterschei.

Meer dan 90 initiatieven vormen samen een parallel programma voor 2012. De projecten spreiden zich uit over de hele Limburgse EU-regio. Zowel in Belgisch Limburg als in de aangrenzende gebieden in Nederlands Limburg, Duits Rinland en Wallonië. Vooral de omgeving van Genk is bijzonder actief. Een brede waaier van steden en dorpen, instellingen, organisaties en individuele kunstenaars toont u het beste dat de regio op cultureel vlak te bieden heeft.

Het grensoverschrijdende karakter van deze editie manifesteert zich niet alleen geografisch, maar ook in de interdisciplinaire samenstelling van het programma. Zo is er, naast een sterke aanwezigheid van de beeldende kunsten, ook een ruim aanbod aan film, muziek, literatuur, mode, design, theater én - heel bijzonder voor deze editie – erfgoed terug te vinden.

Een eigen grafisch design geeft zichtbaarheid aan elk van de projecten. Het geeft een herkenbare identiteit aan de veelkleurigheid en diversiteit van de projecten.

Het Parallel Events Programma van Manifesta 9 belooft een bijzonder sterke editie te worden. In de eerste plaats door het grote aantal en de hoge kwaliteit van de geselecteerde projecten. Belangrijke instellingen als Marres, het Bonnefanten museum, Z33, C-mine, Modemuseum en het Ludwig museum maken deel uit van het gebeuren, net als kunstenaars als David Claerbout, Koen Vanmechelen, Suchan Kinoshita en Bill Viola, om er maar enkele te noemen.

Het grensoverschrijdende karakter van deze editie manifesteert zich niet alleen geografisch, maar ook in de interdisciplinaire samenstelling van het programma. Zo is er, naast een sterke aanwezigheid van de beeldende

kunsten, ook een ruim aanbod aan film, muziek, literatuur, mode, design, theater én - heel bijzonder voor deze editie – erfgoed terug te vinden.

Net als Manifesta 9 gaan ook de Parallel Events immers kruisbestuivingen aan tussen kunst en erfgoed. Thema's als de geschiedenis van steenkool, mijnbouw en industrialisatie lopen als een rode draad door de tentoonstellingen, maar ook migratie, multiculturaliteit en de evolutie van het landschap komen ruim aan bod.

Dat participatie en betrokkenheid voor Manifesta 9 geen holle woorden zijn zien we ook in de Parallel Events. Van juni tot september zullen her en der kunstprojecten in het stadsbeeld en het landschap opduiken en de toevallige voorbijganger aanspreken. Maar ook intensere vormen van dialoog en debat staan op het programma.

Het aanbod van de Parallel Events Manifesta 9 toont in de eerste plaats een staalkaart van het professionele kunstsector én de erfgoedsector in de EU-regio, maar biedt daarnaast ook ruimte aan de amateur- en semiprofessionele kunstenaar én verwelkomt internationale artiesten.

Manifesta 9 en de Parallel Events en zijn hiermee het grootste culturele evenement in de EU-regio tot dusver. Het wordt een feest voor elke cultuurliefhebber in de regio en ver daarbuiten. De vele grensoverschrijdende samenwerkingen en het grote enthousiasme van de deelnemers bevatten bovendien het zaad voor een nieuwe culturele dynamiek in de regio.

Samen met al onze partners hopen we u van 2 juni tot 30 september 2012 te verwelkomen in Limburg en omstreken, waar deze zomer nog meer dan anders te ontdekken valt! Om op de hoogte te blijven van het laatste nieuws kunt u zich inschrijven voor onze e-mail nieuwsbrief via: www.parallelevents9.eu

www.parallelevents9.eu

Academie Genk Plastische Kunsten (AGPK)

- Kunstweg
26/05/12 - 30/09/12
Citycenter, Genk - B
- Kunst op het water
26/05/12 - 24/06/12
Molenvijverpark, Genk - B
www.academiegenk.be

AFF vzw

Absolutely Free Festival
03/08/12 - 04/08/12
Festivalterrein at C-Mine, Genk - B
www.kissmyaff.be
www.absolutelyfree.be

AKSI vzw

Re-bottled
9/06/2012 – 30/09/2012
De Bottelarij, Ulbeekstraat 21, Wellen-Ulbeek - B
www.aksi.be

ALLEY ART GALLERY

- Kristof Luyckx & Tim Enthoven
02/06/12 - 21/07/12
- Hell 'O Monsters - Another Brick in the Hole
07/09/12 – 27/10/12
Dorpsstraat 38/1, Hasselt - B
www.alley.be

ART Borgloon

Tentoonstelling Gasthuiskapel Borgloon
13/05/12 - 02/09/12
Graethempoot 3bis, Borgloon - B
www.artborgloon.be

ARTandADVICE

Leaving for a living
02/06/12 – 30/09/12
Kermtstraat 118, Hasselt-Stevooort - B
www.leaving.be
www.artandadvice.com

Art Limburg VZW

Art Bokrijk 2012 - oog voor talent
03/08/2012 – 30/09/2012
Provinciaal domein Bokrijk, Genk - B
www.artbokrijk.be
www.artlimburg.be

ASAP Foundation

Karl Philips-in-Residence
25/05/12 - 08/09/12
Zuiderring 11, 3600 Genk - B
www.asap.be

Atelier ZWIEP (gigos waterschei)

REAL TIME
02/06/12 – 30/09/12
Mine site Waterschei - B
www.zwiep.be
www.gigos.be

B32

Taxi Détour
31/05/12 en 01, 02, 03, 08, 09, 10/06/12
Maastricht and Genk (own taxistops) – NL / B
www.b32.org

BEL ETAGE

Was ist ist.....
02/06/12 – 31/09/12
Town Hall - courtyard, Stadsplein 1, Genk - B
<http://bel-etage-projects.de>

Bibliotheek Genk

Expo Koenraad Tincl - Genk ontvoert Europa
15/07/2012 - 15/09/2012
Library Genk, Stadsplein 3 - B
www.bibliotheekgenk.be

Bolero

Bolero
11/07 -
TVL Café Library Genk - B
www.artbolero.be

Bonnefantenmuseum

- Lezing Jan van Adrichem in the frame of Martin Visser, collector, designer, free spirit
17/06/12
- Opening BACA laureate 2012 Mary Heilmann 30/09/12
Avenue Ceramique 250, Maastricht - NL
www.bonnefanten.nl

C-Mine zomerprogramma

C-mine Cultuurcentrum

Between Stories
19/08/12 – 14/10/12
www.c-minecultuurcentrum.be

C-mine Cultuurcentrum

Black Out
01/06/12 – 12/08/12
www.c-minecultuurcentrum.be

Design Hub Limburg

The Machine
01/06/12 – 07/10/12
www.the-machine.be

GALLERIET

Vennestraat, Hidden places and identities
03/06/12 – 29/09/12
www.galleriet.be

Pieter Stockmans Foundation

Krachten / Forces
02/06/12 – 30/09/12
www.pietstockmans.com

Stad Genk

C-mine expeditie
Vanaf 29/04/12
www.c-mine-expeditie.be

C-mine Cultuurcentrum, Genk - B

Centrum Bruno Renson VZW Atelier ARTISIT

Submerged Summers / Verzonken zomers
01/07/12 – 29/07/12
Regina Mundi Convent, Steeneikstraat, Genk - B
www.artisit.be

CIAP Actuele Kunst (Vereniging voor Culturele Informatie en Actueel Prentenkabinet in Limburg)

Parallel Worlds
02/06/2012 - 30/09/2012
CIAP - Armand Hertzstraat 21 bus 1, Hasselt - B
www.ciap.be

Cultuurcentrum Maasmechelen en Museum Het Domein Sittard

GARTENCITY #1
25/08/12 - 30/09/12
Public places in Tuinwijk, Eindhoven - Maasmechelen - B
www.cmaasmechelen.be

De tijd hervonden

Breekbaar verleden
juni-september
De Tijd Hervonden, Witte Nonnenstraat, Hasselt - B
www.detijdhervonden.be

DS Contemporary Art

Faith in 3D - Niko Van Stichel
10-06-2012 - 24-06-2012
Kunsterk van Laak, Houthalen-Helchteren - B
www.galerieds.eu

DSM

Bio Free
18 juni t/m 24 augustus
Poststraat 1, Sittard, DSM kantoor - NL
www.dsm.com
DUMONT
DUMONT - Temporary Contemporary Neighborhood - Professional and amateur artists - Living peacefully together – Photography - Graphic Design – Design
–Video - Plastic
01/07/12 - 31/09/12
Andre Dumontlaan 20 - 40, Genk - B

ELENA BAJO

The Factory of Forms
30/05/12 - 30/09/12
Jan van Eyck Academie, Maastricht - NL
www.elelabajo.com

EMILE VAN DORENMUSEUM. HUIS VAN LANDSCHAP EN KUNST

- In het spoor van de meester. Joseph Coosemans en leerlingen in Genk - Sofie Muller – Tableau Vivant (Welzijnsampus)
- Lara Mennes – Dans l'ombre du coin perdu
22/04/12 resp. 31/05/12 – 28/10/12
Henri Declenestraat 21, Genk - B
www.emilevandorenmuseum.be

Espace 251 Nord

Les vestibules du ciel
26/05/12 – 14/07/12 and 16/08 – 06/10/12
Rue Vivagnis 251, Liège - B
www.e2n.be

Filip van Dingenen

ZOONATION ARCHIVE
Villa Limburgse Dierentuin, M. Habetslaan, Zwartberg - B
www.fantaman.net

FLACC

- Grzegorz Klamon: A Subjective Busline every Friday and Saturday (cfr website)
Departure: parking mine site Waterschei
- Bart Lodewijks
different neighborhoods, Genk – B
- Roosje Klap en Kaleb De Groot
- Nilsson Pflugfelder: Verbandkammer
31/05/12 – 30/09/12
FLACC, Casino Modern, Waterschei - B
www.FLACC.info

FORUM TRIANGULARE - EUREGIONAAL KUNSTCENTRUM KASTEEL OUD-REKEM

MANIFESTAANWEZIG /
MANIFESTILYPRESENT, Then, Today, Tomorrow
03/06/12 - 30/09/12
Kasteel d'Aspremont-Lynden, Groenplaats 1, OUD-REKEM (B)
www.forumtri.be
www.kasteeloud-rekem.be

Galerie Dessers

Recycled
09/06/12 - 09/07/12
Leopoldplein 9, Hasselt - B
www.galeriedessers.be

Galerie Nadja Vilenne

Tokonoma
01/06/12 - 30/09/12
5 rue Commandant Marchand, Liège - B
www.nadjavilenne.com

GALLERIET

STEEN slag
03/06/12 - 29/09/12
Winterslag Cité, Vennestraat and C-mine - B
www.galleriet.be

Gemeentebestuur Heusden-Zolder

Lichtval
08/06/12 - 31/08/12
Centrum Duurzaam Bouwen, Schachtplein, Heusden-Zolder - B
www.heusden-zolder.be
www.deverdieping.be

Group of Professor Rosemarie Trockel Class

- Kino
01/07/12 – 30/07/12
Regina Mundi, Steeneikstraat 1, Genk - B
- From 23 to 44
29/05/12 -
E.Coppeelaan, Genk - B
- Suture
02/06/12 – 30/09/12
Terril van Waterschei, Genk - B
- The front door of the last house / Essai mouton or the lost sheep
01/06/12 – 30/09/12
City of Genk, loudspeakers - B

Het LABO

MAN&FIESTA
02/06/12 – 30/09/12
André Dumontlaan 76, 3600 Genk - B
www.hetlabo.be

i Collective e.V

inVESTIR
31/05/12 - 03/06/12
Public space, Genk
www.icollective-berlin.com

Jan van Eyck Academie

The Fox's Legacy / De erfenis van de vos
09/06/12 – 30/09/12
Jan van Eyck Academie - NL
<http://www.janvaneck.nl>

Jozef Constant

MIJN-Versie
01/07/2012 – 25/08/2012
Andre Dumontlaan 28/30, Genk - B
www.createit.be

Kattevennen – Europlanetarium VZW

New Stone Age
24/03/12 – 26/10/12
Toegangspoor Kattevennen – Cosmodrome, Genk - B
www.cosmodrome.be
www.toegangspoorkattevennen.be

Kunstencentrum BELGIE

OPEN CIRCUIT: EXTENDED
Evenings in june & september
Koningin Astridlaan 81-85, Hasselt - B
www.kunstencentrumbelgie.com

Kunstgalerij De Mijlpaal

High VOLTAGE | onder hoogSPANNING
03/06/12 – 26/08/12
Brugstraat 45, Heusden-Zolder - B
www.demijlpaal.com

Kunstpunt CARÉ – Vrijzinnig Ontmoetingscentrum Hasselt

Fred Bervoets: kritisch humanist in uitdaging beeldmateriaal.
15/08
MAD-faculty, C-mine 5, Genk - B
www.mad-fac.be
31/08/12 – 16/09/12
A.Rodenbachstraat 18, Hasselt - B
www.vrijzinniglimburg.be

Kunstschool, Bebloemingsactie, Stad Genk

Floral Art
14/09/12 - 16/09/12
Stadsplein, Genk - B
www.genk.be

KuS (Kunstencentrum Signe)

Heerlen als
01/01/12 - 31/12/12
Willemstraat 91a, Heerlen - NL
www.kunstencentrumsigne.nl

Leopold-Hoesch-Museum & Papiermuseum Düren

- Dirk Skreber. NDAA* Der Na(h)tans-Hummer II
*National Defense Authorization Art.
Zefrey Throwell. Sucked Up in the Devil's Bed
03/06/12 – 12/08/12
- Unsere Werte – Neuzugänge in Stiftungen und Sammlungen, Peill-Preisträger 2010 David Claerbout, Peill-Stipendiaten 2010 – 2012 Özlem Altin, Bojan Sarčević
09/09/12 – 25/11/12
Hoeschplatz 1, Düren - D
www.leopoldhoeschmuseum.de

Literair Museum

- De steenkoolmijnen in de literatuur
01/06/12 – 30/09/12
Bampsalaan 35, Hasselt - B
- Zin in Zomer. Literaire ontmoetingen op mooie locaties
15/08/2012-31/08/2012
Different locations in Genk, Hasselt and Sint-Truiden - B
www.zininzomer.be
www.literairmuseum.be

Ludwig Forum für Internationale Kunst, Aachen

- Phyllida Barlow
13/05/12 - 26/08/12
- Etna Carrara
24/06/12 - 02/09/12
Jülicher Straße 97-109, Aachen - D
www.ludwigforum.de

Manu Vandereycken, An Vanderlinden, Jos Y Seré

Mijn verleden
Juni – juli 2012
Sint-Jansschool, Schoolstraat, Genk - B
www.mijnverleden.be

Marres Centrum voor Contemporaine Cultuur

- Landschap & Herinnering: Routes in de Euregio
eind juni 2012 – voorjaar 2013
diverse locaties
- Landschap & Innovatie: Sphinxpark Maastricht
25/03/12 – medio 2013
Sphinxpark Maastricht, ingang Boschstraat - NL
www.marres.org

Marres Projects en Schunck*

Couleur radicala, in het spoor van de Heerlense avant-garde
26/05/12 - 12/08/12
Timmerfabriek, Boschstraat 9, Maastricht - NL
www.schunck.nl
www.marres.org

Media, Arts & Design faculty

The best of Exit
05/07 – 13/07, 06/08 – 24/08, niet op 15/08
MAD-faculty, C-mine 5, Genk - B
www.mad-fac.be

Media Arts & Design faculty / Social Spaces

Cultivating Communities
04/06/12 tot met 30/09/12
Genk - B
www.socialspaces.be

MIJNMUSEUM

het mijnmuseum in een nieuw jasje
Dagelijks, het hele jaar
Mining museum, mijnterrein Beringen - B
www.mijnmuseum.be

TOURIST INFORMATION

Genk & Manifesta 9

Genk ligt in de natuur én vlak bij historische steden. Combineer een bezoek aan Manifesta 9 daarom zeker met een dagactiviteit of een verblijf in een van de vele mooie hotels en B&B's. En verken van daaruit de stad en de hele provincie Limburg.

Ontdek Genk...

In Genk is van alles te beleven. De vroegere mijn van Waterschei heeft tijdelijk een nieuwe functie als tentoonstellingsplek voor Manifesta 9, terwijl de mijnsite van Winterslag met C-mine definitief een nieuwe hedendaagse invulling kreeg die focust op diverse vormen van creativiteit: cultuur, design, creatieve economie en recreatieve belevingen. De mijn en haar monumentale industriële architectuur zijn nu een centrum met een uitgebreid bezoekersaanbod.

Voor diegenen die van een bijzondere ervaring houden is er het gloednieuwe belevingsparcours C-mine expeditie: een tocht door de ondergrondse mijngangen en naar de top van de 60 meter hoge schachtbok.

In Genk kunt u de natuur volop beleven. In het openluchtmuseum Domein Bokrijk blikt u terug in de tijd. Meer dan honderd historische authentieke gebouwen met inboedel werden er minutieus heropgebouwd. Rust en natuur vindt u ook in Kattevennen, één van de vijf toegangspoorten tot het 57km² grote natuurgebied.

Uit in Limburg

Genoeg redenen voor een vakantie in Limburg. 2012 is hét jaar van de topevenementen. Zo kunt u naast Manifesta 9 bijvoorbeeld ook een bezoek brengen aan de prestigieuze tentoonstelling *De Gouden Eeuw van China* in Maaseik.

Tel daarbij op het afwisselende landschap, mooie vergezichten, boeiende steden en dorpjes en je hebt redenen in overvloed voor een meerdaagse vakantie in Limburg! Overall kunt u snel

en eenvoudig reserveren in een van de vele B&B's, huurvakantiewoningen, vierkantshoeves, authentieke kastelen en diverse designhotels met Europese allure. Limburg telt ook een groot aantal vijfsterrenvakantieparken en -campings in het groene hart van de regio. Bourgondisch genieten kan overal: in de onmiddellijke buurt van alle logies vind je goede restaurants en gezellige cafés.

De EU-regio

Maastricht en Hasselt, samen met Genk, kandidaatsteden voor de Culturele Hoofdstad van Europa in 2018 mag je niet overslaan: wissel cultuur af met een winkelmiddag en een avond dineren in een van de vele restaurants. Andere prachtige, historische steden zoals Aken in Duitsland, Luik en natuurlijk Brussel en Antwerpen, op een steenworp afstand van Genk, zijn zeker ook een bezoek waard wegens hun rijke levendige en veelzijdige stadlandschappen. Fashionista's kunnen een uitstap maken naar MaasmechelenVillage.

Toeristische informatie:

www.toerismelimburg.be
www.uitingenk.be
www.cmine.be
www.toerismelimburg.be
www.flanders.be
www.toerismevlaanderen.be

Feiten en Cijfers

Save The Date

Officiële Opening 's avonds: 1 juni 2012
Publieke Opening: 2 juni 2012

Duur

2 juni – 30 september 2012

Locatie

André DuMontlaan, Waterschei Mijn, Genk, Provincie Limburg (België)

Openingstijden

Maandag: Gesloten
Dinsdag - Zondag: 10h00 - 19h00
Vrijdag: 10h00 - 22h00
Familiewoensdagen: Woensdag, 4 en 18 Juli – 1 en 15 Augustus
Aparte openingsuren voor groepen zijn bespreekbaar

Genk & Manifesta 9

Genk is surrounded by countryside and is located nearby important historical cities. Thus, Manifesta 9 could easily be combined with a day trip to, or with a stay at one of the many quaint hotels and B&Bs. They will provide the perfect base from which to explore the entire province of Limburg.

Discover Genk...

There is plenty to see and do in Genk. The former mining site at Waterschei has been temporarily transformed into an exhibition centre for Manifesta 9, while the mining site at Winterslag has been given a permanent new cultural use with C-mine. The site and its impressive architecture now serve as a centre offering a wide range of leisure activities.

For the energetic culture lovers among us, there is the brand-new C-mine expedition experience available: a tour of the underground mine galleries and to the top of the 60-metre high headgear.

In the region around Genk, nature and history dominate. Look back in time at the open-air museum of Domein Bokrijk. Over one hundred authentic furnished historical buildings have been reconstructed here in minute detail. You can also find tranquility and nature in Kattevennen, one of the five entrances to the 57km2 nature reserve.

Out and About in Limburg

There are so many reasons to spend your holiday in Limburg, and 2012 is the year of top events. For instance, apart from Manifesta 9, you can also visit the prestigious De Gouden Eeuw van China (China's Golden Age) exhibition in Maaseik or you can take a trip back in time to the Sixties at Bokrijk.

In addition to the varied landscape, beautiful panoramic views, interesting cities and villages, there are various reasons to spend a holiday in Limburg. Bookings are quick and easy, wherever you choose to stay, whether one of the many B&Bs, holiday lets, courtyard farms, authentic castles or at various design savvy hotels which display the forefront of European innovation in interior architecture. Limburg also has a large number of five-star holiday parks and camping sites in the green heart of the region. In the immediate vicinity of all holiday accommodations exquisite bourgondian restaurants as well as cosy local cafés can be found.

Explore the Three-Countries Triangle

Don't miss out on a visit to the medieval cities of Hasselt (Belgium) and the roman city of Maastricht (The Netherlands), two cities also bidding to become the European Capital of Culture together in 2018. Concurrently, other stunning historical cities such as Aachen in Germany and Liège and let alone Brussels and Antwerp, are within a short distance of Genk and most certainly worth exploring for their rich energetic and diverse cityscapes. Fashionistas can also take a trip out to the designer shopping outlet of Maasmechelen Village.

Touristic information:

www.toerismelimburg.be
www.uitingenk.be
www.cmine.be
www.toerismelimburg.be
www.flanders.be
www.toerismevlaanderen.be

Facts and Figures

Save The Date

Official Opening Evening: June 1, 2012
Public Opening: June 2, 2012

Runtime

June 2 – September 30, 2012

Location

Waterschei Mine, André DuMont-Laan, Genk, Provincie of Limburg (Belgium)

Opening Hours

Mondays: Closed
Tuesdays - Sundays: 10 am - 7 pm
Friday: also 10 am - 10 pm
Special opening hours are negotiable for groups.
Family Days: July, 4 and 18 – August, 1 and 8

Impressum

Manifesta 9 – The European Biennial of Contemporary Art, Genk, Limburg (Belgium), June 2 – September 30, 2012
Dennenstraat 5
3600 Genk, Limburg
Belgium

Manifesta Director: Hedwig Fijen

Head of Manifesta 9 Publications:

Andreas Hapkemeyer

Publication Team for the Guide:

Diana Hillesheim (traffic management)
Christopher Fraga (editor English versions of the short texts)
Mieke Mels (editor Dutch versions of the short texts)
Cuauhtémoc Medina (Curator)
Katerina Gregos (Co-Curator)
Dawn Ades (Co-Curator)

Dirk Verbiest, Jos van Beck, Hilde Neven
(Translations English – Dutch)

Pietje Tegenbosch, Lotte Haagsma (Dutch proofreading)

Emanuela Di Lallo (English proofreading)

Graphic Design: Thonik, Amsterdam, i.c.w. Nine Fluitsma

Print: Dijkman, Amsterdam

Copyright

© 2012 Artists, Authors, Curators/Artists, auteurs, curatoren
© 2012 Internationale Foundation Manifesta/Internationale Stichting Manifesta
Manifesta 9 Genk, Limburg (Belgium)

Tickets Tickets

Toegangstickets Entrance tickets	normaal full	reductie reduced
1 dag-ticket One-day ticket	€ 10	€ 6
2 dagen-ticket Two-day ticket	€ 15	€ 10
Avondticket Evening ticket (elke vrijdag van 19:00–22:00) (every Friday from 7pm–10pm)	€ 6	€ 6
M9-friends summer ticket*	€ 30	€ 30
Groepsprices (reserveren verplicht) Group prices (pre-booked only)	één dag one day	twee dagen two day
Scholen (toegang & rondleiding) Schools Classes (entrance & guided tour)	€ 2,50 pp	€ 5 pp
Groepen (min 10 pers. toegang & rondleiding) Groups (min 10. pers. entrance & guided tour)	€ 8 pp	€ 12 pp
Gratis Free entrance	Korting Reduced entrance	
Kinderen (-12) Children (-12)	Jeugd (12-26) Youth (12-26)	
ICOM kaarthouders ICOM card	Mindervaliden** Disabled persons **	
CIMAM kaarthouders CIMAM card	Leerkrachten/docenten Teachers	
Visual Arts Flanders Pas Visual Arts Flanders pass	Senioren (+65) Seniors (+65)	

*Na voorleggen van een geldig legitimatiebewijs *Upon presentation of valid ID or card

**Legitimatiebewijs n.v.t. **No ID or card required